

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Hans Woetmann Nielsen

Fra løbedegne til centralskole

Træk af skoleforholdene i Roager
- et nordslesvigsk grænsesogn
- fra 1705 til 1954

HANS WOETMANN NIELSEN

FRA LØBEDEGNE TIL
CENTRALSKOLE

*TRÆK AF SKOLEFORHOLDENE I ROAGER
– ET NORDSLESVIGSK GRÆNSESOGN –
FRA 1705 TIL 1954*

2. udgave

2025

Forside: Roager-Kirkeby skole o.1950 (Aalborg Luftfoto, Det Kgl. Bibliotek)

Bagside: Roager skole 1959 (Sylvest Jensen Luftfoto, Det Kgl. Bibliotek)

INDHOLDSFORTEGNELSE

Indledning

side 7

Omkring reformationen

side 9

1600-1775

side 10

1775-1814

side 16

Oversigt over kendte lærere i Roager
sogn

side 20

1814-1864

side 23

Fischer-Benzons kortskitser 1860

side 27

Den tyske tid

side 39

Omkring genforeningen

side 58

Den lange vej mod én skole for hele
sognet

side 75

Afslutning

side 84

Kildehenvisninger

side 86

Biografisk del

side 91

Læreruddannede fra Roager sogn

side 119

INDLEDNING

Formålet med denne publikation er en beskrivelse af skoleforholdene i Roager sogn fra den første degn bosatte sig i sognet i 1705 til opførelsen af centralskolen i 1954. Hvad betød de udviklede administrative forhold i Tørninglen i 1700-1800-tallet, hvor indbyggerne i kirkelig henseende hørte under det kongerigske Ribe Stift og i verdslig henseende under amtmanden i Haderslev? Hvad betød skoleloven af 1814? Hvilke følger havde nederlaget i 1864, hvor området blev en del af Tyskland og en fortyskningsproces satte ind. Hvordan udviklede sognets skolevæsen sig efter genforeningen i 1920, hvor området igen blev dansk indtil 1954, hvor en ny centralskole til afløsning af skolerne i Kirkeby og Vesterbæk blev bygget som en følge af de øgede krav, som skoleloven af 1937 stillede. Perioden fra 1937 til 1954 var en periode med mange udfordringer som følge af de nye lovkrav, besættelsen, det stigende antal børn, manglen på undervisningslokaler, hurtige lærerskift og mange vikarer. Og hvordan forløb nedlæggelsen af de to skoler i Vesterbæk og Kirkeby og etableringen af en ny centralskole midt i sognet? Hvilke forhold levede lærerne under i tidens løb? Hvor kom de fra og hvilken uddannelsesmæssig baggrund havde de?

Som baggrundslitteratur om skoleforholdene i Sønderjylland er især anvendt Gotlieb Japsens afhandling ”Det dansksprogede skolevæsen i Sønderjylland indtil 1814” og hans artikel i Skolehistorisk årbog 1972, ”Udviklingslinjer i sønderjysk skolehistorie fra 1814 til treårskrigen” samt L. S. Ravns bøger ”Lærerne i Nordslesvig 1814-1920” og ”Træk af folkeskolens historie i Nordslesvig 1864-1920”. Desuden er Erik Nørres arbejder om skoleforholdene i Sønderjylland også benyttet bl.a. ”Genforeningens bedste gave” om forholdene efter genforeningen. Her har også ”Beretning om skolevæsenet i Tønder amt 1923-1969” været en væsentlig kilde. I den biografiske del stammer oplysningerne først og fremmest fra L. S. Ravns: Lærerne i Nordslesvig ca.1814-1920 og Lampe: Tønder seminariestat, suppleret med oplysninger fra kirkebøger, folketællinger og aviser. Af utrykte kilder er bl.a. benyttet skolekronikker, skoleprotokoller, Tørninglen provstis skolevisitationsprotokol 1855-1869, generalsuperintendentens visitatsberetninger, indberetninger vedr. besættelse af lærerembeder efter genforeningen, skolekonsulent Nicolai Svendsens notater fra skolebesøg og tjenesterejser 1923-26 samt Roager sogneråds forhandlingsprotokoller 1921-60. Yderligere illustrationer i f.eks. form af klassebilleder kan findes på arkiv.dk (Roager Lokalarkiv).

FRA LØBEDEGNE TIL CENTRALSKOLE

Træk af skoleforholdene i Roager – et nordslesvigsk grænsesogn – fra 1705-1954

Omkring reformationen

De første skoler på landet i Sønderjylland blev formentlig oprettet i 1500-årene. Siden middelalderen havde sognepræsterne haft degne som medhjælpere ved gudstjenesten. Roager var på det tidspunkt et isoleret og afsides beliggende landsogn med fire små landsbyer: Vesterbæk, Roager, Kirkeby og Øster Åbølling, ca. 10-12 km syd for Ribe. Adgangsvejene fra nabosognene og Ribe var dårlige. Mod vest og nord var der hede, mod øst skov og mod syd mose. Ribe var i perioden op til reformationen et kirkeligt centrum med domkirke, en domskole der første gang omtales i 1145 og hele fem klostre. Ribes sidste katolske biskop, Ivar Munk, udstedte 3. april 1514 et brev til sognepræsterne i byen og de omkring liggende landsogne, deriblandt Roager. Her meddelte han, at skolemesteren ved domskolen i Ribe (latinskolen), havde ret til at besætte degneembederne ved deres kirker som det tidligere havde være tilfældet, så ”skolen kan vedblive at florere ved kundskaber og lærdom”¹. Sognepræsterne måtte altså finde sig i de disciple som bl.a. skolemesteren i Ribe, magister og kannik Mads Nielsen udpegede til løbedegne blandt skolens ældste og bedste disciple. I Haderslevartiklerne fra 1528, som var udformet på foranledning af Christian III med det formål at skabe en ny luthersk kirkeordning i hertugdømmet, lyder artikel 6: ”Vi vil også, at de sognekirker, som ikke ligger længere end en mils vej fra vor by Haderslev, skal tage deres degne fra skolen der, og de som ligger nær ved Ribe, skal tage degne fra Ribe skole, for at skolerne derved kan blive ved magt”². I den kongerigske kirkeordinans fra 1539 findes en lignende bestemmelse. Som løbedegn sang man for på salmerne, man bad indgangs- og udgangsbønnen og hjalp med at forberede de praktiske ting ved gudstjenesten. Men hverken denne eller den slesvig-holstenske kirkeordning fra 1542 nævner skoler på landet. Den jævne befolkning på landet var analfabeter og det var kirkens opgave at lære befolkningen katekismens ordlyd. Degnen underviste børnene og de unge i kirken en gang om ugen. Som grundbog brugte man Luthers lille katekismus, der langt op i det 18. århundrede spillede en langt større rolle end bibelen. Ved tre årlige højtider overhørte degnen ungdommen. Også

¹ Kinch 1985, bd. 1, s.433

² Gregersen 1986, s.125

ifølge sin fundats af 1567 havde latinskolen i Ribe ret til at besætte degnestillingerne i de sogne, der lå indenfor 2 mils afstand fra byen med løbedegne, mod at skolen til gengæld fik degneindtægterne. Ordningen med løbedegne var på den måde med til at sikre både skolens og disciplenes eksistens.

Ca. 1600-1775

Den nye lutherske lære betød, at undervisningen ud over læsning i bibelen måtte suppleres med læsning i religiøse lærebøger, andagtsbøger og salmebøger. Derfor skulle børnene lære at læse og eventuelt at skrive. Det var ikke nok kun at lære katekismens hovedstykker³. Med Danske Lov i 1681 blev løbedegnene afskaffet og afløst af sædedegne, der boede ude i de enkelte sogne. Et centraliseret styre som enevælden krævede loyale embedsmænd, der kunne varetage deres forskellige funktioner til gavn for den enevældige stat. Opdragelsen af børn og voksne i den rette kristne tro til gode og dydige samfundsborgere kunne man ikke længere overlade til 14-15-årige skoledisciple. Fremover skulle degnen bo i sognet, være student eller eksamineret af biskoppen i kristendom og aflægge degneeden. Udover præster og latinskolelærere var degnen den eneste statslige embedsmand, som skulle bestå en særlig eksamen. Endnu ved slutningen af det 1700-tallet havde kun et mindretal af statens højere embedsmænd den juridiske embedseksamen, som blev indført i 1736. Mange vigtige poster var stadig besat af lægfolk, der alene havde praktisk erfaring og god forstand. Ændringerne skete gradvist. Der var ikke studenter nok, der ville leve livet som underordnet kirketjener i et sogn på landet. Derfor måtte man stadig besætte embederne med lægfolk. Biskoppen i Ribe 1701-12, Christian Muus, arbejdede i sit stift på at få løbedegnene afløst af fastboende degne. De nye ”sædedegne” skulle først og fremmest undervise børnene og sognets ungdom i børnelærdommen efter katekismen. Oprindelig var degnens opgave at ringe med klokken, bede ind- og udgangsbønnen, lede sangen og assistere præsten under gudstjenesten, holde kirken ren og kirkegården ryddelig. Degnene levede af de skolepenge børnenes forældre betalte og af indtægterne fra forskellige kirkelige handlinger.

Roagers første fastboende degn hed Bastian Erichsen. Ifølge Ribe Stifts edsbog

³ Japsen 1968 s.21f

aflagde han degneeden 7.9.1705⁴:

1. *Jeg N kaldet til att være Degn i N Sogner, loffuer at eigh will retteligen lære selff och redeligen lære Ungdommen D. Morten Luthers lille Catechismus udi i sine Ord og forklaring effter Kongelig Majestets Ordinantze..*
2. *At jeg saa vil vare paa mit Embede inden och uden Kirchen, udi En Sand Gudfrygtighed, med Bøn og paakaldelse, saa ingen med Guds hielp nogenstedtz skall tage forargelse aff migh, eller spotte denne Orden for min skyld.*
3. *Att Jeg ey vil findis mottwillig imod min Sognepræst, Proust og Bisp i nogen maade; men heller min Øffrighed hørig og lydlig i alt Det, som Christeligt och rette ehr. Saa sant hielp mig Gud och hams hellige Ord.*

Bastian Erichsen blev kaldet til embedet af Ribe-biskoppen Christian Muus i 1704. Han var født i Løgumkloster i 1659 og var sognets degn i 23 år frem til 1728, hvor han døde 69 år gammel. Desuden var han gårdmand i Kirkeby, idet han havde et forbedelse⁵ tilhørende godset Lindeved⁶, i fæste. Måske lå denne ejendom umiddelbart nord for kirken eller måske der, hvor den nu nedlagte Roager-Kirkeby kro ligger⁷. Af en indberetning fra præsten Nissenius Hygum i 1711 fremgår det, at der ikke på det tidspunkt var en degnebolig i sognet. I stedet bevilgede kirken dette år degnen 1 tønne byg til hjælp til husleje⁸.

At bønderne i Roager ikke var helt tilfredse med afskaffelsen af løbedegnene fremgår af en henvendelse til amtmanden i Haderslev i 1730 om tilbagevenden til gamle tilstande ”da skolevæsenet i forrige tider, da disciplene i Riber Skole havde degnedømmet, stod langt bedre til i sognet”. Årsagen anføres også i henvendelsen,

⁴ Ribe Stifts Gejstlige Edsbog 1643-1682

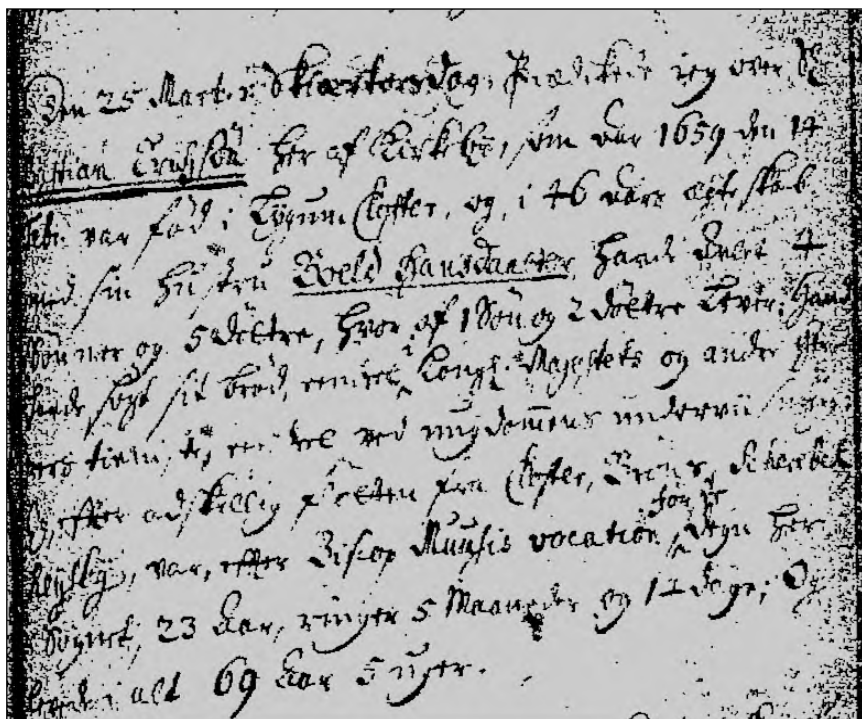
⁵ Hus med jord

⁶ Tidligere adelsgods i Store Vi (Grossenwiehe Sogn), sydvest for Flensborg. Lindeved blev 1594 købt af Gert Rantzau til Breitenburg, som gjorde det til centrum for store spredte besiddelser i Vestslesvig, bl.a. de nordslesvigske fogderier Høgsbro, Spandet og Bredevad. 1794 blev Lindeved købt af staten og besiddelserne indlemmet i de amter, de lå i.

⁷ Jørgensen 1988, s.12, 175 (Bastian Erichsen 1659-1728, Kb 8).

⁸ Sommer, F.C. (1905): Slægten Astrup fra Astrupgaard i Nordslesvig gennem fem hundrede år. Bilag III.

nemlig at degneindkomsterne var så små ”at ingen skikkelig, duelig, gavnlig og forsvarlig degn deraf kan underholdes”⁹

”Skærtorsdag 25. marts 1728 prædikede jeg over hr. Bastian Erichsen, gårdejer af Kirkeby, som var født i Løgumkloster 17. februar 1659 og som i sit 46 år lange ægteskab med Boeld Hansdatter havde fået 4 sønner og 5 døtre, hvoraf 1 søn og 2 døtre lever. Bastian Erichsen havde søgt sit brød, en del i kongelig majestæts og andre herrers tjeneste, en del ved ungdommens undervisning, og efter adskillig flytten fra Kloster, Brøns, Skærbæk og Rejsby, blev han af biskop Muus kaldet som den første degn i Roager sogn og var degn her i 23 år. Han døde 69 år gammel” (pastor Hygums indførsel i Roager kirkebog 1728 (K 1728, opslag 206).

Af samme grund brugte man nogle steder halvvoxsne drenge som skoleholdere, og man så skævt til arbejdsduelige mænd, der påtog sig lærerjobbet. Præsten Nissenius Hygum¹⁰ i Roager gav udtryk for denne indstilling, da han i et brev til biskoppen i 1725 skrev, at Knud Andersens¹¹ søn nu var begyndt at holde skole i

⁹ Japsen 1968, s.164

¹⁰ Japsen 1968, s.182

¹¹ Jørgensen 1988, s.81 (Knud Andersen 1675-1735, Ra 3?)

Roager by. Han havde været degnens discipel og ”overgik ikke sin mester i viden- skab, men er ellers en frisk ung karl, som ved arbejde kunne fortjene sit brød. Hans bror var derimod en vanfør mand, som ellers intet kunne fortjene, og som for nogle år siden havde læst for nogle små børn samme sted”. Ud over skolen i kirkelands- byerne, var det almindeligt at bønderne senere i sognenes øvrige landsbyer selv oprettede små skoler. Bønderne lejede en skoleholder for den ringest mulige løn og for en vinter ad gangen. Ofte var der ikke noget skolehus i landsbyerne, men både skolen og skolelæreren gik på omgang hos landsbyens gårdmænd.

I slutningen af 1600-tallet var der indrettet skole i kirkens våbenhus, som i 1682-84 blev forsynet med bræddeloft og vinduer ”til skolens gavn og bedste”, ligesom en kamin blev opsat, så skolen kunne opvarmes om vinteren¹². I Hviding herred forsvandt våbenhuskolerne i første halvdel af 1700-tallet og blev næsten alle steder erstattet af faste skolelokaler. Præsten Nissenius Hygum skrev i 1725, at våbenhuset indtil for nylig blev benyttet som skole. Flytningen fra våbenhuset må være sket før 1746, hvor det i forbindelse med skiftet efter degnen Andreas Nielsen død fremgår, at på det tidspunkt bestod degneboligen af et ”13 fags sals- hus, nemlig 3 fag med stue og to kamre, 2 fag dørn¹³ og køkken, 1 fag forstue, 2 fag bryggers og baghus, 5 fag kobås og ladehus. Til sønden ud fra salshuset ved vester ende var desuden 1 fag skolehus og 2 fag beboelse”. Andreas Nielsen var i 1734 blevet gift med Catharine Nisseniusdatter Hygum, sognepræstens datter og enke efter Hans Pedersen ”Ostindienfarer”, der havde været på mange sørejser fra Holland, bl.a. til Ostindien, før han bosatte sig som handelsmand i Kirkeby¹⁴. An- dreas Nielsen flyttede ind hos Catharine og boede der til sin død i 1746, 43 år gammel. Efter Andreas fulgte Anders Sørensen, som var degn indtil o. 1763. Han blev i 1750 gift med Maren Michelsdatter fra Rejsby. Forinden havde han i 1747 lånt 80 rigsdaler og købt forgængeren Andreas Nielsens 16 fags hus¹⁵. ”Degnen i Roager synger vel i kirken, for resten er han en stakkels vanfør bondekarl, ustude- ret og uden degnebolig, skrev provst Høhne, Vester Vedsted, i 1753 om degnen

¹² Danmarks Kirker 1957

¹³ I Sønderjylland var ”æ dørn¹³” gårdens daglige opholdsstue, som om vinteren var opvarmet. Her spiste, samedes og sov man (i alkover). På sønderjysk står ordet ”dørn¹³” i modsætning til ”pisel”, som var gårdens storstue.

¹⁴ Jørgensen 1988, s.11: matrikel Kb 11, schackenborgsk kåd under Riberhus amt.

¹⁵ Jørgensen 1988 s.9 (Andreas Nielsen 1706-1746, Kb 11).

Anders Sørensen, der kom for en provsteret på grund af sin vandel¹⁶. Anders Sørensen blev o.1763 efterfulgt af Nis Andersen. Han var gift da han bosatte sig i Kirkeby. Ved visitatsen i 1763 bemærkede biskop Brorson at Nis Andersen havde et godt vidnesbyrd og at ungdommen svarede vel. Han hustru Karen døde i 1765, 50 år gammel. I 1768 giftede han sig igen med Anne, Bunde Clausens enke i Øster Åbølling. Hun døde året efter og Nis Andersen døde i 1788 først på året, 70 år gammel¹⁷.

I 1842 omtales i forbindelse med en reparation af kirkegårdediget en nordre låge i forbindelse med en degnebolig¹⁸, så det var nok her nord for kirken degneboligen med skolelokale lå, indtil en ny skole blev opført i 1841 syd for kirken.

Degnenes indtægter i midten af 1700-tallet var ringe, bl.a. fordi der fortsat skulle betales afgifter til latinskolen i Ribe. Degnens indtægter bestod, ligesom præstens, stort set af naturalier og betaling for kirkelige handlinger. For at forbedre forholdene blev der i forbindelse med udskiftningen i slutningen af 1700-tallet tildelt skoleholderne et stykke jord. I de fleste tilfælde var degnene næppe mere vidende end de opvakte bønderkarle, der holdt vinterskole i de øvrige landsbyer.

Allerede i første halvdel af 1700-tallet var nogle af egnens præster blevet optaget af pietismen, en kristen bevægelse der kom syd fra og som lagde vægt på fromhed og levende personlig tro. Pietisterne var meget optaget af, at alle kom i skole, lærte at læse og måske at skrive. De mente at almueskolens egentlige opgave var at give børnene en religiøs og moralsk opdragelse, så de kunne understøtte datidens samfundsorden. Deres samfundsopfattelse kom bl.a. til udtryk i den kongerigske konfirmationsordning fra 1736 og skoleloven fra 1739, der lagde vægten på en kirkeligt styret kristen opdragelse af befolkningen. I landet skulle alle børn gå i skole frem til konfirmationsalderen, og der blev stillet bestemte krav til deres kundskaber med hensyn til religion og læsning, før de kunne deltage i præstens konfirmationslæsning. Inspirationen til den danske stats beslutning om tvungen konfirmation kom fra Preussen og hertugdømmerne. Man kunne hverken blive soldat, gift eller få arbejde uden at være konfirmeret. Skoleloven krævede bl.a. at

¹⁶ Japsen 1968, s.182

¹⁷ Jørgensen 1988 s.114 (Nis Andersen 1717-1788).

¹⁸ Danmarks Kirker 1957, Tønder amt, s.244.

lærerne udover at undervise i læsning og katekismus også kunne undervise i skrivning og regning, hvis forældrene ønskede det. De to love fik en meget stor betydning for udviklingen af den almene læsefærdighed i skolen¹⁹.

I slutningen af 1600-tallet var der indrettet skole i kirkens våbenhus (udbygningen til højre her på kirkens nordside). 1682-84 blev våbenhuset forsynet med bræddeloft og vindue ”til skolens gavn og bedste”, ligesom en kamin blev opsat. Billedet her stammer fra bogen Sommer(1905): Slægten Astrup.

De lovgivningsmæssige og administrative forhold i Tørning len var indviklede. I kirkelig henseende hørte indbyggerne under det kongerigske Ribe stift, og det var kirken der tog sig af tilsynet med kirken, undervisningen og hvem der blev degne. Alle degne skulle efter bispens anordning og præstens anvisning ”holde ordentlig dansk skole” og undervise ungdommen flittig i kristendom, læsning, skrivning og regning. Hvis degnen ikke levede op til kravene, kunne biskoppen

¹⁹ Markussen 1995, s.46, s.230f; Reeh 2011

forlange, at degnen forlod embedet eller skaffede en substitut²⁰. Det blev afgørende for områdets åndelige og nationale udvikling. I verdslig henseende skulle indbyggerne rette sig efter den slesvigske lovgivning, hvis administration lå under amtmanden i Haderslev. Det betød uklarhed om, hvornår den slesvigske eller kongerigske lovgivning skulle anvendes. Kun bestemmelserne i den kongerigske konfirmationsordning af 1736 gjaldt ubestridt og dermed det generelle påbud om at børnene skulle gå i skole²¹.

Når Biskop Brorson kom på visitats i de vestslesvigske kirker overhørte han hver gang katekisationerne og uddelte ris og ros. I en visitatsberetning fra 1744 i Roager skrev han: ”at sognepræsten hr. Schmidt forestillede smukt guds ords ubedragelige sandhed og herlige kraft. Ungdommen svarede skikkeligt; over nogle af menigheden blev klaget, at de ikke vilde sende deres børn i skole til degnen²², som siden er bleven ændret”. I en senere og tilsvarende beretning fra 19. maj 1763 skrev Brorson om skoleforholdene: ”I Roager sogn er kun en skole, nemlig Kirkeby, som betjenes af degnen Nis Andersen for hele Sognet, såsom Kirkeby, Øster Åbølling, Roager og Vesterbæk. Han har af sognepræsten et godt vidnesbyrd både i henseende til hans lærdom og levned”²³.

Bøndernes behov for børnenes arbejdskraft, bestemte hvornår de skulle gå i skole. I 1785 blev der i Roager sogn kun holdt skole fra Mikkelsdag (29. september), når høsten var i hus, til Pedersdag (22. februar). Det passede sikkert lærerne godt. De var ikke uddannede, de var husmænd eller jordløse landarbejdere, som i sommerhalvåret, hvor skolen var lukket, skiftede skolejobbet ud med tjeneste hos bønderne på egnen, eller de passede deres egen jord og supplerede herved deres ringe indtægt. Andre lærere var store drenge eller gamle mænd, som på grund af sygdom eller svaghed måtte skifte deres manuelle arbejde ud til fordel for et arbejde som skolelærer.

Ca. 1775-1814

I kølvandet på bondefrigørelsen, regeringsskiftet i 1784 og den gunstige øko-

²⁰ Nørr, 1981 s.29

²¹ Japsen 1968 s.160f

²² Andreas Nielsen, degn i Kirkeby o.1730-1746

²³ Brorson 1960, s.162

nomiske udvikling blev de store skolereformer gennemført i tiden op til 1814. Staten påtog sig at regulere skolevæsenet på alle områder. Tidens parole var ”national opdragelse”. Skolen skulle opdrage børnene til mennesker og borgere. Skolens undervisning skulle forbedres ved, at lærerne fik en godkendt uddannelse og en større indtægt. I Tørninglen havde skoleforholdene været dårlige, men nu var man for alvor kommet ud af den økonomiske tilbageståenhed, der havde præget området gennem hundrede år. Amtmanden i Haderslev bekendtgjorde i 1778 en regulering af skoleforholdene i Hviding herred, der hidtil havde været Ribe-biskoppens domæne. Nu skulle skolevæsenet indrettes efter de bestemmelser, der var gældende i Haderslev provsti, bl.a. med bøder til forældrene, hvis deres børn ikke deltog i undervisningen. Bønderne, der havde brug for børnene som arbejdskraft, protesterede mod amtmandens hårde skolepolitik.

I 1787 bad degnene i Hviding, Roager og Vodder om ansættelse som skoleholdere og om udstedelse af skolereglementer for deres sogne. Amtmanden i Haderslev påbegyndte arbejdet, men blev kort efter udnævnt til overpræsident i Altona ved Hamborg. Det betød en 15 år lang stilstandsperiode for skolevæsenet i Tørninglen, bl.a. på grund af uoverensstemmelser mellem hans efterfølgere, biskoppen og stiftamtmanden i Ribe. Af sognepræstens indberetning i 1789 til den ”kommission til undersøgelse af skolevæsenet på landet”²⁴, som Danske Kancelli havde nedsat, fremgår det, at der i sognet er tre skoler, en ved kirken, som holdes af degnen Bertel Thomsen i Kirkeby, en i Roager og en i Øster Åbølling, som bønderne selv lejer og udvælger skoleholdere til. Da antallet af børn i sognet ligger mellem 70 og 80 og der er mindre en ¼ mil fra det to skoler til skolen i Kirkeby konstateres det, at børnene fra skolerne i Roager og Øster Åbølling ”bekvemst kunne gå til den skole, som holdes af degnen og ligger midt i sognet”. Herfra er der til de længst fra liggende gårde i Vesterbæk og et hus i Stavedskov lidt mere en ¼ mil. Vejene herfra er vanskelige om vinteren, men om sommeren passable nok. Den 36-årige Bertel Bruun Thomsen degn har i alt en årlig indkomst 36 rigsdaler og 18 skilling. Degnen har som skoleholder 1 skilling om ugen fra hvert barn som virkelig går i skole, i naturalier: 2¼ ottendedel smør, 19 skæpper byg, 4 skæpper rug, 11 gæs, uvisse indkomster og offer²⁵ samt 15 rigsdaler. Af indberetningen

²⁴ SM 1991 nr.4, s.120f

Japsen 1968, s.289f

²⁵ Gaver i forbindelse med kirketjenester: dåb, lysning af ægteskab, bryllupper, dødsfald og ud-syngning når den døde førtes fra hjemmet til kirken.

fremgår også, at skolestuen i degnehuset, der består af to halve fag og ikke kan rumme mere end 24 børn, er i mådelig stand. Skolestuerne i Roager og Øster Åbølling er i slet stand. Til degnehuset er der tillagt 3 tdr. land, som ligger ubekvem samt en lille kålhøve på kirkegården. Ifølge folketællingen 1803 boede "Küster und Schulhalter" Bertel Bruun Thomsen, 50 år, i degneboligen. Han var da gift 2. gang med Anna Maria Atzers, 30 år. Der var ingen børn, men tre logerende i husstanden. Bertel Bruun Thomsen var degn og skolelærer i Kirkeby indtil 1827. Bertel Thomsen, sandsynligvis søn af Thomas Bertelsen i Birkelev, Vodder sogn, blev født o.1754 og han døde i Roager 5.5.1834, 80 år gammel. I kirkebogen nævnes han da som forhenværende skolelærer. 1. november 1777 blev han gift 1. gang med med Bodil Nisdatter fra Kirkeby – måske forgængerens Nis Andersens datter²⁶. Hun døde imidlertid og 19.10.1792 blev han gift for 2. gang med 20-årige Anna Maria Adzersdatter, datter af Adser Bundesen, som havde en halv ejendoms-gård i Øster Åbølling²⁷. Holden Hansen, der var den første seminarieuddannede i embedet som lærer og degn i Roager-Kirkeby i årene 1827-1834. Han var gårdmandssøn fra Tved ved Ribe og seminarieuddannet fra Brahetrolleborg seminarium på Fyn 1825. Før han kom til Roager havde han været hjælpelærer i Gl. Haderslev. 1834-44 var han lærer i Arnum, Højrup sogn og 1844-1850 degn og lærer i Skærbæk. Holden Hansen døde i Skærbæk 1.11.1850, 47 år gammel. I 1830, mens han boede i Roager fik han en søn, der ved dåben fik navnet Bertel Thomsen Karkov, opkaldt efter hans forgænger i embedet Bertel Thomsen, som også var en af fadderne ved dåben.

I folketællingen 1803 nævnes yderligere 2 skoleholdere i sognet: Matz Matzen i Roager, 18 år og Peter Ankersen i Øster Åbølling, 26 år. Begge var de ugifte. Matz Matzen havde logi i Roager hos bonden Peter Petersen Hegelund²⁸, hans kone, fire sammenbragte børn samt en tjenestekar. Peter Ankersen havde logi på en af de store gårde, Søndergården²⁹, i Øster Åbølling, hos Jens Hansen, hans kone, deres fire børn og 6 tjenestefolk. En købekontrakt³⁰ fra 1783 oprettet i forbindelse med, at bødker Jacob Johansen overtog et hyrdehus i Øster Åbølling, fortæller om indretningen og organiseringen

²⁶ Jørgensen, 1988, s.117 (Nis Andersen Degn 1717-1788).

²⁷ Jørgensen 1988, s.1 (Adser Bundesen 1740-179?, Ob 3).

²⁸ Jørgensen, 1988, s.139 (Peter Petersen Hegelund o.1766-1821, Ra 6).

²⁹ Jørgensen 1988, s.56 (Jens Hansen 1743-1815, Ob 1, Sandbjergvej 6).

³⁰ Slægtsbog for efterkommere efter Jacob Peter Johansen Bødker, Roager sogn, født 1808. Fredericia, Anearkivet, 1986.

af skolestuen her. Der var tale om et femfags hus, hvor det femte fag mod vest skal forblive landsbyens skolehus, som det hidtil har været og lodsejerne skal fortsat holde det vedlige, men ”oven bjælkerne” i samme fag må køberen opbevare hø og korn. Kålgården vest for skolehuset skal fortsat høre til skolehuset i det tilfælde, at byens husejere senere vil bygge et fag til skolen. Desuden tillader køberen, at ”ild gøres i skolehusets kakkelovn ved hans skorsten”.

Lærernes Navne		Maj 24	Juni 24	24 September	Oktober 24
1. Knud Schmidt	9 1/2				
2. Peder Schmidt	9 1/2				
3. Peder Christ	8 1/2				
4. Niels Rasmussen	6 1/2				
5. Peder Christ	6 1/2				
6. Peder Christ	6 1/2				
7. Hans Christ	6 1/2				
8. Hans Christ	6 1/2				
9. Peder Schmidt	6 1/2				
10. Peder Christ	6 1/2				
11. Peder Christ	6 1/2				
12. Peder Christ	6 1/2				
13. Peder Christ	6 1/2				
14. Peder Christ	6 1/2				
15. Peder Christ	6 1/2				
16. Peder Christ	6 1/2				
17. Peder Christ	6 1/2				
18. Peder Christ	6 1/2				
19. Peder Christ	6 1/2				
20. Peder Christ	6 1/2				
21. Peder Christ	6 1/2				
22. Peder Christ	6 1/2				
23. Peder Christ	6 1/2				
24. Peder Christ	6 1/2				
25. Peder Christ	6 1/2				
26. Peder Christ	6 1/2				
27. Peder Christ	6 1/2				
28. Peder Christ	6 1/2				
29. Peder Christ	6 1/2				
30. Peder Christ	6 1/2				

Forsømmelsesprotokol for skolen i Roager 1808-1846 (Rigsarkivet, Aabenraa). Her kan man bl.a. læse, at Knud Christensen brugte juni, september og det meste af maj 1824 til at vogte kvæg, mens Peder Schmidt var ”hjemme til hjælp” i det meste af september. Helt op i det 20. århundrede konkurrerede skolelærerne på landet med bønderne om børnenes opmærksomhed.

I Roager, Vesterbæk og Øster Åbølling var det bymændene selv der ejede skolehusene og lejede lærerne. Biskolerne i Øster Åbølling og Vesterbæk eksisterede stadig i 1845³¹ (med hhv. 25 og 15 elever). Biskolen i Roager og biskolen i Vesterbæk blev slået sammen, da man i 1860 byggede Roager-Vesterbæk skole. I Kirkeby blev der i 1841 opført en ny god skolebygning. I den forbindelse blev der tillagt degneembedet godt 2 tdr. land præstegårdsjord, så der nu var godt 3 demat

³¹ Paulsen 1845, s.331

land og noget hede. Degnens indtægter var i øvrigt 3 tdr. rug, 1 td. byg, 1 td. boghvede, en lærerløn på 94 mark samt 74 mark for degnetjeneste. Hver af biskolerne skulle bidrage med ¼ til hovedskolen. Børnene skulle undervises 5½ dag om ugen. 2 år før konfirmationen skulle børnene undervises i distriktsskolen i Kirkeby (degneskolen).

I 1954 blev Roager-Kirkeby og Roager-Vesterbæk skole nedlagt og afløst af den nye Roager centralskole, som blev opført midt i sognet.

OVERSIGT OVER KENDTE LÆRERE VED SKOLERNE I ROAGER SOGN
INDTIL 1954:

Øster Åbølling biskole:

Hans Jensen Buch o. 1790, ikke udd.

Peter Ankersen o. 1803, ikke udd.

Hans Michelsen o. 1830, ikke udd.

Vesterbæk biskole:

Christen Bennedsen 1837-41, ikke udd.*

Anders Thomsen Truelsen Østergaard 1855-60, ikke udd., senere dim. Tønder seminarium 1863.*

Hans Christensen Westergaard?, ikke udd.

-se også Roager biskole

Roager biskole:

Knud Andersens søn o. 1725, ikke udd.

Matz Matzen o. 1803, ikke udd.

Mathias Larsen (Lassen, Lausen?) 1812-16, ikke udd.*

Josias Jensen Lebeck 1813, ikke udd., senere dim. Borris seminarium 1817.*

Peder Nielsen 1814-1826, ikke udd. senere dim. Nustrup præstegårdsseminarium i 1819.*

Jørgen Lund o. 1824-1833, ikke udd.

Kresten Petersen Højby 1833-35, dim. Lyngby seminarium (ved Grenå) 1833.

Hans Jørgen Bennedsen 1831-38, ikke udd.

Jens Sørensen? 1840, ikke udd.

Hans Christensen Westergaard o.1840-1860, ikke udd. – se også Vesterbæk biskele

Roager-Vesterbæk skole

Peder Nielsen 1860-62, ikke udd.

Søren Thomsen Hansen 1862, ikke udd.*

Lars Peter Nørgaard 1862-66, dim. Jelling seminarium 1862.

Jacob Nielsen Jørgensen 1867-74, dim. Skaarup seminarium 1852.

Jørgen Nissen Lund 1869-71, ikke udd., senere dim. Gedved seminarium 1885.*

Søren Nielsen 1875-77, ikke udd.

Peter Anton Jacobsen Lycke 1877-1912, dim. Tønder seminarium 1877.

Christian Bartholatus 1913-19, dim. Tønder seminarium 1907.

Thomas Hansen 1921-39, ikke udd.

Frede Bojsen 1940-45.

Thomas Thomsen 1946-48, dim. fra Th. Langs seminarium, Silkeborg.

Ruth Meldgaard Andersen 1949-1950, dim. Nr. Nissum seminarium 1949.

Lars P. Andersen 1949-1950, dim. Nr. Nissum seminarium 1949.

Jørgen Nielsen 1950-54, dim. Th. Langs Seminarium, Silkeborg 1946.

Kristine Nielsen 1950-54, dim. Th. Langs Seminarium, Silkeborg, 1945.

Roager-Kirkeby skole (Kirkeby degneskole)

Bastian Erichsen 1705-28, ikke udd.

Anders (Andreas) Nielsen o.1730-46. ikke udd.

Anders Sørensen 1747-o.1763, ikke udd.

Nis Andersen Degn o.1763, ikke udd.

Bertel Bruun Thomsen o.1789-1827, ikke udd.

Holden Hansen 1827-34, dim. Brahetrolleborg seminarium 1825.

Peter Hansen 1834-1869, dim. Fole præstegårdsseminarium 1822.

Niels Peter Friis 1869-86, dim. Lyngby seminarium (ved Grenå) 1843.

Martin Andreas Petersen 1886-87, dim. Tønder seminarium 1883.

Christen Søren Christensen, ikke udd., senere dim. Tønder seminarium 1895.*

Anthoni Sørensen 1887-1890, dim. Tønder seminarium 1885.

Hans Jacob Wilhelmsen 1890, ikke udd.

Niels Peter Petersen 1890-1904, dim. Haderslev seminarium 1889.
Johannes Petersen 1904-09, dim. Tønder seminarium 1903.
Johannes Rose 1909-10, dim. Haderslev seminarium 1908.
Johann Christen Petersen 1910-53, dim. Haderslev seminarium 1909.
Niels Peter Hansen Petersen 1953-54, dim. Haderslev seminarium 1951.

De kvikkeste af de unge karle blev ofte efter deres konfirmation i 16-17 års alderen benyttet som vinterskolelærere, og nogle af dem tog efterfølgende en læreruddannelse ved et seminarium – se biografisk afsnit.

Ca.1814-1864

I henhold til skoleanordningen 19.7.1814 blev degneembederne formelt nedlagt, men lærerne fortsatte med at fungere som degne og kirkesangere - i Roager til sidste halvdel af 1900-tallet. Da landsbyfællesskabet blev ophævet i slutningen af 1700-tallet, overtog staten styringen på skoleområdet, hvor bønderne og kirken hidtil havde rådet. Ændringerne blev indledt i Haderslev provsti i 1770'erne og afsluttet med de skoleregulativer, et for hvert provsti, som generalsuperintendent Adler i Slesvig udstedte i årene op til 1814. Han stod også bag den nye slesvig-holstenske skolelov fra samme år. Denne lov gjaldt kun i Slesvig stift. Om Tørninglen, altså den slesvigske del af Ribe stift, var der en langvarig strid, der først blev afsluttet i 1828, hvor man fastslog, at den slesvig-holstenske skolelov også skulle gælde her. Et skoleregulativ for Tørninglen blev dog først godkendt i 1840. Indtil da gjaldt den kongerigske skolelov. De to love var næsten ens. Børnene under den slesvig-holstenske lovgivning skulle dog i modsætning til børnene under den kongerigske undervises i naturlære, naturhistorie, geografi og fædrelands-historie. En del af de nordslesvigske lærere fik deres uddannelse på seminarier i kongeriget, hvor lærerne ofte kom fra den intellektuelle elite og på de såkaldte præstegårdseminarier. Præstegårdseminarierne var et alternativ til de nylyt oprettede større seminarier, hvor seminaristerne i stedet for at bo sammen på uddannelsesstedet, skulle bo til leje hos bønderne. Ved siden af den teoretiske undervisning skulle de også lejlighedsvis deltage i bøndernes arbejde og dermed få viden om land- og havebrugsarbejde. Læreren skulle uddannes til at blive "bonde blandt

bønder”³². Især i Nordslesvig og i Haderslev amt i særdeleshed påtog en række præster sig frivilligt den opgave at uddanne lærere. De kommende læreres tysk-kundskaber var i mange tilfælde for ringe til, at de kunne klare optagelsesprøven ved et tysk seminarium. Og med en eksamen fra et kongerigsk seminarium kunne de uden videre få ansættelse i hertugdømmerne. Det blev derfor mere og mere danske seminarier, der kom til at forsyne de nordslesvigske landsbyskoler med lærerkræfter. Holden Hansen, degn og lærer ved Kirkeby skole 1827-34 var således uddannet på Brahetrolleborg seminarium 1823-25. Hans efterfølger Peter Hansen, degn og lærer 1834-69, var uddannet fra Fole præstegårdsseminarium i 1822 hos pastor Carl Frederik Krøyer. I hans tid blev der ført regnskab over degne- og skoleindtægterne. Det ved vi, fordi der på rigsarkivet i Aabenraa er bevaret en regnskabsbog for perioden 1.10.1834 til 7.1.1869. Flest gaver (offer) blev der ydet i forbindelse med de store højtider påske, pinse og jul. I 1848 tegnede disse gaver sig for en 1/3 af samtlige indtægter på godt 173 mark. Der blev også ydet gaver i forbindelse med lysning af ægteskab, bryllupper og dåb, ved den almindelige kirkegang, ved dødsfald og udsyngning, når den døde førtes fra hjemmet.

I årene o.1812-1816 fungerede Matthias Larsen (Lassen) som skolelærer ved biskolen i Roager by. Hans underskrift findes flere gange i ”Skoleregister for Roagger Skole 1808-1846” som findes på Rigsarkivet i Aabenraa. Måske er han identisk med Matthias Lassen som blev født 3.12.1784 i Hønkys, Egvad sogn, og som 15.11.1823 blev gift med Anna Maria Hansen fra Ribe³³. Det kan måske også være den 12-årige Matthias Lausen som i 1803 ifølge folketællingen tjener hos gårdmand og herredsskriver, sognefoged og kirkeværge, Søren Nielsen Schmidt i Roager by³⁴. I 1816 ville hans alder være ca. 21 år. Josias Jensen Lebeck, født 20.3.1795 i Mølby, Spandet sogn var præparand, -en elev der forbereder sig på at blive optaget på læreruddannelsen, ved biskolen i Vesterbæk i 1813. I 1803 boede Josias Ludevig Jensen ifølge folketællingen for Spandet sogn på et kådnersted i Mølby sammen med 3 yngre søskende, sine forældre og to logerende. Han blev senere uddannet som lærer fra Borris seminarium i 1817 med karakteren ”meget duelig” – næstbedste karakter³⁵. Fra 1819 til 1837 var han lærer og kirkesanger i Jernved, 1837 til o.1867 lærer i Greis. Tre brødre blev også lærere, en i Bevtoft og

³² Markussen 2005, s.115

³³ Ravn, L.S. (1978), s.371.

³⁴ Jørgensen, J.P.(1988): s.150 (Søren Nielsen Schmidt o.1771-1829, Ra 1B).

³⁵ Borris Seminarium. Dimitterede 1808-1825. Afskrifter ved Herdis Kjølhede (Internettet 16.7.2021).

Skrydstrup, en anden i Bovlund³⁶ og en tredje i Danmark.

Jacob Georg Christian Adler (1756-1834) var oplysningsteolog og superintendent (biskop) i hertugdømmet Slesvig fra 1792 til sin død; fra 1806 tillige over Holsten. Hans rationalistiske reformer af kirken vakte stærk modstand i brede kredse, men hans reformer af skolevæsenet og især skoleloven for hertugdømmerne fra 1814 fik stor betydning.

Lærer ved biskolen i Vesterbæk 1814-26, Peder Nielsen, var søn af gårdmand Niels Pedersen i Kalvslund sogn, født o.1792. I 1819 blev han eksamineret af pastor Balthasar Gjørtz, Nustrup præstegårdsseminarium og i 1835 gift med en pige fra Vesterbæk³⁷. Han flyttede siden til Ørderup i Toftlund sogn, hvor han var lærer indtil sin død i 1843. Inden Peder Nielsen kom til Vesterbæk skole, havde han været biskolelærer i Hjortvad, Kalvslund sogn. Peder Nielsen døde i Ørderup 19.11.1843, 51 år gammel.

I perioden 1824-34 var Jørgen Lund³⁸ lærer ved biskolen i Roager. Han var født

³⁶ Ravn, L.S. (1978), s.207.

³⁷ Jørgensen, 1988, s.102: Gift 25.5.1835 i Roager med en 33-årig pige Anne Maria Lund fra Vesterbæk, datter af Ellen og gårdmand Michel Pedersen (1768-1840, Vb 3, Vb 5). Ifølge Roager kirkebog 1835* (opslag 1). Iflg. kirkebogens afgangsliste for 1835 havde han da været lærer i Ørderup, Toftlund sogn i flere år.

³⁸ Gift 25.5.1832 med Karen Nielsdatter Nørschou, døbt i Roager 2.6.1812, datter af Niels Madsen (o.1778-1850, Ra 7) og Anne Hansdatter. Hun døde 8.1835 og enkemanden giftede sig igen

i Gabøl, Nustrup sogn 16.2.1803 og søn af landboelsmand Anders Jørgensen. Ved konfirmationen i Nustrup i 1820 fik han følgende anmærkning vedrørende kundskab og opførsel: udmærket godt. Han blev gift 1. gang 24.5.1832 med en bondepige fra sognet, den 20-årige Karen Nielsdatter Nørskov. Hun døde allerede 8.1.1835, 22 år gammel. Derefter giftede han sig 2. gang 24.10.1835 med den 17-årige Anna Andersdatter Hansen, bondepige fra Spandet. I 1834 overtog han svingfaderens gård³⁹, der lå i Roager by ikke langt fra skolen. Han blev siden sognefoged og døde 4.3.1847, 44 år gammel. Han blev efterfulgt af Kresten Petersen Høberg⁴⁰, født i Højrup sogn, dimitteret fra Lyngby seminarium ved Grenå 1833 med karakteren duelig⁴¹. Allerede efter 2 år, i 1835, fik han nyt embede i Mjolden.

Hans Jørgen Bennedsen⁴², søn af gårdejer Benned Hansen i Roager, var tilsyneladende også en tid lærer ved skolen i Roager. Han overtog faderens gård⁴³ i 1821 og havde den indtil 1831, hvor han overlod den til broderen Nis Christensen Bennedsen. Hans Jørgen Bennedsen underskrift findes flere gange, bl.a. 1832, i "Skoleregister for Roagger Skole 1808-1846" som findes på Rigsarkivet i Aabenraa. Den gamle biskole i Roager lå lidt syd for hans barndomshjem på den vestre side af den nord-sydgående vej gennem sognet. "Aftægtstager" Hans Jørgen Bennedsen rejste imidlertid til Føvling 9.2.1842⁴⁴. Måske har han opgivet lærergerningen i Roager allerede i 1838, da skoleinteressenterne indrykkede følgende stillingsopslag i Ribe Stifts Adresse-Avis 31.8.1888:

med den 17-årige Anne Andersdatter Hansen fra Spandet. Sognefoged Jørgen Lund døde 4.3.1847.

³⁹Gården brændte i 1935, men blev genopført lidt længere mod sydvest, i dag Lundsmarkvej 63

⁴⁰Født 6.7.1809, søn af Peder Knudsen i Arnum. Han var siden lærer i Holsted 1844-1860 og her døde han 2.7.1871.

⁴¹www.agerbaeks.dk (internettet 19.1.2019)

⁴²I 1845 boede Hans Jørgen Bennedsen ifølge folketællingen i et hus i Lundtofte, Føvling sogn, hvor han levede af "håndarbejde og sine midler". I 1850 optræder han igen i folketællingen for samme sogn som 43-årig ugift skolelærer. Han bor nu på hovedgården Nielsbygaard – måske har han været huslærer for godsejer Herman Madsens børn. Han døde i Føvling som inderst hos gårdmand Christen Olesen 25.4.1854. Føvling kirkebog 1854 (opslag 137).

⁴³Enghavegård, Roagervej 282.

⁴⁴Roager Kirkebog 1842 (afgangsliste, opslag 85).

En duelig Skolelærer, helst seminaristisk dannet attraaes for i Viinter fra Michaelis til Roager Skole. Vedkommende, som ønske Ansættelsen, ombedes at henvende sig til Sognets Præst eller Roager Byes Skole-Interestentere.

Måske havde de mange lærerskift betydet, at man nu ønskede en seminarieuddannet lærer.

Hverken han eller Jørgen Lund havde en seminarieuddannelse. Ifølge folketællingen 1840 boede en 24-årig ugift skolelærer, Jens Sørensen, hos gårdmand Anders Madsen Tilgaard⁴⁵ i Roager kro. Måske har han været lærer i Roager eller Vesterbæk. I 1840 anføres han i kirkebogen som fadder i forbindelse med et barns dåb⁴⁶. Ved Tørninglen Provstis kirkevisitation i 1855 og 1859 var Hans Christian Westergaard lærer ved Roager vinterskole/ biskole. I folketællingen 1860 nævnes han som parcellist, tækkemand og kådner. Han døde 70 år gammel i 1878, og her oplyser kirkebogen, at han var skolelærer ved biskolen i Åved, Vodder sogn⁴⁷. Marcus Thyssen i Åved havde ham som den første lærer og beskriver ham som en tvær gammel mand⁴⁸. Han fik 9 døtre og den ældste, Maren, var ved hans død gift med Hans Christian Clausen, lærer i Spandet 1867-89.

Den enlige landsbylærer skulle ofte undervise mange børn på en gang og undervisningsdifferentiering var en nødvendighed. Derfor fandt man inspiration i den ”indbyrdes undervisning”, en undervisningsmetode der oprindeligt var udviklet i store engelske fattigskoler og som især dominerede 1820-50. Med de dygtigste elever som hjælpelærere marcherede alle gruppevis rundt i klassen, og ved undervisningstavler af forskellig sværhedsgrad, der hang på væggene læste eller regnede børnene i kor, mens læreren bl.a. uddelte tavler og pegepinde til hjælperne og fløjtede, når grupperne skulle bevæge sig fra tavle til tavle. Om der er blevet undervist på denne måde i Roager er dog næppe sandsynligt.

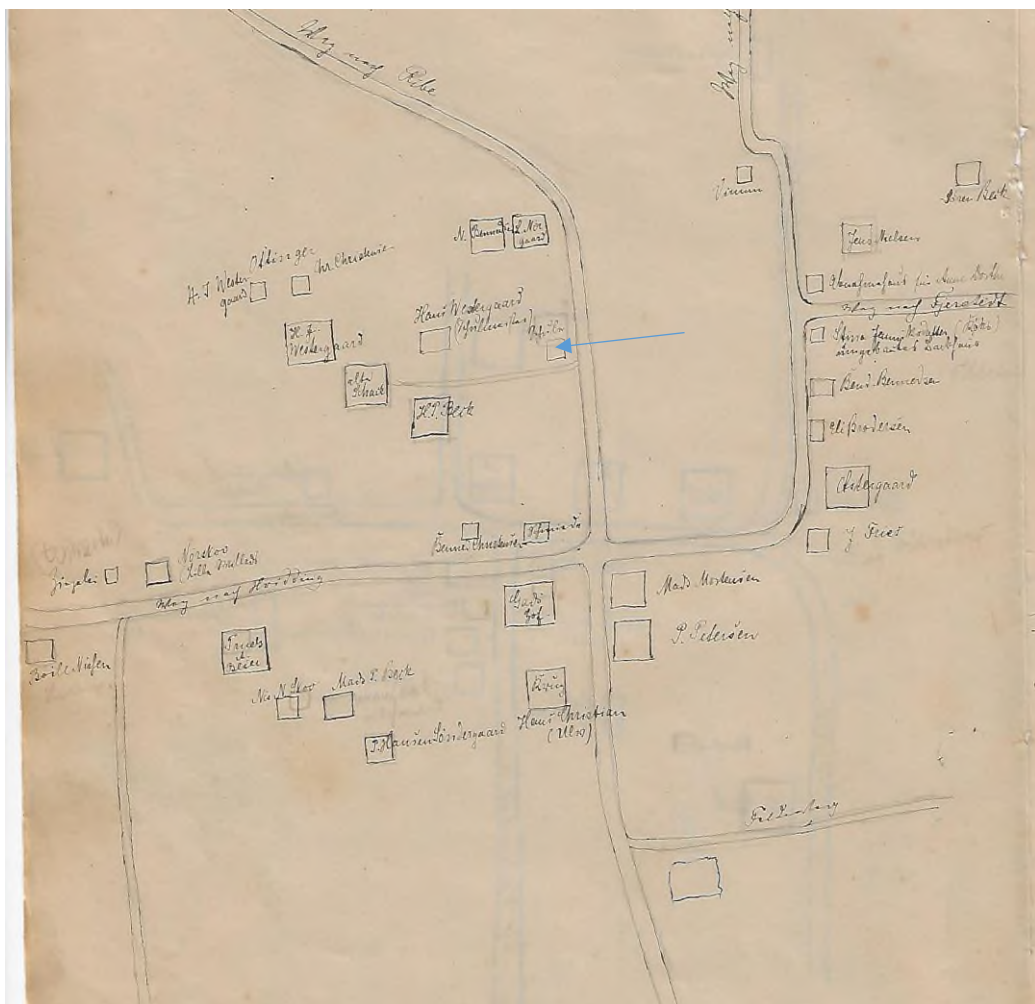
Perioden fra statsbankerotten i 1813 til midten af 30'erne var præget af stilstand

⁴⁵ Husstanden i Roager kro bestod af gårdmand Anders Madsen Tilgaard, hans kone og deres barn samt 3 tjenestefolk foruden Jens Sørensen.

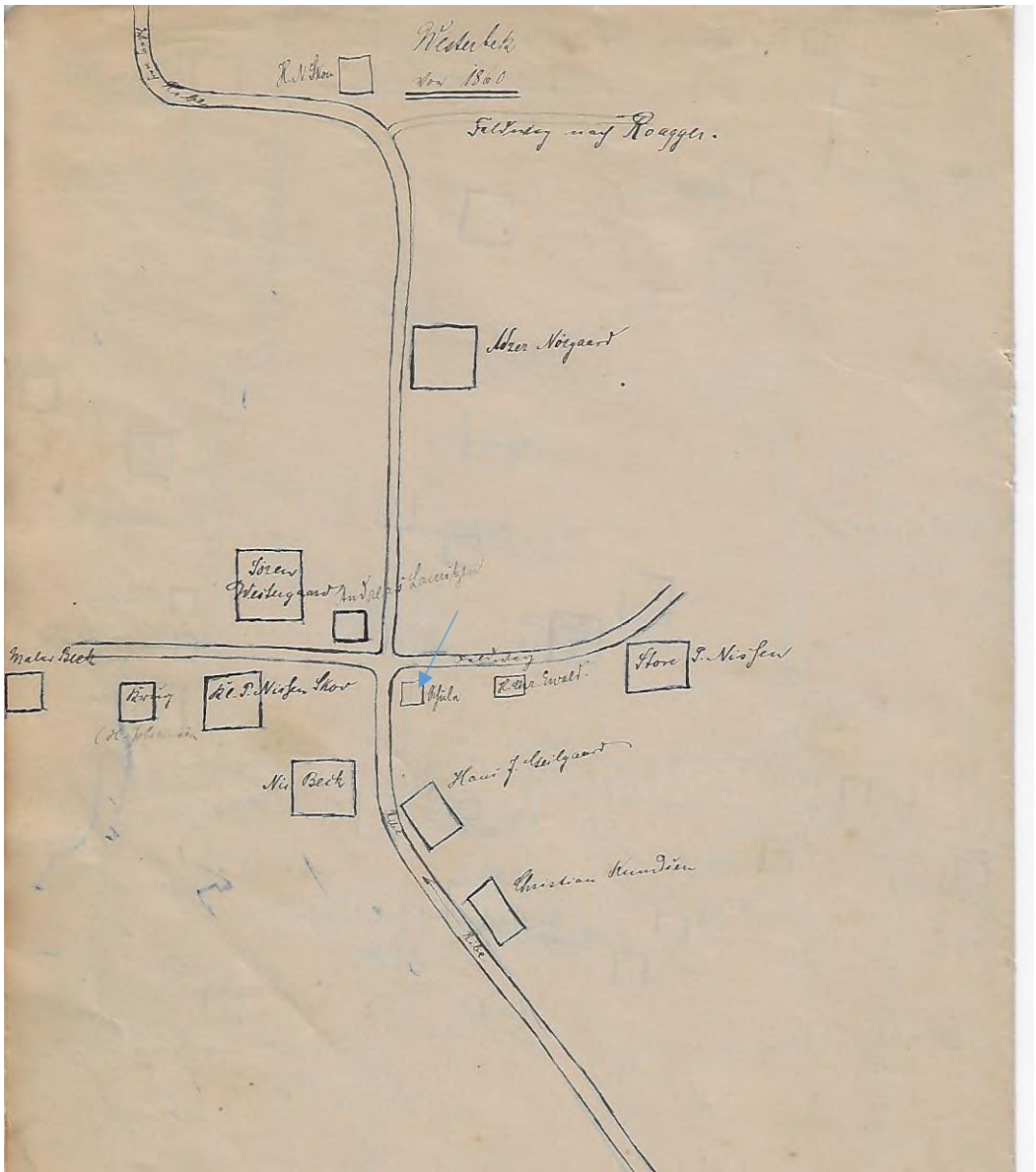
⁴⁶ Roager kirkebog 1840* (opslag 9, Mette Marie Søndergaard, født 14.4.1840).

⁴⁷ Roager kirkebog 1878 (opslag 112).

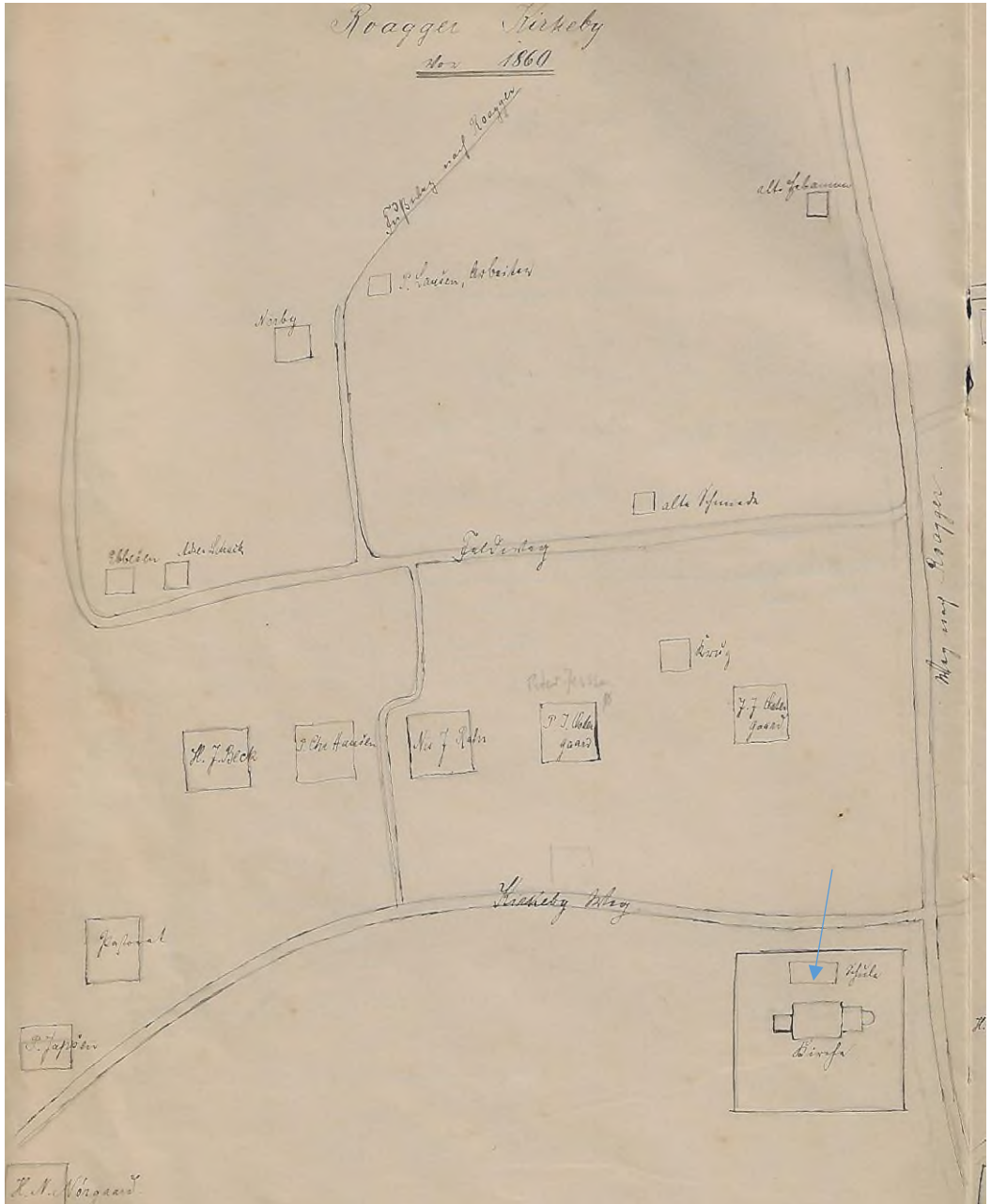
⁴⁸ Thyssen, Hans (1942): Slægten Thyssen, s.65.

Pastor Fischer-Benzons kortskitse over Roager by 1860 (Roager Lokalkiv). Johan Nicolaj Waldemar von Fischer-Benzons var sognepræst i Roager 1896-1917.

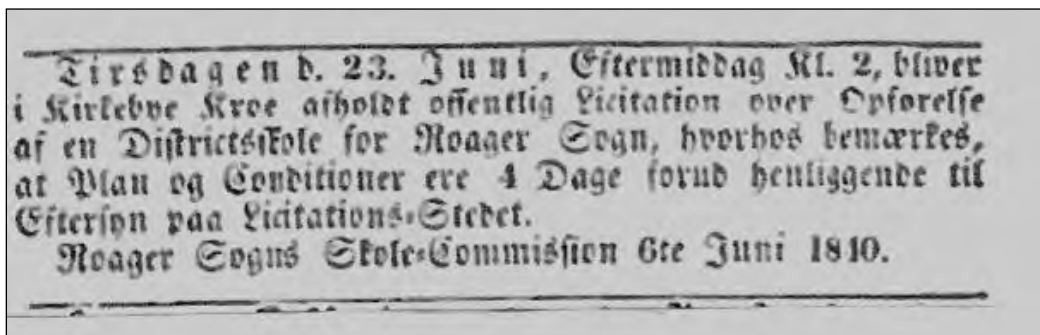
Pastor Fischer-Benzons kortskitse over Vesterbæk by 1860 (Roager Lokalarkiv).

Pastor FischerBenzons kortskitse over Kirkeby 1860 (Roager Lokalarkiv).

og fattigdom⁴⁹. Reformarbejdet gik i stå og lærernes økonomiske vilkår blev ikke forbedret. Herefter blev skoleforholdene på landet bedre, dels på grund af stigende materiel velstand, dels på grund af en national vækkelse – en kamp for at opnå politisk indflydelse og åndelig frihed. Der foregik en livlig debat om skolen. Den ”indbyrdes undervisning” var på retur. I stedet for åndløst terperi blev det nu skolens opgave at udvikle børnene til selvstændige mennesker. Undervisningen blev varetaget af en seminarieuddannet og respekteret lærerstand, og forældrene sluttede op om skolens arbejde.

I 1839 besluttede man at bygge en ny og større skole i Kirkeby, som skulle afløse den gamle, der lå på et smalt jordstykke nord for kirken. Her var der imidlertid ikke plads nok til udvidelser. Den nye skole med lærerbolig blev derfor i 1841 opført på præstegårdens jord syd for kirken. Der blev tillagt embedet 2 tdr. land, noget eng og noget hede. Skolen måtte betale en årlig leje på 24 rigsdaler til præsten. Der opstod uenighed mellem sognepræsten Hønne og skoleforstanderne om, hvem der skulle kaste skellet. Præsten mente ikke det var hans opgave, han havde jo overladt jorden til skolekommunen. Men skoleforstanderne forlangte det. Pastor Hønne lod ridefoged Riedel fra Toftlund foretage en synsforretning. Resultatet blev, at amtet pålagde ham at betale halvdelen af omkostningerne ved kastningen af skellet. I 1845 anføres lærerens indkomst til: lærerløn 99 Mark, degnetjeneste 75 Mark, 3 tønder rug, 1 tønne byg, 1 tønne boghvede og 24 vognlæs tørv.

Tirsdagen d. 23. Juni, Eftermiddag Kl. 2, bliver i Kirkeby Kro afholdt offentlig Licitation over Opførelse af en Districtsskole for Roager Sogn, hvorhos bemærkes, at Plan og Conditioner ere 4 Dage forud henliggende til Eftersyn paa Licitations-Stedet.
Roager Sogns Skole-Commission 6te Juni 1840.

”Tirsdagen d. 23. juni, eftermiddag kl. 2, bliver i Kirkeby kro afholdt offentlig licitation over opførelse af en distriktsskole (i Kirkeby) for Roager sogn, hvorhos bemærkes, at plan og conditioner er 4 dage forud henliggende til eftersyn på licitationsstedet. Roager sogns skolekommission 6. juni 1840” (Kongelig allernaadigst privilegerede Ribe Stifts Adresse-Avis 12.6.1840). Licitationen blev imidlertid ikke godkendt, så der blev fastsat en ny licitation 23.10. i Kirkeby kro (Kongelig allernaadigst privilegerede Ribe Stifts Adresse-Avis 13.10.1840). (Mediestream.dk).

⁴⁹ Japsen 1972, s.55f.

1822-23 besøgte iflg. ”Skoleregister for Roagger Skole” 34 børn skolen i Vesterbæk. Skolen i Vesterbæk nævnes stadig i 1854⁵⁰.

På sin sidste visitatsrejse i marts 1825, noterede biskop Hertz i embedsprotokollen vedrørende visitatsen i Roager kirke 16.marts og 17. marts i Kirkeby skole⁵¹, at sognets konfirmerede ungdom var mødt talrigt frem i kirken. Han glædede sig meget ved færdige og rigtige svar i kristendom og bibelhistorie og særdeles god læsning. I Kirkeby skole mødte børnene fra de tre øvrige distrikter Vesterbæk, Roager og Øster Åbølling. ”I læsning og udenadsstavning fandtes Vesterbæks fortrinlig god, de øvrige antagelige. I kristendom og bibelhistorie fandtes antagelig ordkundskab. Begreberne var ej udviklede. I hovedregning var Roager skole den bedste; de øvrige havde begyndt ret godt. I skrivning fandtes Vesterbæk, Roager og Kirkeby skoler meget gode, Øster Åbølling antagelig. Lærerne i Roager og Vesterbæk synes velbegavede, de to andre mindre”. Antallet af børn i skolen i Kirkeby i 1845 var 55. Øster Åbølling og Vesterbæk havde hver deres ”Nebenschule” (biskole) med hhv. 25 og 15 børn⁵².

Det gamle skolehus i Øster Åbølling? Nedrevet ejendom, erstattet af et enfamiliehus i 1961, Øster Åbølling Vej 34, 1948-52 (Aalborg Luftfoto, Det Kgl. Bibliotek).

⁵⁰ Schrøder, 1854

⁵¹ Minder fra Biskop Hertz' s tid, 1911-14

⁵² Paulsen 1845, s.331

I 1827 blev degnen Bertel Thomsen i Kirkeby efterfulgt af Holden Hansen. Han var født i 1804 i Tved ved Ribe, søn af bonden Hans Holdensen og hustruen Johanne. I 1829 blev han gift i Seem kirke med Maren Frederiksen. Han var dimitteret fra Brahetrolleborg seminarium i 1825. Inden han kom til Roager havde han været hjælpelærer i Gl. Haderslev. Han sad i embedet til 1834, hvor han flyttede til Arnum og blev senere degn og lærer i Skærbæk. Efterfølgeren Peter Hansen blev i sognet i hele 35 år. Han var født i Hygum sogn i 1803 og uddannet hos pastor Carl F. Krøyer i Fole i 1822. Som 32-årig blev han 5.11.1835⁵³ gift i Roager med 29-årige Ane Margrethe Holm fra Agerskov. De fik i alt 9 børn. Ifølge Tørninglen provstis skolevisitationsprotokol var der i 1855 20 + 24 børn, skolebygningen var god og vedligeholdet. Der var tilstrækkelig med læsebøger (Hjort), men 2 landkort skal anskaffes! Der blev undervist 4 timer i læsning, bibelhistorie, skrivning, regning, hovedregning, historie og sang – desuden blev der undervist i geografi. Peter Hansen fik karakteren ”duelig+”. Ved visitationen 14.7.1869⁵⁴ anføres i protokollen, at degn Hansen er syg. Der er en vikar Vestergaard⁵⁵, men ”tilstanden er ikke god, og børnene lider under lærerens sygdom”. Peter Hansen døde ikke længe efter 22.8.1869, 66 år gammel⁵⁶.

At dygtige unge karle efter konfirmationen i 16-17 års alderen blev hjælpelærere var ikke ualmindeligt. I 1837 kom en ung husmandssøn, Chresten Bennedsen, fra Føvling sogn til Roager. Han var bare 16 år og netop konfirmeret⁵⁷. Efter at have været vinterskolelærer i Vesterbæk i 4 år vendte han tilbage til Føvling i 1841⁵⁸. Her var han da ifølge folketællingen 1850 skolelærer og boede på en gård hos moderen, der i mellemtiden var blevet enke. I årene 1855-60 var en anden ung gårdmandssøn fra sognet, Anders Thomsen Truelsén Østergaard, Kirkeby, vinterskolelærer i Vesterbæk. Han var født i 1836 og havde forinden været præparand i Jegerup 1853-55. I 1863 dimitterede han fra Tønder seminarium med karakteren ”meget duelig”. Han endte som degn og lærer i Skast 1870-1900. Tørninglen provstis visitationsprotokol 17.7.1855⁵⁹ fortæller følgende om ham og vinterskolen i

⁵³ Roager kirkebog 1835* (opslag 2).

⁵⁴ Opslag 41.

⁵⁵ Sandsynligvis Hans Christensen Westergaard, der var lærer ved biskolen i Roager 1840-60.

⁵⁶ Roager kirkebog 1869 (opslag 109).

⁵⁷ Roager kirkebog 1837 (tilgangsliste, opslag 68).

⁵⁸ Roager kirkebog 1841(afgangliste, opslag 83).

⁵⁹ Opslag 7

Vesterbæk: ”Den 19½ år gamle, ikke seminarie-uddannede lærer, var mødt til visitationen i Kirkeby skole 17.7.1855. Her fik han karakteren ”ret duelig”. Der er skolestue og 12 børn i skolen. Der er tilstrækkelig med læsebøger, men ingen kort”. Også den 49-årige ikke-seminarieuddannede lærer, Hans Chr. Vestergaard, fra skolestuen i Roager var mødt. Her var der i alt 16 børn.

En anden ung mand fra sognet der startede som hjælpelærer i Kirkeby skole 1886-87, og som senere dimitterede fra Tønder seminarium, var Christen Søren Christensen, søn af hedebonden Niels Christensen på Roager Nørremark. Han blev senere lærer i Vesterende-Ballum, Strandelhjørn og Havervad ved Rejsby. I 1890 blev han forflyttet til Friedrichsort i Holsten og endte som lærer i Kiel⁶⁰. Det var almindeligt at den private forberedelse til optagelse på et seminarium fandt sted hos ældre lærere og blev suppleret med praktisk skolegerning om vinteren, når der var mulighed for det⁶¹.

Roager-Kirkeby skole med tilbygningen til venstre fra 1904, i midten Roager kirke og til højre Th. Midtgaards gæstgiveri og kolonialhandel. Foto: C. C. Biehl (Institut for Sønderjysk Lokalhistorie-Museum Sønderjylland).

⁶⁰ Ravn, 1978, Bd.1, s.51

⁶¹ Ravn 1981 s.87

Roager-Kirkeby skole, opført 1841. Den nyere tilbygning til højre er opført 1904.

Den Danske Børneven,

en Læsebog

for Borger- og Almue-Skoler

af

Peder Hjort,
Professor.

Syvende forbedrede Udgave,
med 101 Billeder og 4 Landkort i Farvetryk.

Rudmøse

Kjøbenhavn.

Førlagt af den Gyldendalske Boghandel (S. Høgel).

Thiele's Bogtrykkeri.

1858.

Peder Hjorts læsebog som blev anvendt i skolerne i Roager o.1855

17. Juli 1859. Kirkeby Skole.

Locarius: Peter Hansen, 73 År, født 1822, afdød 1877. Sælg.

Malaa Lystand 4^r - Nolebygs god, ualmødt
 Boicamus Auctal. 20-24 - Fag. jense avsk.

Løstojns: Løstojns skole 2 Landarbejd og Skole!
 Løstojns. 4^r Kalij. 4^r Bilsalt. 4^r Kværn. 4^r Skjætte
 Jøndrag. 4^r Gage. 4^r Jylor. 4^r Tøys. 4^r Jøms. 5^r
 Skifte. 4^r Skifte. 4^r.

1. 8. 12. Roager Skole (Hindstals) vint.
 Kirkeby Skole.

Sk. Lauritsen, f. Hans Chr. Westergaard 49 År. - 3^r (Lille skole)
 Skifte. Roager - Boicamus Auctal: 16 - (6-10) Fag. j.
 Løstojns fæses. - Fag. Land.

Bon. 4^r - Kalijon. 4^r - Bilsalt. 4^r - Kværn. 4^r Skjætte
 Jøndrag. 3^r Gage. - Jylor. - Tøys. 4^r Jøms. 5^r
 Skifte. 4^r.

1. 8. 11. Vesterbæk Vinterskole.
 (vint. Kirkeby) -

Sk. Lauritsen, f. Anders Th. Østergaard 48 År, ualmødt.
 Skifte. Vesterbæk. Boicamus Auctal. 12 År. -
 Løstojns skole. - Fag. Land.

Bon. 4^r - Kalij. 4^r - Bilsalt. 4^r - Kværn. 4^r Skjætte
 Jøndrag. 4^r - Gage. - Jylor. - Fag. j. Jøms. 5^r
 Skifte. -
 Skole, Vesterbæk fæses!

Tørninglen provsti. Protokol for skolevisitationer i Tørninglen 1855-1869. Af protokollen fremgår bl.a. at skolelærer Peter Hansen i Kirkeby er duelig, at skolens tilstand er god og at skolen er vel vedligeholdt. Det fremgår også at læreren fra Roager vinterskole (skolestue i Roager), Hans Chr. Westergaard var mødt op i Kirkeby skole. Det samme gælder Anders Østergaard fra Vesterbæk vinterskole (skolestue i Vesterbæk). Han betegnes trods sine kun 19½ år. som ret duelig. Af protokollen fremgår også hvor meget der undervises i de enkelte fag. (Arkivalie online).

Den oprindelige skole i Roager-Vesterbæk skole før 1909. Bygningen rummede både skole (de tre vinduer til venstre) og lærerboligen til højre for døren. Skolen var også postagentur (postsamlingssted) og lærer Lycke (lærer 1877-1912) var indtil 1909 også postagent⁶². Til højre for døren er skiltet med den tyske ørn. Personerne fra venstre: lærer og postmester Anton Lücke, to postomdelere, en ukendt og Jens Engkjær (f.1866). Han gik til fods, Derefter post Schmidt med hest og vogn. Sidstnævnte hentede posten i Hviding, afleverede den i Roager og kørte videre til Spandet og tilbage igen (Verlag A. Rogorsch, Photogr. Danzig).

Den nye Roager-Vesterbæk skole med lærerbolig, der blev opført i 1860⁶³ og placeret midt mellem Roager og Vesterbæk, hvor Vesterbækvej møder Lundsmarkvej. Den afløste en tidligere skolebygning, der lå vest for nord-sydgående vej i den gamle Roager by og skolen i Vesterbæk. Skolerne i Roager-Kirkeby og Roager-Vesterbæk fungerede indtil 1954, hvor de blev afløst af den nye centralskole, der blev opført midt i sognet mellem Kirkeby og Roager. De to gamle skolebygninger eksisterer stadig og benyttes i dag som privatboliger⁶⁴.

⁶² Hejmdal 5.7.1909

⁶³ Chronik der Schule zur Roagger-Westerbek

⁶⁴ Lundsmarkvej 55 og Roagervej 396, 6760 Ribe

Ifølge Roager kirkebog⁶⁵ blev ”Skolelærer Peder Nielsen, 29 år, af Roager Vesterbæk Skole, fra Gylling sogn”, gift i 12.9.1861 med pigen Ane Kirstine Kiholm, 26 år, af Øster Åbølling”. Ane Kirstine var født 27.7.1832 og datter af snedker Christen Bertelsen og hustru Anne Cathrine i Kiholm på Øster Åbølling Mark⁶⁶. Hans forældre var husmand Niels Sørensen og Karen Pedersdatter og han var født i Gylling ved Horsens 18.8.1832⁶⁷. Kort efter brylluppet, 22.8.1861 blev han konstitueret som lærer i Starup⁶⁸ syd for Grindsted. Da Nielsen ikke havde nogen eksamen fik han ikke fast ansættelse før langt senere, og han levede under svære økonomiske forhold. Måske er den manglende eksamen også grund til at han søgte væk fra Vesterbæk?

Skolelærerembedet
i Roager og Vesterbæk Distrikt i Roager Sogn er ledigt.
Foruden en god, ny Bolig og Have paa 2 Skpr. Land faaes i Løn 120 Rdl., 3 Tdr. Rug og 3 Tdr. Byg, i Kostpenge 100 Rdl., samt fornødent Brændsel til Skolens og Lærerens Forbrug.
Ansøgninger herom sendes til Undertegnede til Udgangen af denne Maaned.
Tørninglehns Provsti i Nustrup, den 3. September 1860.
L. Blædel.

Skolelærerembedet i Roager og Vesterbæk distrikt i Roager sogn er ledigt. Foruden en god ny bolig og have på 2 skpr. land fåses i løn 120 rigsdaler, 3 tdr. rug, 3 tdr. byg, i kostpenge 100 rigsdaler, samt fornødent brændsel til skolens og lærerens forbrug. Ansøgninger herom sendes til undertegnede til udgangen af denne måned. Tørninglehns provsti i Nustrup, d. 3.9.1860. L. Blædel. (Annonce i dagbladet Dannevirke 3.9.1860). (Mediastream.dk).

⁶⁵ Roager kirkebog 1861 (opslag 74).

⁶⁶ Hedevej 5, øster Åbølling.

⁶⁷ Gylling kirkebog 1832 (opslag 58).

⁶⁸ Jespersen, L.J. (1922): Fra Starup sogn. Spredte træk af et hedesogns historie. Udgivet af Historisk Udvalg for Starup sogn. Bramminge Bogtrykkeri, Bd.2, 1922, s.117f.

Ravn nævner ham som lærer i Vesterbæk 1860-63⁶⁹, men af Tørninglen provsti skolevisitationsprotokol 17.9.1862⁷⁰ fremgår det, at læreren på dette tidspunkt hed Søren Thomsen Hansen. Han var da 21 år og ikke seminarieuddannet. Der var 16+15 børn i skolen. Måske har han været hjælpelærer? Der er sandsynligvis tale om Søren Thomsen Hansen, søn af gårdmand Hans Jensen i Katbøl, Aastrup sogn nord for Holsted, født 13.2.1841. 16 år gammel rejste han fra hjemmet til Brørup sogn⁷¹ og 22.11.1868 bliver den 27-årige privatlærer i Sundbyvester gift i Tårnby⁷² med 27-årige Karen Kirstine Olsen, Sundbyvester, født 2.2.1841, datter af vagtmester i Næstved, nu politiassistent i Sæby ved Slagelse. I 1880 boede parret ifølge folketællingen i Nakskov og Søren Thomsen Hansen nævnes som skolebestyrer – han er identisk med den Søren Hansen, der var skoleforstander for Nakskov Tekniske Skole indtil 1904. Han døde i 20.5.1920 på Kommunehospitalet i København, 79 år gammel. Karen Kirstine døde samme sted 12.5.1922, 81 år gammel⁷³

Den første seminarieuddannede lærer på Roager-Vesterbæk skole var Lars Peter Nørgaard født 10.2.1843 i Høm, Seem sogn som søn af gårdejer P. Hansen. Han dimitterede fra Jelling seminarium i 1862 og var lærer i Vesterbæk indtil 1866. Siden blev han lærer i Gabøl og kirkesanger i Nustrup 1866-98. Foruden fri bolig og brændsel, samt en lille have, havde han en årlig løn på 225 mark, kostpenge 187½ mark, 3 tdr. rug, 2 tdr. boghvede ”in natura”⁷⁴. 20.5.1870 blev han gift i Nustrup med Ingeborg Marie Berg. Hun døde 16.10.1888 i Gabøl. Lars Peter Nørgaard døde 27.12.1917 i Gramby.

Den tyske tid 1864-1920

Ved freden i Wien 30. oktober 1864 havde den danske konge fraskrevet sig alle rettigheder til hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenburg og havde forpligtet

⁶⁹ Ravn 1978.

⁷⁰ Opslag 24.

⁷¹ Aastrup Kirkebog 1856 (afgangsliste, opslag 85).

⁷² Tårnby Kirkebog 1868 (opslag 54).

⁷³ Hans Grue: Efterslægten til Michel Nielsen fra Katbøl i Aastrup sogn. Geneboks. (Internettet 25.11.1024).

⁷⁴ Vestslesvigs Tidende 17.12.1866.

sig til på forhånd at anerkende alle dispositioner, som kongen af Preussen og kejseren af Østrig måtte træffe. Der var ikke truffet nogen endelig afgørelse om hertugdømmernes fremtid. På den tyske side var der uenighed mellem slesvig-holstenerne, der krævede selvstændighed under en augustenborger, og preusserne, der ville annektere hertugdømmerne, hvad Østrig modsatte sig. Efter at Preussen den 3. juli 1866 havde besejret Østrig ved Königgrätz, var vejen banet. Ved freden i Prag 23. august 1866 fik Preussen den fulde magt over hertugdømmerne, dog med forbeholdet i §5 om, at de nordlige distrikters fremtidige tilhørsforhold skulle afgøres ved en folkeafstemning⁷⁵.

Nederlaget i 1864 betød at Roager nu blev et nordslesvigsk grænsesogn i et fjernt udkantshjørne i det preussiske rige, og at forbindelsen til den hidtidige oplandsby Ribe blev vanskeliggjort. I 1867 kom kravet om aflæggelse af troskabsed til den preussiske konge. Siden nederlaget i 1864 havde de nordslesvigske lærere stort set fortsat deres arbejde på uændrede vilkår. Lærerne følte kravet som urimeligt, fordi de regnede med at landsdelen i henhold til §5 om kort tid ville vende tilbage til Danmark. Mange søgte om udsættelse, men fik afslag. De, der nægtede, måtte opgive deres lærerembeder og finde andre indtægtskilder, da den pension de fik udbetalt fra Danmark var meget beskednen. I samtiden så man forskelligt på spørgsmålet om edsaflæggelse. I de nordlige og navnlig i de vestlige egne af Nordslesvig var stemningen for edsnægtelse, og befolkningen så med stor mistillid på dem der aflagde ed. Man beskyldte dem for at gå på akkord med uretten⁷⁶. Skoleordningen af 1814 fortsatte med at være grundlaget for skolevæsenet i Nordslesvig også efter 1864, idet den preussiske lovgivning ikke ophævede den, men lod den gælde på de områder, der ikke senere blev lovgivet for⁷⁷.

Allerede efter treårskrigen med de danske sprogreskripter var almueskolerne blevet en central brik i nationalitetskampen, og i tiden efter 1864 var holdningen, at den der herskede over skolen, havde overtaget nationalt. I de følgende årtier blev den nordslesvigske skole gradvist fortysket. I 1870 fik Roager, der på det tidspunkt var anneksogn til Vodder, godt nok en dansk præst, Jakob Georg Christian Wulf, men han var tysksindet. I 1874 fik sognet sin egen præst, Christian Bischoff, som varetog embedet til 1890. Han var tysk og talte dårlig dansk. Anderledes forholdt det sig med degnene og lærerne. Der var to tysksindede lærere i

⁷⁵ Ravn 1981, s.28.

⁷⁶ Ravn 1981, s.38f.

⁷⁷ Ravn 1981, s.11f.

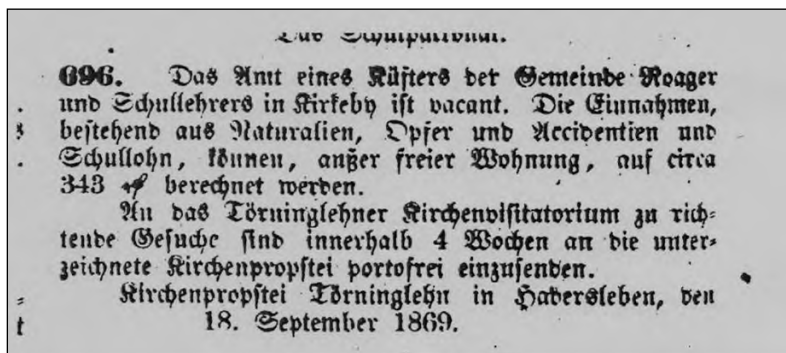
Kirkeby skole i perioden 1864-1920. Den ene var Anthoni Sørensen, der kun var degn og lærer i Kirkeby 1887-1890, den anden var Johannes Rose, hvis embedsperiode var endnu kortere 1909-10. Han kunne ikke tysk og det vakte stor harme blandt beboerne. I Vesterbæk var der to tysksindede lærere i samme periode, Peter Anton Lycke og Christian Bartholatus, lærere i Vesterbæk hhv. 1877-1912 og 1912-1919.

Roager-Vesterbæk skole. Skolebygningen til højre er fra 1860. Skolebygningen til venstre er bygget 1909, men nu nedrevet, formodentlig umiddelbart efter 1954 i forbindelse med en regulering af vejsvinget Lundsmarkvej og Vesterbækvej. De præjsiske myndigheder stillede strenge krav til lys og luft i skolelokalerne – bemærk de store vinduer i bygningen til venstre (Institut for Sønderjysk Lokalhistorie-Museum Sønderjylland).

I 1871 kom det første preussiske skolereglement, som åbnede for muligheden for at undervise på tysk i skolen. Næste reskript kom i 1878 og ligestillede dansk og tysk som undervisningssprog. Tyskundervisningen blev obligatorisk for alle elever. For undervisningen i det tyske sprog gjaldt følgende timetal: På yngste hold seks halve timers anskuelses- og taleøvelser; på mellemste hold tre timers læsning, to timers anskuelses- og taleøvelser, en time skrivning, en time sang, i alt syv timer; på ældste hold tre timer læsning, to timer skrivning, en time grammatik, en time sang, i alt syv timer. Desuden blev der tysk undervisningssprog i følgende timer: på mellemste hold to timer hjemstavnslære og en time hovedregning, på ældste hold to timer geografi, to timer historie og en time hovedregning og i gymnastiktimerne for drenge. På yngste og mellemste hold kunne man dog, når det var nødvendigt for forståelsens skyld, benytte det danske sprog. Tysk blev nu under-

visningsprog i næsten halvdelen af timerne. De preussiske kredsskoleinspektørerne blev det nye bindeled mellem central- og lokalforvaltning. De skulle nøje overvåge, at de gældende skolelove blev overholdt. Med sprogforordningen af 18. december 1888 blev fortyskningen fuldstændig. Forordningen fastslog, at tysk var undervisningsprog i alle fag. Indførelsen af tyske religionstimer blev betragtet som en trussel mod kirkesproget, som stadig var dansk. Også al privat sprogundervisning blev forbudt. Formålet var klart en udryddelse af det danske sprog. Tilsynsmyndighederne lagde pres på lærerne for at de skulle påvirke eleverne i national henseende. Mange lærere var uddannede på danske seminarier og ikke fortrolige med det tyske sprog. For at råde bod på dette problem sendte de tyske skolemyndigheder derfor allerede før 1888 disse lærere på et 6-ugers kursus på Tønder seminarium og senere også på seminariet i Segeberg.

En degne- og skolelærerstilling i Kirkeby i Roager sogn er ledig. Indkomsten der består af naturalier, biindtægter og skoleløn foruden fri bolig er beregnet til ca. 343 mark. Ansøgning til Tørninglens Kirkevisitatorium indenfor 4 uger kan indsendes portofrit til undertegnede kirkeprovsti. Kirkeprovsti Tørninglen i Haderslev, 18.9.1869.

Opslaget i Amtsblatt der königlichen Regierung zu Schleswig august 1869 på den degne- og lærerstilling i Roager-Kirkeby som Niels Peter Friis fik.

Niels Peter Friis, der var lærer og degn i Kirkeby 1869-1886, dimitterede fra Lyngby seminarium ved Grenå i 1843 med karakteren meget duelig. Ved hans konfirmation i 1839 fik han følgende anmærkning vedrørende kundskab og opførsel i Skrave kirkebog: ”udmærket god”. Det var en erfaren lærer der kom til Roager-Kirkeby skole i 1869. Forinden havde han været lærer i Brændstrup ved Rødding i 25 år. Her vakte hans forflyttelse til Roager stor beklagelse⁷⁸. Han var født

⁷⁸ Kau, 1908, s. 63.

1823 i Rødding. Faderen, Iver Hansen Friis, der var lærer i Rødding og uddannet på Brahetrolleborg seminarium, døde i 1824, knap 1 år efter Niels Peters fødsel. Allerede samme år giftede hans mor, Gunder Kirstine, sig igen med lærer Anders Christensen Wind i Rødding, der også var lærer og senere degn i Rødding. Han var uddannet hos pastor Krøier, Fole præstegårdsseminarium.

I forbindelse med generalsuperintendentens visitats i Roager i 1870⁷⁹ indberettede Niels Peter Friis følgende om sin religionsundervisning:

„I vinterhalvåret fra november 1869, da undertegnede lærer begyndte undervisningen i Kirkeby skole, til sidst i april 1870 har jeg i religionstimerne gennemgået og udviklet de 5 parter i Luthers katekismus efter gangen i Balslevs forklaring, der benyttes af børnene som lærebog. Tillige har jeg i religionstimen hver mandag forklaret søndagsevangeliet med en dertil passende salme og hver lørdag taget et afsnit af tillægget i Luthers katekismus: bønnerne, hustavlen, sakramenterne? Samme fremgangsmåde brugte jeg i Brendstrup skole, hvor jeg før var lærer i 25 år. Såvel det gamle som det nye testaments historie har jeg foredraget mundtligt, og derefter ladet børnene igen fortælle. Som håndbog for børnene benyttes Balslevs bibelhistorie. Af de udenad lærte salmer ville børnene bedst kunne erindre følgende efter Roskilde Konvents salmebog (der nævnes 23 salmer). Nedenstående melodier er indøvede (28 salmer nævnes)“.

Kirkeby Skole 1.7.1870

Underdanigst

Niels Pedersen Friis

I samme indberetning omtaler sognets præst, Christian Georg Peter Lindelof, Niels Peter Friis som en flittig, rutineret og uangribelig lærer.

Lærer Friis nevø Hans Kau, der gik i onklens skole i Kirkeby fra februar 1872, da han var 10 år og godt 3 år frem, fortæller i sine erindringer⁸⁰, at onklen og læreren i Vesterbæk fik tyskundervisning hos præsten et par gange om ugen. Senere blev han sendt på et tysk kursus på seminariet i Tønder. Det førte åbenbart ikke til

⁷⁹ Generalsuperintendentens for Slesvig Stift, visitatsberetninger og protokoller. Tørninglen 1870-1880 (opslag 97).

⁸⁰ Kau, 1908, s.87f

de tilstrækkelige tyskkundskaber, for et års tid før sin død i 1886 fik han besøg af kredsskoleinspektøren, der i præstens nærværelse irettesatte ham, fordi han ikke havde gjort sig nok umage med det tyske. Lærer Friis gjorde opmærksom på at han var dansksindet, og ”at man ikke kunne forlange af ham, at han skulle være med til at indplante de unge et fremmed sprog, og at han i nær fremtid agtede at søge sin afsked”. Nogen tid efter modtog han irettesættelsen i skriftlig form og ”at det var en forbrydelse, når en mand med så fortrinlige lærergaver ikke følte sig forpligtet til ganske anderledes at anvende dem i det tyske fædrelands tjeneste”⁸¹. Niels Peter Friis døde i Roager i marts 1886.

Skoleloven af 1814 pålagde præsterne at føre tilsyn med sogneskolerne for at mindske de mange forsømmelser og for at holde øje med lærerens undervisning og børnenes fremgang. Det sidste skete særligt ved den årlige eksamen, hvis resultat almindeligvis blev nedfældet skriftligt. På landsarkivet i Aabenraa findes ”Skoleregister for Roagger Skole 1808-1846” bevaret. Udover forsømmelserne og deres årsager indeholder registret eksamenslister med børnenes karakterer og i øvrigt oplysninger om deres fremgang i regning, skrivning og læsning samt kommentarer om børnenes opførsel. Registret vidner om, at de tilsynsførende præster Andreas Christian Bruun (1791-1824) og Andreas Frisch Hønne (1824-1860), besøgte skolerne flittigt for at overvære undervisning og eksamener. Førstnævnte besøgte i 1810 skolen 10 gange, i 1811 4 gange og i 1812 7 gange. De rationalistisk prægede præster havde stor betydning for udviklingen af lokalsamfundet i tiden forud for det kommunale selvstyres etablering⁸². Hvervet som tilsynsførende fortsatte stort set uændret efter 1864. Men efterhånden blev forholdet mellem præsten og lærerne i mange sogne præget af den kendsgerning, at de nye præster var tysk-orienterede kongelige preussiske embedsmænd med pålæg om at fremme lærernes kendskab til det tyske sprog. Forordningen af 12. december 1888 indskærpede, at præsten som lærerens nærmeste foresatte til stadighed skulle føre tilsyn med dennes vandel både i og udenfor tjenesten. Gav lærerens adfærd anledning til påtale, skulle præsten skride ind med både skriftlig og mundtlig irettesættelse. Næste skridt var indberetning til skolemyndighederne.

Både skoleloven af 1814 og den preussiske bekendtgørelse af 5. januar 1871 tillod, at der kunne dispenseres fra skolepligten. For børn, der ved afslutningen af vinterhalvåret var fyldt 11 år, kunne der for det kommende sommerhalvår dispenseres

⁸¹ Hans Kau, født 1861 i Brændstrup ved Rødding, senere præst i Gadbjerg ved Vejle

⁸² Nørr, Erik, 1981, s.16

fra skolegangen i fire uger eller fuldstændigt, hvis forældrene havde brug for dem i landbrugs- eller husarbejdet. Om skolegangen i Kirkeby ca. 1872-75 skrev Hans Kau⁸³:

”Skolen havde kun en klasse, alle børn både små og store, mødte samtidig om vinteren, og det stillede store krav til en lærer, når han skulle undervise 40-50 børn imellem hinanden på en gang. I sommerhalvåret var børnene delte, idet de ældre kunne blive dispenserede, som det kaldtes, når de havde alder og modenhed dertil. Denne dispensation foretoges ved den årlige eksamen, der holdtes i april måned, og det gik strengt til med dem. Det var langtfra alle, som begærede dispensation, der fik den. Sommetider kunne vel også politiske hensyn også komme i betragtning, i det en hjemmetyskers barn havde lettere ved at slippe igennem, end en bekendt danskers. Der blev ofte klaget til højere vedkommende over præstens bestemmelser i den henseende; men han fik naturligvis altid medhold. De dispenserede børn slap nu med to halve dages skolegang ugentlig om sommeren, nemlig onsdag og lørdag formiddag, hvor de nærmest i et repetitionskursus gennemgik det i vinterhalvåret lærte. De fire øvrige dage anvendtes derefter på alle ikke dispenserede børn. Lørdag og onsdag eftermiddag var altid fridage både vinter og sommer”.

Antallet af dispensationer var generelt dalende i perioden, men der var adskillige præster der helt op til 1920 gjorde brug af adgangen til at fritage navnlig børn fra socialt og økonomisk ringe stillede familier fra skolegangen i sommermånederne. Disse børn mødte så to formiddage om ugen på skolen, ofte efter timers arbejde. Tit var de trætte og faldt i søvn i den varme skolestue og lærerne lod dem i mange tilfælde i fred.

Dagbladet Dannevirke 9.5.1872:

Haderslev by, 8 maj. Det haderslevske og det tørninglenske kirkevisitatorium har nu med fuld kraft taget fat på at fremtvinge indførelsen af den tyske undervisning i de landsbyskoler, hvor beboerne hidtil har modsat sig denne ildesete foranstaltning. At alle mulige midler anvendes for at intimidere skoleforstanderne og skoleinteressenterne, derpå har vi allerede givet adskillige eksempler. Også mulktsystemet anvendes nu – et i Prøjsen meget yndet system, men derved tillige opnår

⁸³ Kau 1908, s.85f:

den fordel, at skaffe penge i den slugvorne prøjsiske statskasse. Da således skoleinteressenterne i Roager sogn vægrede sig ved at betale de af præsten til skolerne anskaffede S.K.Vinkelmannske billeder, greb kirkevisitatoriet til det dristige middel at befale skoleforstanderne af deres egen lomme at betale billederne inden en vis kort frist under en mulkt af 20 c pr. dag for hver. Skoleforstanderne protesterede herimod, men det hjalp ikke. Kirkevisitatoriet opretholdt sin trussel. Skoleforstanderne fordelte nu den sum, der skulle betales for billederne, 10 c pr dag for hver skole, over skoleinteressenterne, og da ingen af disse ville betale sin part, indsendte skoleinteressenterne en restanceliste til kirkevisitatoriet. Dette beordrede herredsfogeden til at inddrive restancerne, men ikendte samtidig dermed skoleforstanderen en mulkt af 20 pr. dag, hvormed det var blevet truet, og pålagde dem der på en ny mulkt af 24 pr. dag, inden en kort frist at betale regningerne af deres egen lomme. For at undgå videre vidtløftigheder har skoleforstanderne betalt regningerne. Skulle mulktkendelserne mod forventning blive opretholdt af højere vedkommende, bliver det en overordentlig mislig sag at være oppebørselsembedsmand i Prøjsen; thi kan det rettelig pålægges en skoleforstander at betale af sin egen lomme for de øvrige skoleinteressenter, så er jo enhver anden oppebørselsembedsmand udsat for et lignende pålæg med hensyn til sædvanlige skatterestancer”.

Indlæringen af det tyske sprog skete ifølge Kau⁸⁴ gennem den forhadte ”Deutsche Fibel” og nogle anskuelsesbilleder med årstiderne som tema. Af læsebøger brugte de mindre børn Frølund’s ABC, mens de store brugte Juhl og Nojesens danske læsebog. Den var samlet af et par preussiske embedsmænd, men havde ellers ikke noget at gøre med det tyske sprog. Den indeholdt poesi og prosa af de bedste danske digtere, skildringer af naturlivet og hjemstavnen. Der blev ikke specielt undervist i dansk eller tysk historie. I regning blev Christian Hansens regnebøger brugt af de mindste. De store benyttede H. P. Grünfeldts regnebog. Den var skrevet på dansk, men indeholdt fransk mål og vægt, som allerede dengang var indført i Tyskland. I religionstimerne brugte man Balslevs lærebog og bibelhistorie og sang salmer efter Roskilde Konvents Salmebog og ”Kernesalmer” samlet af et par slesvigske lærere, Kern og Krebs. I skolestuen stod der et skab med et dansk folkebibliotek. Lærer Friis indkøbte bøger hos boghandlerne i Ribe, bl.a. bøger af Inge-mann, H.C.Andersen, Holberg, Carit Etlar og mange flere. Biblioteket blev flittigt

⁸⁴ Kau 1908

benyttet af befolkningen, navnlig de unge. Der var mange tjenestekarle, der benyttede deres friaftner om vinteren til læsning. Og mærkeligt nok greb de tyske myndigheder ikke ind.

I 1886 var degnens og lærerens løn 1050 Mark, fri bolig og brændsel⁸⁵. Efter Niels Peter Friis død fulgte en periode med tre korte ansættelser. Den første var Martin Andreas Petersen, men han døde allerede i 1887. Efter ham kom Anthoni Sørensen 1887-1890, der siden blev lærer ved drengemellemskolen i Kiel, seminarielærer i Tønder og rektor i Lauenburg an der Elbe 1901-28. Han blev afløst af Hans Jacob Wilhelmsen, der vikarierede 1.4.-1.12.1890. Som 16-årig havde han mistet sit højre ben. Han var ikke seminarieuddannet, men havde haft mange lærerjobs rundt omkring i Sønderjylland.

Niels Peter Petersen var lærer og degn i Kirkeby 1890-1904. Han blev født 1867 i et dansk bondehjem i Stenderup, Haderslev sogn, søn af gårdejer Peter Hansen Maler og Anna Dorthea Andersen. I 1891 blev han gift i Branderup med Karen Pauli, datter af gårdejer Hans Hansen Pauli og Kjestine Sophie Hørlyck. Han dimitterede fra det tyske seminarium i Haderslev 1889. Før han kom til Kirkeby, var han andenlærer i Hygum. Hans indstilling var udpræget dansk og han kom hurtigt i konflikt med de tyske myndigheder.

Dagbladet Dannevirke 14.9.1896:

”Roager, den 12. septbr. Børneleg i fortyskningens tjeneste. I anledning af, at der om kort tid skal afholdes en større mønstring over børnene fra Roager og Vodder sognes skoler i de af myndighederne indførte ungdomslege, afholdes i denne tid forberedelser ved skolerne her. At der ved denne lejlighed strengt våges over, at børnene ikke benytter modersmålet, behøver vel næppe at bemærkes.

Hvor uskyldige de indførte lege end kunne synes at være, så kan man dog være temmelig sikker på, at også de nærmest skulle tjene til at fortrænge vort sprog. Tyskerne har ganske sikkert regnet ud, at da lege i det hele taget er noget for barnenaturen, så må herved også kunne udrettes i germaniseringstjenesten, man finder Mikkelt overalt”.

Dagbladet Dannevirke 3.7.1897:

”Roager sogn. Den 2. juli. Skoleudflugt. Lærerne her i sognet plejer hvert år at foretage en sommerudflugt med børnene til en af de nærliggende småskove. At

⁸⁵ Dannevirke 30.3.1886, stillingsopslag

børnene glæder sig til disse udflugter, er jo en selvfølge. I år var glæden især stor, men målet for rejsen var også, for den ene skole Gram, og for den anden Vesterhavet. Sidste lørdag formiddag kørte nemlig 3 kassevogne, helt pakkede med glade børn fra Roager-Vesterbæk skole til vesteregns skønne plet Gram. Og sidste tirsdag formiddag drog børnene fra Kirkeby skole over Hviding til Vesterhavet. Hjemad gik så rejsen over Rejsby. Trods den lange spadseretur og en trykkende varme, kom alle børnene sunde og kvikke hjem. Hvad har børnene ikke at fortælle efter sådan rejse, da vel næppe nogen af dem har set hverken Gram eller Vesterhavet før. At læreren benytter lejligheden til at forklare børnene et og andet, af hvad de har set, gør jo også sit til, at mindet bliver bevaret”.

I 1904 blev Niels Peter Petersen tvangsforflyttet til Rieseby ved Egerfjärde. Efter 15 år blev han afskediget som lærer på grund af nervøsitet. Nogle tyske blade påstod, at han var blevet afskediget på falsk grundlag og at hans nervøsitet var et påskud. Niels Peter Petersen leverede et langt svar på angrebet i avisen Hejmdal⁸⁶. I forsvaret anfører han, at hans beslutning om at vælge lærergerningen blev taget i 1884 før Køllerperioden⁸⁷, da tyskerne endnu ikke havde sat deres præg på den nationalpolitiske kamp i Nordslesvig. På den tid var det muligt at opfylde sine pligter, selv om man kom fra et dansk hjem. Efter Køllerperioden forholdt det sig anderledes. Han blev opfordret til at stemme på pastor Jakobsen⁸⁸ fra Skærbæk, blev bedt om at forlade sit hjemland og søge kald længere sydpå. Og han havde blot efter bedste evne søgt at opfylde sine pligter i embedet. Om disse forhold har haft indflydelse på hans nervøsitet ved han ikke. Han nævner, at der også var andre faktorer, og det var en kendsgerning, at han blev meget nervøs, og at det ikke var en falsk påstand, selv om det fra tysk side antydes, at han jo nok kunne foretage rejse på rejse for at ”tjene den gode sag” (danskheden). Hans ansøgning om afsked blev imidlertid bevilget efter 17 års lærergerning på grund af vedvarende tjenestedygtighed, og der forelå en attest fra kredsphysikus, der uden tvivl først var skrevet efter indhentet kendelse fra kredsskoleinspektøren og præsten. At det skulle være pligtforsømmelse af en lærer at synge efter den blå sangbog, vil han ikke komme

⁸⁶ Hejmdal 31.7.1911.

⁸⁷ Betegnelse for årene under og umiddelbart efter Ernst Matthias von Köller periode som overpræsident 1897-1901, der var præget af en særlig hård preussisk undertrykkelsespolitik.

⁸⁸ Præst i Skærbæk 1884-1904 og tysk-national agitator, levede 1854-1919. Grundlagde Den tyske Forening og Creditbank Scherrebek. Flere gange opstillede han til rigsdag og landdag, dog uden at blive valgt.

nærmere ind på, da den vidner om fuldstændig ukendskab til de faktiske forhold. Efter sin afsked brugte han al sin fritid i nationalkampens tjeneste. Han blev ejendomskommissionær, og var i mange tilfælde med til at købe jord for at få den over på danske hænder. For at undgå militærtjeneste i 1. verdenskrig som tysk statsborger rejste han i 1915 til Amerika, hvor han i det næste årstid rejste rundt i de fleste af staterne og holdt foredrag om Sønderjylland. På vejen hjem til Danmark blev han af englænderne interneret som krigsfange på øen Man. Senere kom han til fangelejren for sønderjyske krigsfanger i Feltham, og af englænderne sendt til Danmark på hemmelig mission. Han udgav flere bøger, bl.a. bogen ”Sønderjyske rømningsmænd”. Han døde i februar 1955, 88 år gammel⁸⁹.

Danksindede lærere måtte passe på ikke at provokere de tyske myndigheder. Da Johannes Petersen (1879-1953), der var lærer i Kirkeby 1904-1909 og i 1906 blev gift med en pige fra Ravnholt, Martha Gad, var det derfor den tyske præst i Roager der foretog vielsen i sognets kirke, selv om brudens familie tilhørte den danske frimenighed i Skærbæk. Det var så bitter en pille at sluge for svigerfaderen Peter Gad på Ravnholt, at han blev hjemme fra vielsen. Men Johannes Petersen, der var dansksindet, måtte optræde forsigtigt. Det var slemt nok, at han giftede sig med en dansk pige⁹⁰.

⁸⁹ Flensborg Avis 22.2.1955.

⁹⁰ Petersen 2003.

Idet vi undertegnede Beboere af Skoledistrikt-
 terne i Roager Segn tiltræde de tidligere fremkomne
 Fretter med 6 Timers ugenlig Undervisning
 Tydsk i Almue-skolerne, tage vi ikke i Betragtning at
 fremsætte vor Mening om Raadets skadelige Folger.
 At det skulde være givet som en Begyndelse til
 Moderknaalets Fortrængelse, maa vel ikke tænkes,
 men hvad Gavn skulde det da egentlig stige? Thi
 enhver ubildet Mand, der er besjælt med Forhol-
 dens og de forhaandenværende Lærekrafter, maa dog
 vistnok ubetinget indrømme, at det kun er et meget
 ubetydeligt Antal af Børnene, der kan fremmes saa
 vidt i Undervisningen, at de kunne udtrykke sig no-
 genlunde ordentlig skriftlig og mundtlig paa Dansk.
 Fortastes den løstbare Tid, bliver Tallet end min-
 dre. Og hvad kan Tydskken føre til? Selv om
 Lærerne vare saaledes hjemme deri, at de kunde un-
 dervise nogenlunde ordentlig deri, hvad der forøvrigt
 kun er Tilfældet med de færreste af dem, vilde de
 dog ikke kunne drive det saa vidt, at nogen havde
 sand Gavn og Nytte deraf; man vil have forstøttet
 Tiden paa Moderknaalets Beskæftning til ingen
 Nytte. Det kan vel ikke nægtes, at det kunde være
 nyttigt for enkelte at lære noget Tydsk, men sigt
 maa efter vor Mening erobveres uden for Skolestuen.

Roager i August 1871.

Roager og Besterbøl Skoledistrikt.

Ernst A. Peier. Bened Christesen.

Hans P. Ped. Jens Christensen. Niels Schad.

Hans Chr. Bestergaard. Jørgen P. Lund.

Niels Christensen. L. Hansen Kastoft.

Jacob Tydskken. F. P. Karlou.

F. P. Hedegaard. Niels Jacobien.

Jacob Peder Botler. Rasmus Henriksen.

Jens Nielsen Friis. Niels Olsen Hedemark.

Hans Meier. P. C. Stov. Christoffer Vinum.

Andreas Vinum. Peder Chr. Stadert's Enke.

Protestskrivelse fra sognets beboere i dagbladet Dannevirke 19.9.1871 i anledning af det nye preussiske skolereglement som åbnede for muligheden for undervisning på tysk i skolen.

Hans efterfølger i embedet hed Johannes Rose. Han dimitterede fra Haderslev seminarium i 1908. Hans ansættelse vakte stor opstandelse. Han var fra Slesvig og talte ikke et ord dansk. Skolerådsmedlemmerne gjorde indsigelse. 15.10.1909 kunne man i

Dagbladet Hejmdal læse⁹¹:

”Den ordning, skolemyndighederne har truffet ved besættelsen af det ledige degne- og lærerembede her i sognet at overgive embedet til en mand, der så at sige ikke kan et dansk ord, er meget vanskelig at forstå, eftersom der jo endnu er levnet børnene en lille rest af modermålets brug i skolen. Da rygter om den nye lærers kaldelse kom, antog man det forhastet. Sognet havde jo ret til at vælge mellem de ansøgende, men hvordan det nu er gået, om skolerådet har givet afkald på denne ret, eller det ikke er blevet spurgt. Læreren, en ung mand fra Slesvig, har overtaget embedet og sognepræsten hjælper nok både i kirken og skolen, hvor degnens evner ikke strækker til”.

”Om myndighederne dermed synes at have den sag klar, skal nu vise sig – at sognets beboere ikke finder sig tilfredsstillede ved denne ordning er jo en selvfølge. Manglen på dansktalende lærere kan måske være stor nok, men det hænder jo dog af og til, at en anden dansktalende lærer får tilbud om at flytte sydpå, så man skulle synes, at kravene her først måtte afhjælpes. Kan være at den ny lærer er en dygtig og energisk man, men de pligter der påhviler en lærer her, kan han dog, så længe børnenes modersmål er ham fremmed, ikke fuldt ud opfylde”.

Johannes Rose, født 28.7.1888 i Friedrichsfeld ved Hollingstedt, var lærersøn fra Husby i Sydslesvig. Han forlod allerede Roager-Kirkeby skole året efter og fik embede i Skærbæk. Han faldt i 1. verdenskrig ved Plancourt i Frankrig 1917.

Ved Roager-Vesterbæk skole var der som nævnt i perioden fra 1860 til 1877 fem forskellige lærere: Peder Nielsen 1860-63, som blev gift med en pige fra sognet, Lars Peter Nørgaard 1862-66 der flyttede til Hygum. Stillingen efter ham blev slået op i bl.a. Vestslesvigsk Tidende 17.12.1866. Den årlige løn var 225 mark, kostpenge 187½ mark, 3. tdr. rug og 2 tdr. byg in natura, derudover fri bolig og brændsel samt en lille have.

⁹¹ Indlægget er formodentlig skrevet af skomager Ludvig Johansen (1846-1932), Øster Åbølling, der skrev artikler især til Hejmdal. ”Det var en skarp pen, han førte, og der var mening i, hvad han skrev”, skrev hans nabo, gårdejer, Jes Mærk, i en nekrolog i Sprogforeningens Almanak 1933.

Jacob Nielsen Jørgensen fik stillingen, og var lærer i Roager-Vesterbæk 1867-1874. Han var dimittend fra Skårup seminarium ved Svendborg 1851, og var søn af lærer og degn i Oksenvad, Rasmus Jørgensen og Andrea Caroline Lebrecht. I 1868 døde hustruen Else og tre år efter i 1871 også sønnen Rasmus⁹². I forbindelse med en visitats i 1873 indberettede han følgende om religionsundervisningen⁹³:

”I de sidste 3 år jeg har været ansat som lærer ved Roager-Vesterbæk skole, har jeg første år gennemgået med børnene de 5 parter i Luthers katekismus efter den her i skolen brugelige Balslevs lærebog, ligeså også de i samme lærebog indeholdte skriftsteder er blevet læst af børnene. Hele det gamle og nye testaments historier har jeg også første år gennemgået og forklaret for børnene. Tillige har jeg hver mandag i religionstimen gennemgået søndagsevangeliet og knyttet dertil en passende salme. Som håndbog har jeg benyttet ”Nissens samtaler over katekismus og bibelhistorien”. De af børnene udenadlærte kirkesalmer (...en liste med 47 salmer følger). Udenfor den her brugelige salmebog foran omtalte har børnene lejlighedsvis lært følgende kirkesalmer (...en liste med 7 salmer følger)”.

Underdanigst J. N. Jørgensen

I beretningen fra den forrige visitats i Roager sogn beskrev sognets daværende præst Christian Georg Peter Lindelof lærer Jørgensen som et forlegent og forsagt menneske, der trods gode kundskaber ikke var den bedste lærer. Året forinden, i 1869, havde Tørninglen provstis skolevisitation beskrevet tilstanden ved Roager-Vesterbæk skole som ”næppe god”⁹⁴.

Beretningerne fra generalsuperintendentens (biskoppen over Slesvig Stift) visitatser i 1873 fra skolerne i Roager-Vesterbæk og Kirkeby viser at skolen på det tidspunkt stadig var stærk forbundet med kirken. Religion var skolens vigtigste fag. Den kristne børnelærdom var vigtigt stof ved den årlige eksamen og havde naturligvis også de lokale præsters store interesse, når de kom på deres tilsynsbesøg. Præsterne skulle efter skolen forberede de unge til konfirmationen, hvor alle, selv de tungeste i opfattelsen, skulle klare overhøringen.

⁹² Dannevirke 18.5.1868 og 5.7.1871.

⁹³ Generalsuperintendenten for Slesvig. Visitatsberetninger og protokoller. Tørninglen 1870-1880 (opslag 381).

⁹⁴ Tørninglens provstis skolevisitationsprotokol 1855-69.

Før Jacob Nielsen Jørgensen kom til Roager-Vesterbæk skole havde han været lærer i Stursbøl 1852-59, i Kolsnap 1859-67. Han giftede sig igen og i årene 1874-1890 var han lærer i Tornum, Lintrup sogn. Den 15-17 årige Jørgen Nissen Lund fra Roager Krat var gennem tre vintre hjælpelærer hos Jacob Jørgensen, hvor han underviste i nederste klasse. Jørgen Lund var født 1854 i Roager som nummer 7 i en søskendeflok på 9. Jørgen Lunds far var kådner, garver og skomager Nis Nissen Lund. Faderen var som ung kommet en del i huset hos den daværende præst, senere seminarieforsøger Ludvig Chr. Møller i Ribe, og var blevet påvirket af den livlige og højt begavede mand. Han var boglig interesseret og holdt sine børn flittig til teksten om vinteren. Inden Jørgen Lund forsøgte sig som vinterskolelærer, havde han været ude at tjene som karl. Jørgen Lund tog siden lærereksamen på seminariet i Gedved 1885, oprettede en privatskole i Beder ved Århus og endte som redaktør på Næstved Tidende. Han blev opstillet for Venstre i Næstved-kredsen og valgt til folketinget i 1892. Han blev også en af afholdsbevægelsens førende mænd⁹⁵.

Søren Nielsen, der ikke var læreruddannet, efterfulgte Jacob Jørgensen i årene 1875-1877. Han havde været lærer i Hjortvad, Kalvslund sogn og blev efter de to år i Vesterbæk lærer i Langetved og Krogstrup i Skrave sogn. Her døde han ugift i 1880, kun 44 år gammel.

Fra 1877 var Peter Anton Lycke lærer i Roager-Vesterbæk. Han var lærersøn fra Nustrup og dimitterede fra Tønder seminarium samme år. Han påbegyndte en skolekrønike "Chronik der Schule zur Roagger-Westerbek", som regeringen i Slesvig i 1880 forlangte at alle skoler skulle føre. Skolekrøniken er bevaret og findes i dag på Rigsarkivet i Aabenraa. Heri findes der korte oplysninger om skolens historie, lærerne, skolebygninger, inventar, undervisningsmaterialer, antal elever, festdage m.m. Af skolebøger nævnes stort set de samme som blev brugt i skolen i Kirkeby. Krøniken vidner også om, at repræsentanter fra de preussiske skolemyndigheder af og til besøgte skolen, hvor de indførte afskrifter af officielle skrivelser fra de preussiske skolemyndigheder og i øvrigt kvitterede for lærerens indførsler. Af krøniken fremgår bl.a. at elevtallet i perioden 1882-1911 lå mellem 48 (1882) og 67 (1907) og at pastor Bischoff (sognepræst i Roager 1874-90) som pædagogisk tilsynsførende besøgte skolen i forbindelse med festdage og prøver. "Hvilken glæde og hvilke impulser gav kirke- og skolevisitatserne os ikke! Vi

⁹⁵ Næstved Tidende 27.3.1892, Elberling, Bd.2, s.27.

havde amtsskolekonsulent Johannes Petersen⁹⁶ fra Aabenraa. ”Han kom til os som en fremmed, men inden længe fandt vi hinanden. Hvor talte han animeret om alt, efter at han ledsaget af min mand havde inspiceret sognets to skoler”, skrev præstens kone Charitas senere i sine erindringer⁹⁷.

Fra lærer Lyckes tid fortæller tidligere gårdejer Laurids Nørgaard Lund (1889-1972) om nogle oplevelser i forbindelse med kejserens fødselsdag i 1898⁹⁸:

”Denne dag blev fejret i skolen med tale af læreren og afsyngelse af tyske patriotiske sange. Danske børn ville helst være fri for at deltage heri, men de skulle, da det ellers var skoleforsømmelse. Jeg fulgtes den morgen med en anden dreng op gennem byen, På korsvejen gjorde vi holdt, der kom tre drenge sønderfra. Dem ville vi gerne vente at følges med. Lidt på afstand råbte en af dem: Vi vil komme for sent til kejserens fødselsdag, skal vi ikke det? Det var vi straks med på. Vi blev stående lidt og ventede. Der kom to drenge til øster i byen og en mere kom løbende sønderfra. De var alle med på at komme for sent til fødselsdagen. Vi satte os langsomt i gang mod skolen. I den tyske skole var der to nationale festdage, som børnene skulle møde til i skolen: kejserens fødselsdag og Sedandagen til minde om sejren over den franske hær i 1870. På kejser Wilhelms fødselsdag 27. januar 1898 mødtes – noget tilfældigt – 8 drenge på korsvejen i byen, hvor de på forslag af en af dem enedes om, at de ville komme for sent til kejserens fødselsdag. Skolen lå et godt stykke uden for byen mellem Roager og Vesterbæk. Da vi ville komme for sent gik vi øst om skolehaven og ventede der i 10 minutter, så mente vi, at nu måtte de have godt begyndt. En af drengene sprang ned i grøften og mudrede træskoene godt til. – ”Så nu er de vist kønne nok til at komme til kejserens fødselsdag med”, sagde han, da han stod op af grøften (vi sad dengang endnu med træsko på i skolen). Vi trampede ind i skolesalen med vore mudrede træsko og blev stående ved døren. De var langt henne i sangen ”Heil dier im Siegeskranz” som var den sang, vi plejede at begynde med denne dag. Vi fyldte godt op ved døren, hvor der i forvejen ikke var megen plads, og vi virkede også noget forstyrrende, så efter man var færdig med sangen, og læreren havde skændt noget, fik vi lov at sætte os på vore pladser. Jeg havde ventet, at læreren havde været mere vred, men det gik op

⁹⁶ Ravn, 1966, s.121

⁹⁷ Bischoff, Charitas: Charitas Bischoffs erindringer fra Roager (fra bogen: Bilder aus meinem Leben –oversat af Betty Nielsen i: Haderslev-samfundets årsskrift 1969-72, s.63).

⁹⁸ Lund, Vestkysten 27.1.1968.

for mig, at læreren forstod grunden til, at vi kom for sent netop den dag, og så var skænd til ingen nytte. Det virkede ikke mere end vand på en gås”.

Johanne Kathrine, født Østergaard og Peter Anton Jacobsen Lycke. Lycke var lærer ved Roager-Vesterbæk skole 1877-1912.

Lærer Lycke var født 1856 i Nustrup og ud af lærerslægt. Han var kun 3 år da faderen, der på det tidspunkt var lærer i Gabøl, døde som 38-årig. I 1882 blev han gift med Johanne Kathrine Østergaard, datter af gårdmand i Roager by, Niels Jensen Østergaard og hustru Bodil, født Rahr. Brudeparret blev ledsaget af ridende svende, da de kørte til kirken. Der var en del skolefolk i hans familie. Lærer Lycke var respekteret i sognet. Selv om han var ansat af de tyske myndigheder, var han ikke særlig tysksindet. Også børnene havde respekt for ham. Gårdejer Ankjær Schack (1895-1991) som gik i skole hos ham har fortalt, at han kun har set ham bruge spanskrøret 3 gange, også selvom der kunne være op til 60 børn i det ene klasseværelse. Skolen var også posthus. Midt i timen kunne hans kone, Johanne, banke på døren til klasseværelset, og det betød, at der var post, der skulle ordnes. I 1906 blev der indført et slags kommunalt skolestyre. På landet skulle de hidtidige skoleforstandere, der fungerede som en slags medhjælpere for præsten i skolesager, afløses af et skoleråd der skulle bestå af kommuneforstanderen, en lærer, sognepræsten og 2-6 beboere valgt af kommunerådet. Landråden skulle godkende

valget. Skolerådet skulle bl.a. medvirke ved læreransættelser. Kredsskoleinspektørerne udpegede tre kandidater bl.a. ansøgere, som skolerådet så skulle vælge imellem.

Far

Peder Nissen Lycke
(1821-1859).
Lyngby sem. 1843,
læ. Hønning o.1845,
læ. Sønder Farup 1846,
læ. Nustrup 1850,
læ. og kirkesanger,
Gabøl 1856-59.

Farbrødre

Peter Christian Nissen Lycke
(1810-1886),
Lyngby sem. 1834,
præp. Arnum 1827-29,
Birkelev 1829-32,
læ. Birkelev 1834-35,
Tornum 1836-39,
Tiset 1839-42,
Hygum 1842-81.

Nis Jacobsen Lycke
(1817-1842),
Lyngby sem. 1838,
læ. Arnum -1842.

Fætter

Nis Petersen Lycke
(1842-1924), Tønder
sem. 1862, læ Hygum
1862-67, Skærbæk
1867-80, degn i Gram
1880-89, fimenigheds-
præst i Rødding 1889-
1922

Sønner

Peter Anton Jacobsen Lycke
(1856-1929).Tønder sem. 1877,
II ex.1880, præp. Bæk, Nustrup
sogn 1871-72, hjælpelæ. Skærbæk
1872-73, læ. Skelde, Broa-
ger sogn 1877,
Roager-Vesterbæk 1877-1912.

Nicolai Frederik Olaf Rye Lycke
(1850-1874),Tønder
sem.1871, underlæ. Agerskov
1867-68, elev på Jelling sem.
1868-69, 2. læ. Hotrup1871, læ.
Vilhelminesk., Haderslev 1871-
74.

Nis Petersen Lycke
(1852-1928), Tønder sem.
1874, II ex. 1878, præp.
Brændstrup og Rødding,
2.læ. Bylderup-Bov 1874-75,
førstelæ. Genner 1875-85,
førstelæ. og degn, Hviding
1885-1903.

Peter Nielsen Lycke
(1859-1931),
Tønder sem. 1880,
læ. Bovlund, Agerskov sogn
1880-81, sygevikar i Moltrup
1882, læ. i Gabøl, Nustrup sogn

Sønnesønner

Peter Nielsen Lycke
(1883-o.1960)
Haderslev sem. 1905,
læ. Spandet 1905-07
Rugbjerg, Ø. Løgum
sogn 1907-20, derefter
Neumünster

Nis Jensen Lycke
(1886-1970), Tønder
sem. 1906, II ex. 1908,
gymnastik- og idræts-
lærereksamen 1913,
præp. Aabenraa1901-
03,
læ. Lemkenhafen 1906,
læ. Huholt 1906,
læ. Holm (Als) 1906-
08,
læ. Preetz 1909-24,
rektor samme sted
1925-48.

Roager Sogn, den 13. Juli. Udflugt. I Gaar foretog Lærerne her i Sognet deres sædvanlige Sommerudflugt med Børnene, denne Gang i Forening og paa Langsart. Dampskibsselskabet i Stærbæl havde nemlig indvilliget i for en lille Betaling at befordre Børnene til Røms. At det har været en Festsdag for Børnene, kan ikke bevises, eftersom vel næppe nogen af dem har sejlet med et Dampskib før, langt mindre besøgt en af Vesterhavssøerne. En og anden maatte vel nok ofre til Havguden, da Sejlturen jo ikke er saa kort, og Vandet var lidt uroligt; men fraregnet saadanne Ubehageligheder, have Børnene moret sig rigtig godt.

Skoleudflugt (Dannevirke 15.7.1898). (Mediestream.dk)

Nederlaget i 1864 betød at Roager sogn blev et grænsesogn, der kom til at ligge i Tysklands nordvestlige udkant lige syd for grænsen til Danmark. I de efterfølgende år flyttede en del grænseopsynsfolk, toldembedsmænd og andre tyskere til sognet. De dannede familier og børnetallet steg. H.P.Hanssen⁹⁹ skrev om tyske ejendomsopkøb i Nordslesvig, at der i Hviding herred i perioden nytår 1893 til 1.4.1898 blev solgt 49 gårde og 49 mindre landejendomme. Der af var der tale om 25 gårde og 21 mindre landejendomme i grænsesognet Roager, som derfor måtte henregnes til ”de stærkt truede egne”. En del landejendomme kom altså på tyske hænder, selv om der i sognet var stor bevidsthed om, at dansk jord skulle forblive på danske hænder. I 1899 skrev Dannevirke¹⁰⁰: ”Folketallet i Roager sogn er vokset betydelig ved indvandrede tyskere, så her alene af børn er 31 flere end tidligere. I en nær fremtid vil skolestuerne i Roager Sogn ikke kunne slå til; der må bygges for at få plads til de mange”. Det betød, at Roager-Kirkeby skole fik en tilbygning i 1904 og Roager-Vesterbæk skole i 1909.

⁹⁹Hanssen, H.P.: Tyske ejendomsopkøb i Nordslesvig (i Sønderjyske årbøger 1897, s.249-71.

¹⁰⁰ Dannevirke 8.5.1899.

Omkring genforeningen

Man fornemmer de kaotiske skoleforhold i Nordslesvig umiddelbart før, under og efter krigens slutning i 1918. Lærer ved skolen i Vesterbæk Christian Bartholatus noterede i skolekrøniken 1.12.1915, at lærer Petersen foruden skolen i Kirkeby også måtte passe skolen i Vesterbæk i perioden 1. juni til 1. november. Årsagen var, at han, Bartholatus, havde pådraget sig ischias og en lungesygdom. I praksis betød det, at lærer Petersen måtte undervise i Vesterbæk skole 3 af ugens dage og de andre 3 i Kirkeby skole. Bartholatus havde været lærer ved skolen i Roager-Vesterbæk siden 1913. Sygdom var et problem for enelærerne. Ved kortvarig sygdom tog lærerens kone ofte over. Ved længerevarende sygdom var det under krigen svært at skaffe vikarer, da mange var indkaldt til krigstjeneste. 11. juni 1915 kunne man i dagbladet Hejmdal læse, at ”begge skolerne i Roager er i denne tid lukkede, da begge lærere for kort tid siden blev indkaldte, dog håber man på ved reklamation at kunne få den ene fri igen”. Lærer Johann Christian Petersen i Kirkeby, der var indkaldt som landstormsmand, valgte dog senere at flygte over grænsen til Danmark 9.8.1918 for at undgå tysk militærtjeneste¹⁰¹. En episode 29.2.1919¹⁰², hvor en tysk underofficer skød efter en skoledreng, da han var på vej hjem fra Lundsmark over engene til Vesterbæk, var også udtryk for den utryghed og forvirring der herskede i tiden mellem våbenstilstanden 11.11.1918 indtil genforeningen 1920. Heldigvis slap drengen med forskrækkelsen. Gårdejer og sognerådsmedlem, Truels Beier skrev senere i en artikel om Agnes Schmidt, Lundsmark¹⁰³ om de vanskelige forhold:

”Ved krigens afslutning i 1918 stod en dag en dreng fra Roager i hendes stue og bad om lov til at gå i skole hos hende. Læreren (Christian Bartholatus på skolen i Vesterbæk) der havde haft meget andet end lærergerningen i tankerne og forsømt skolen, tog hurtigt sydpå; i løbet af kort tid sad der 20 børn i Agnes Smidts stue”¹⁰⁴

Ribe Stiftstidende leverede 28.10.1919 en bidsk kommentar til Christian Bartholatus´ hurtige exit fra Roager-Vesterbæk skole:

¹⁰¹ Hejmdal 20.9.1918.

¹⁰² Jyllandsposten 29.3.1919.

¹⁰³ Beier, 1944.

¹⁰⁴ Beier, 1944.

”Læreren ved Roager-Vesterbæk skole, Bartholatus, er i disse dage rejst fra egnen. Han skal overtage et lærerkald ved Hamborg. Befolkningen glæder sig nu til at få en lærer fra Danmark, da skolen er blevet forsømt de sidste år. Bartholatus havde uden tvivl været bedre skikket til købmand end til lærer. Hans forretnings-talent har nok været 200.000 mark værd, måske endda mere. Han har købt hus i Hamborg for 135.000 mark. Der har været gode græsgange i Sønderjylland”.

Dagen efter kunne en anden avis fortælle, at man ofte havde sat denne mands navn i forbindelse med smuglerforretninger, bl.a havde han tidligere af en smugler købt større partier peber, chokolade og kakao. Smugleren fik en bøde på 400 kr¹⁰⁵. Bartholatus skal som ”forretningsmand” have haft en god ”privat” indtægt¹⁰⁶. Sammen med banegårdsbestyreren, Mathias Maibøl, var han indblandet i smugleri:

”ingen af dem smuglede selv i større målestok, med de have en stab af medhjæl-pere. Banegården kom til at ligne en krambod. Der løb kun et par amtsbanetog daglig i den tid, så banegårdsbestyreren havde god tid til at handle. Forretningen antog i løbet af 1919 meget omfattende dimensioner. Skolelæreren havde i det år to skoler at passe, men fik alligevel tid til at drive sin indbringende købmandsfor-retning. Han ekspederede daglig i hundredvis af pakker sydpå, til Hamborg og andre steder. Han kom kørende med hele læs af pakker til den stedlige postekspe-dition, og til sidst oversteg det næsten postekspeditionens kræfter at ekspedere hans store post. Ved genforeningen rykkede læreren sydpå. Han virker nu som lærer nede i Tyskland, men de 200.000 mark han tjente er sagtens gået samme vej som alle andre mark. Også banegårdsbestyreren trak sydpå med lignende beløb. Skolelæreren indskrænkede sig ikke blot til handel med kolonial- og manufaktur-varer. Han købte også kreaturer og sendte kødet sydpå”¹⁰⁷.

Efter at han var rejst sydpå med de ca. 200.000 mark han havde tjent ved privat ”Geschäft” kom en lærer fra Sjælland, der begyndte at undervise børnene over 10 år. Han måtte undervise i begge sognets skoler, og som følge heraf blev der kun

¹⁰⁵ Jyllandsposten 5.9.1919.

¹⁰⁶ Vestkysten. Esbjerg Avis 29,10.1911.

¹⁰⁷ Eliassen, P. (1980): Kongeåen eller den gamle grænse. Historisk samfund for Ribe amt, s.326-27.

Lund, Laurids: Lærer Bartholatus. Roager Lokalarkiv.

holdt skole hver anden dag hvert sted¹⁰⁸. Christian Bartholatus, talte dansk og var lærer ved skolen i Roager-Vesterbæk 1913-1920, blev født i 1886 i Flensborg. Hans forældre var skatteopkræver Sebastian Bartholatus og Christine, født Hansen. I 1907 dimitterede han fra Tønder seminarium. Før han kom til Roager-Vesterbæk havde han været lærer i Nordstedt 1907-09 og Bov 1909-12. I oktober 1911 blev han gift i Flensborg med Martha Andresen. Parret fik to børn mens de boede i Vesterbæk. Den ældste faldt i 2. verdenskrig på Vestfronten kort inden krigens slutning i 1945. I 1920-25 var han lærer i Schiffbeck, blev senere generaldirektør i forsikrings-selskabet ”Vereinigte Lebensversicherungsanstalt für Handwerk, Handel und Gewerbe” i Hamborg, senere også statsråd og deputeret i Hamborg og ”Gauamtsleiter der NSDAP Gauhauptstelle für Handwerk und Handel” og var som en af de højst placerede funktionærer aktiv i nazisternes jagt på jøder i Hamborg¹⁰⁹. Lærer Bartholatus var ikke særlig vellidt. Laurids Lund (1889-1972)¹¹⁰ fortæller bl.a.:

”Lærer Bartholatus var en bred, kraftig mand med en stor mave. Lærergerningen tog han meget let. I undervisningstimerne, når børnene havde skrivning eller regning, forlod han ofte skolestuen og tog over i sin private lejlighed og lod børnene skøtte sig selv. Kom han så tilbage, og der var for megen uro, fik nogle en omgang klø. I begyndelsen af krigen 1914-18 var han meget patriotisk tysk. Da han ligesom børnene helst ville være fri for skolen, gav han børnene fri, hver gang der kom melding om en større sejr, efter at have holdt en lille tale for dem først...Hen på krigens sidste dage, da fødevarerne blev knappe i Tyskland, begyndte han at drive stor handel med disse... Han købte flæsk og skinke hos folk og smuglervarer af smuglerne, som han sendte sydpå til Hamborg. Han tjente herved en formue. Men skolen blev i disse krigens sidste år endnu mere forsømt. Handelen

¹⁰⁸ Hejmdal 11.11.1919. Lærerens identitet kendes ikke, men var måske Thomas Hansen, der var lærer ved Roager-Vesterbæk skole indtil 1939, hvor han døde.

¹⁰⁹Han var bl.a. med til at udelukke jøderne fra at forsikre sig. Fra 1933 var han med til at arrangere de ”Brune Messer” i Hamborg, hvor produkter fra middelklasse-virksomheder blev præsenteret og hvor der blev advaret mod køb i jødiske forretninger. Hans ældste søn, Karl Heinz Bartolatus, som var født i Roager, faldt på Vestfronten 26.2.1945.

Frank Bajohr (2002): ”Aryanisation” in Hamburg. The Economic Exclusion of Jewis and the Confiscation of their Property in Nazi Germany. Berghan Books, New York, Oxford..

Böhle, Ingo (2003): “Juden können nicht Mitglieder der Kasse sein”. Versicherungswirtschaft und die jüdischen ersicherten. Landzentrale für politische Bildung. Hamburg.

¹¹⁰ Laurids Lund: Lærer Bartholatus. Roager Lokalkarkiv.

blev først passet. Skoleundervisningen fik det gå med som det bedst kunne. Et af de større børn blev ofte sat til at se lidt efter de andre, når han var ovre i sin lejlighed for at pakke varer ind til forsendelse. Engang kredsskoleinspektøren fra Haderslev kom for at inspicere skolen og børnene ikke kunne meget, blev han meget vred. Han skældte læreren ud og udtalte, at det var den dumme skole i hele distriktet. Ved nytårstid 1919 begyndte en skoleundervisning i enkefru Tine Pedersens storstue i Kirkeby. Der blev undervist hver anden dag af den senere frime-nighedspræst i Bovlund, daværende lærer M. Olsen hos Agnes Schmidt i Lunds-mark. De fleste forældre tog uden videre deres børn ud af skolen og sendte dem til lærer Olsen. Denne samlede også børnene til gymnastik i forsamlingshuset, men det blev meldt, og politiet kom og forbød det. ...Inden lærer Petersen kom tilbage fra København , havde lærer Bartholatus også Kirkeby skole. Han opholdt sig imidlertid mest i Kirkeby Kro, hvor han sad og handlede”. Efter kapitulationen blev det lettere at komme over grænsen, og der opstod stor smuglervirksomhed her. Arbejdsfolk fra Ribe og Esbjerg kom hertil med varer, og lærer Bartholatus og stations- og postmester Majbøl var stoftagere”.

Man gjorde sig overvejelser både i Kongeriget og i Sønderjylland, om hvad der skulle ske på skoleområdet efter verdenskrigens afslutning. En del af de tyske lærere rejste sydpå allerede inden genforeningen i 1920 og folk fra kongeriget begyndte at søge de ledige stillinger i Sønderjylland. Desværre havde mange en dårlig uddannelse og ikke de rette kvalifikationer. Mellem våbenstilstanden i november 1918 og vedtagelsen af Versaillestraktaten 28.6.1919 befandt Sønderjylland sig i et administrativt tomrum. Det var nødvendigt at få læreransættelserne under kontrol¹¹¹, og man advarede imod at ansætte lærere, der ikke var blevet godkendt af enten H. Jepsen Christensen, formand for den Sønderjyske Skoleforening, eller Jacob Appel, forstander for Askov Højskole og i 1920 undervisningsminister i regeringen Neergaard. Der blev vedtaget en særlig lov ”Loven om den midlertidige ordning af folkeskolens administration i de sønderjyske landsdele af 30. juni 1920”. Loven kom til at hvile på fire grundprincipper: ordningen skulle først og fremmest være demokratisk, størst mulig forældreindflydelse skulle tilstræbes, skolevæsenet skulle have eget styre med eget tilsyn, og der skulle tages hensyn til

¹¹¹ Jepsen Christensen, H. (1919): Lærermangelen i Sønderjylland (i Folkeskolen 1919, s.499, 526-27), Nørr, 1995.

mindretallene. Helt indtil 1949 havde Sønderjylland sin egen lovgivning, som blev et forbillede for den fælles danske fra 1949. Ved genforeningen blev alle lærerembeder opslået ledige. Dette skete på grundlag af en større hemmelig spørgeskemaundersøgelse om befolkningens holdning til lærerne, som i 1919 blev foretaget af den nordslesvigske skoleforening gennem foreningens lokale tillidsmænd i de enkelte sogne¹¹². Det blev sognerådene, der skulle tage sig af skolernes økonomi, mens skolekommissionerne skulle føre tilsyn med undervisningen og indstille ansøgere til de ledige lærerstillinger. Indstillingerne skulle behandles af sognerådene, inden amtsskolekonsulenten og amtsskoledirektionen havde den endelige beslutning. Der blev udpeget amtsskolekonsulenter svarende til de tyske kredsskoleinspektører i de fire sønderjyske amter. For Tønder amts vedkommende blev det Nicolai Svendsen. Han var læreruddannet fra Tønder seminarium og havde været redaktør af dagbladene Hejmdal og Dannevirke. Konsulenterne skulle føre tilsyn med skolerne i amtets sogne, og med at der blev udarbejdet de lovpligtige skole- og undervisningsplaner. De hidtidige lærere kunne altså kun fortsætte i embedet, hvis befolkningen ønskede det, og hvis de ville forholde sig loyalt til Danmark. For at blive ansat som lærer, skulle man være dansk statsborger og have afsluttet en læreruddannelse ved et dansk seminarium. Kandidater fra de sønderjyske seminarier kunne også ansættes, hvis de var i stand til at undervise ordentligt i dansk. Men i mange tilfælde betød deres tyske skolegang og uddannelse, at de ikke havde haft muligheden for at tilegne sig tilstrækkelig viden om dansk sprog, historie og kultur.

Johann Christen Petersen efterfulgte Johannes Rose som degn og skolelærer ved Roager-Kirkeby skole. Han var dimittend fra Haderslev seminarium 1909 og havde været lærer i Troldkær, Jels sogn, inden han kom til Roager-Kirkeby skole i 1910. Han var født i Øster Højst sogn i 1888, hvor hans far var lærer og degn. Han må have kendt til embedet i forvejen, dels fordi hans farfar, der havde været lærer og degn i Randerup, i 1894 havde købt Løgumklostergården¹¹³ i Kirkeby, dels fordi en farbror, Johannes Petersen, lærer og degn i Hygum 1909-1944, havde været lærer ved skolen i Kirkeby fra 1904-09. Som i lærer Lyckes familie var der mange degne og lærere i hans familie. Bortset fra Johann Christen Petersen, der var uddannet på seminariet i Haderslev, var alle de øvrige udannet på seminariet i

¹¹² Nørr, Thomassen, 2004.

¹¹³ Roagervej 384

Tønder (se næste side). Lærer Petersen flygtede til Danmark 9.8.1918 for at undrage sig militærtjenesten.

Johann Christen Petersen som yngre (Dansk Skolestat Bd.4 1934) og som ældre. (Den nordslesvigske kirke, bd.1, 1945). Degn og lærer ved Roager-Kirkeby skole 1910-1953.

Hejmdal 20.9.1918:

”En disciplinærsag er iflg ”schl. Grp.” indledt mod lærer Johan Christian Petersen fra Roager-Kirkeby, fordi han 9. august er flygtet til Danmark for at undrage sig militærpligten”,

I 1941 mistede lærer Petersen sin 15-årige søn Laurids ved en trafikulykke. Laurids var elev på den private realskole i Skærbæk, da rutebilen Skærbæk-Roager-Arn timer-Gram i en ubevogtet jernbaneoverskæring nord for Skærbæk kolliderede med toget. Også hustruen kom til skade ved ulykken. Johann Christen Petersen var degn og lærer frem til 1953, hvor han som 65-årig måtte gå på pension som følge af en hjerneblødning. Han døde i Haderslev 8. marts 1957.

Ifølge spørgeskemaundersøgelsens indberetning fra Roager sogn, ønskede man at beholde Johan Christen Petersen, der siden 1910 havde været lærer ved skolen i Kirkeby, med den tilføjelse ”at han for tiden var på efteruddannelseskursus for sønderjyske lærere på Lærerrhøjskolen i København”¹¹⁴. Bartholatus i Vesterbæk ønskede man derimod ikke at beholde, hvilket klart fremgår af spørgeskemaet (se

¹¹⁴ Det midlertidige Ministerium for sønderjyske anliggender. Spørgeskemaer vedr. skolelærere, opslag 86 og 176 (Arkivalier online).

Farfar

Johan Christian Petersen (1840-1905)

læ. Hønning, Arrild sogn,
læ. Alslev, Højst sogn, læ.
Skast, læ. og degn Randerup
1870-95.

Gårdejer i Kirkeby (1895-1905)

Løgumklostergården,
Roagervej 384.

Sønner

Niels Petersen (1863-1929)

læ. i Draved, Løgumkloster
sogn, læ., degn og org. i
Højst 1887-1921.

Peter Andersen Petersen (1865-1934)

læ. Sølsted, Abild sogn
1886-90,
læ. Østerby, Daler sogn
1890-95,
læ. og degn i Ballum-Vestende
1895-1925.

Magdalus Johannes Petersen (1866-97)

læ. Mellerup, Agerskov
sogn 1889-97.

Alfred Christian Petersen (1869-1950)

læ. Gasse, Skærbæk sogn
1891-1900,
læ. i Toghale, Møgeltønder
sogn 1901-10, læ. i Møgeltønder
1910-21.

Johannes Petersen (1879-1953)

læ. i Toghale, Møgeltønder
sogn 1903,
læ. i Nørre Løgum 1903,
**læ. og degn i Roager-Kirkeby
1904-09,**
læ. og degn i Hygum 1909-
44

Sønnesønner

Johann Christen Petersen (1888-1957)

læ. i Troldkær, Jels sogn
1909-10,
**læ., degn, org. og kirkesanger
i Roager-Kirkeby
1910-53**

Hans Jepsen Hjorth Petersen,

læ. i Døstrup 1928-32,
læ. i Skast 1932-48,
læ. i Abild 1948.

illustrationerne på de næste sider). 1. oktober 1919 var han rejst sydpå til et embede i Schiffbek. Allerede på et møde 29. oktober samme år besluttede skolerådet at antage Thomas Hansen som foreløbig lærer ved Roager-Vesterbæk skole fra 1. november samme år med samme løn som lærer Petersen ved Kirkeby skole¹¹⁵.

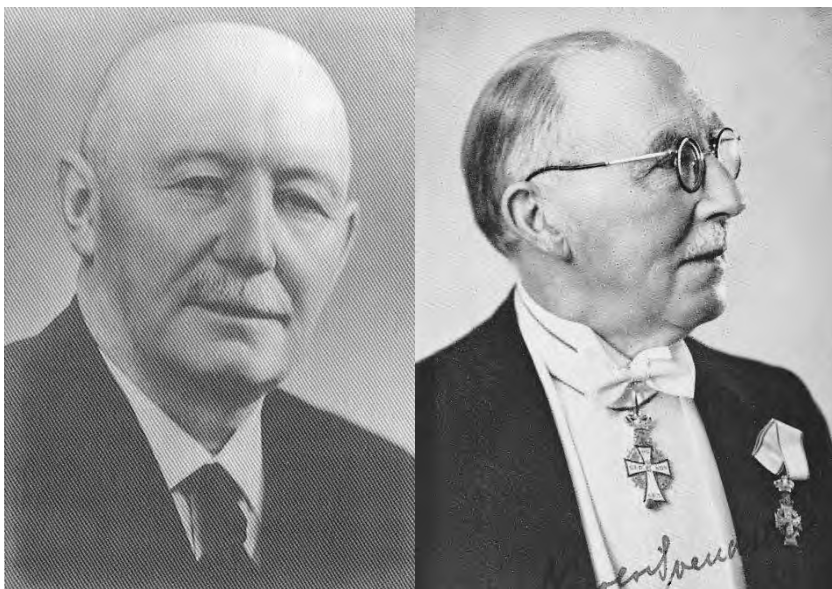

Roager-Kirkeby skole med Kirkeby kro i baggrunden, 1959 (Sylvest Jensen Luftfoto, Det Kgl. Bibliotek). I dag Roagervej 396A og 396B (privat beboelse).

¹¹⁵ Roager skole. Regnskabsbog 1872 (Esbjerg byhistoriske arkiv). Bag i denne er der referater fra skolerådsmøder.

Roager-Vesterbæk skole 1959 – fem år efter nedlæggelsen (Sylvest Jensen Luftfoto, Det Kongelige Bibliotek). I dag Lundsmarkvej 55 (privat beboelse).

Billedet til venstre (Internettet 16.8.2018): Hans Jepsen Christensen (1880-1956), landstingsmand og var som formand for Sønderjysk Skoleforening med til at foreslå retningslinjer for den sønderjyske skoleordning efter Genforeningen.

Billedet til højre (fra Svendsen: I Genforeningens tjeneste, 1968): Nicolai Svendsen (1873-1966), amtsskolekonsulent i Tønder amt.

På et efterfølgende møde 25. november besluttede skolerådet at undervisningen i Kirkeby skole skulle besørges af lærer Petersen, og ”eventuelt betale bøden om sådan skulle indtræffe”¹¹⁶. Det tyder på, at behovet for at få en lærer har været så akut, at beslutningen ikke kunne afvente en godkendelse af de danske skolemyn- digheder.

Peter Jessen Refshauge, der tiltrådte som midlertidig landråd i Haderslev i mel- lemperioden mellem preussisk og dansk administration i perioden januar-maj 1920 erindrer bl.a. følgende om skoleforholdene i Roager¹¹⁷:

”Formanden for Skoleforeningen H.J.Christensen (Hviding) og forstander J. Ap- pel, Askov, der var udpeget til skoledirektør, havde til opgave at finde lærere til skolerne hernede. Skolekommissionerne havde imidlertid i mange sogne foregre- bet begivenhederne og selv antaget danske lærere. Dette var således tilfældet ude i Roager. Der havde man antaget to lærere, der var kommet derned ovre fra kon- geriget, og så omtrent sat den lærer og lærerinde, der var der, fra bestillingen. Den tyske lærer var en ung mand fra syd for Flensborg. Han kom en dag ind på mit kontor og så meget nedtrykt ud; han bad, om han ikke måtte blive fritaget for stillingen som lærer i Roager; det var ganske uudholdeligt og helt umulig for ham at fortsætte. De normale undervisningstimer var tildelt to danske lærere, der havde så godt som alle børnene, mens han kun havde nogle få, der var børn af tyske grænsegendarmer og en enkelt nybygger. Han måtte holde skole om aftenen, og så forlangte man endda af ham, at han skulle holde skolestuen ren og fyre i kakkelloven for den danske lærer. Han var ugift og ingen ville have ham på kost; endelig havde man foreslået ham, at han kunne gå på omgang hos alle i byen; de forlangte 12 Rmk om dagen, hvad han ganske umuligt kunne yde, det var hans løn ikke til. Læreren havde de henvist til at holde skole i en gammel bygning ude på marken, hvad der jo var ganske umuligt. Jeg måtte give ham ret i, at denne stilling var umulig for ham, men jeg ville alligevel ikke give ham lov til at rejse uden videre og vidste heller ikke, om jeg havde myndighed til det, men jeg gav ham 14 dages ferie for at få tid til at ordne sagerne og sagde til ham: ”Om 14 dage møder de her på kontoret igen, det må de love mig. Det gjorde han, men jeg så ham aldrig mere”.

¹¹⁶ Roager skole. Regnskabsbog 1872 (Esbjerg byhistoriske arkiv). Bag i denne skolerådsrefera- ter.

¹¹⁷ Bonden der blev landråd. Minder fortalt af domæneforpagter P.J.Refshauge, nedskrevet ved Fr. Schrøder. Aabenraa. Historisk Samfund for Sønderjylland, 1942, s.91-92.

Jeg skrev imidlertid et brev til formanden for skolekommissionen og bad ham komme ind til mig i løbet af tre dage, men han mødte ikke. Jeg ringede ham så op i telefonen og foreholdt ham utilbørligheden i, at han ikke mødte, når han fik en høflig anmodning om det, og sagde til ham, at jeg nu bestemt måtte vente, at han gav møde, helst sammen med et par til af skolekommissionen, dersom han ikke gjorde det, ville jeg sørge for, at de to antagne lærere blev udvist af landsdelen. Det virkede. Dagen efter kom manden, og jeg foreholdt ham, at sådan kunne man ikke optræde overfor en ung lærer, der på lovlig måde var ansat i Roager, og for øvrigt måtte man mene, at man sådan uden videre selv kunne antage lærere, der kom tilløbende og tilbød sig; det var slet ikke lærere af den art, vi skulle have hernet til Sønderjylland, som sådan uden videre tillod sig at foregribe begivenhederne. Han lovede så, at de i hvert fald nok skulle søge for, at den unge tyske lærer skulle få lejlighed til at undervise de børn, der ønskede at undervises af ham, under anstændige forhold. Hvordan det videre udviklede sig derude, da den tyske lærer ikke kom mere, har jeg intet kendskab til”.

Ovenstående vidner om de kaotiske forhold på skoleområdet i tiden fra afslutningen af 1. verdenskrig 11.11.1918 til genforeningen i 1920 hvor Sønderjylland igen kom under dansk administration.

Den unge tyske lærer der nævnes er Christian Bartholatus. Den danske lærer er måske Thomas Hansen, der omkring 1. november 1920 blev enelærer ved Roager-Vesterbæk skole¹¹⁸. Først 9.4.1924 blev han af Tønder Amts Skoledirektion fastansat i embedet fra 1. maj.¹¹⁹ Forløbet var udtryk, for at amtsskolekonsulent Nicolai Svendsen og Tønder amts skoledirektion var særligt opmærksomme på at få veluddannede og velkvalificerede lærerkræfter til genopbygningen af det danske skolevæsen i Sønderjylland efter den tyske tid. Thomas Hansen var gårdmandssøn fra Henne sogn i Vestjylland, ikke seminarieuddannet, men havde været på Askov udvidede højskole 1899-1902 og havde taget årskursus med dansk og historie som hovedfag samt pædagogik og tegning 1902-05¹²⁰. Thomas Hansens døde i embedet 28. april 1939. I maj året efter blev Frede Bojsen ansat, og han blev ved årsskiftet 1945/46 afløst af Thomas K. Thomsen, der forlod skolen sommeren 1948.

¹¹⁸ Ribe Stiftstidende 29.10.1920.

¹¹⁹ Hejmdal 9.4.1924

¹²⁰ Dansk Skolestat, 1934

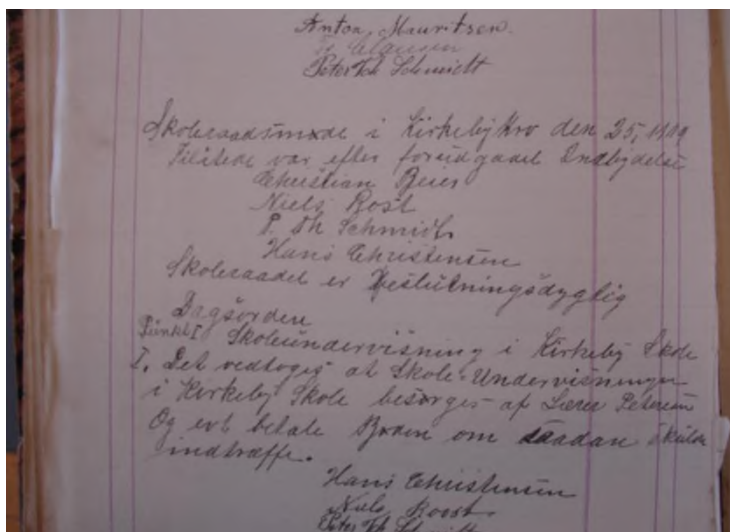
Thomas Hansen, lærer Roager-Vesterbæk skole 1919-1939

Skolebestyrelsesmøde.
i Roager den 29. 10. 19.
til stede var en efter indbydelse ~~af~~
Anton Mauritsen
Fr. Clausen
Ebbe Riis.
Peter Schmidt
Kans Christensen.

1) Det vedtoges at antage Lærer Th. Hansen
soms forløbige Lærer ved Roager Skole
fra 1. Novbr 1919.

2) Lærer Hansen modtoges Læringsgen
efter samning Skole som Lærer i Skolen
i Kirkeløj Skole.

Kans Christensen
Anton, Mauritsen.
Fr. Clausen
Peter Schmidt

Referater fra skolerådsmøderne 29.10 og 25.11.1919. Referaterne findes bagerst i en regnskabsbog fra 1872 for skolerne i Roager sogn (Esbjerg byhistoriske arkiv). Det vedtoges dels at skoleundervisningen i Roager-Kirkeby skole besørges af lærer Petersen og evt. at betale bøden, om sådan skulle indtræffe, dels at ansætte lærer Th. Hansen som foreløbig lærer ved Roager-Vesterbæk skole til samme løn som lærer Petersen ved Roager Kirkeby skole.

Amtsskolekonsulent Nicolai Svendsen besøgte området skoler på sine tjenesterejser. Det skete med tog og ofte til fods. Den 17. november 1924 besøgte han således sognets to skoler og gjorde følgende optegnelser¹²¹

”Om formiddagen i Roager-Kirkeby. Lærer Petersen har oprindeligt forestået en enklasset skole, men delte den efter genforeningen. Der er kun 30 elever i skolen, og han ønsker derfor at vende tilbage til den gamle ordning, da han i så fald ville kunne overkomme mere, til f.eks. fysik, tegning. Der herskede orden og renlighed i klassen. Urtepotter med blomster i vinduerne. Velopdragne børn. Undervisningsmåden er den gamle slesvigske. Læreren mangler indgående kendskab til kulturelle danske forhold, i særdeleshed til sproget. Forholdet mellem ham og børnene er godt. Han bibringer dem en betydelig kundskabsfyldte og har let ved at komme i kontakt med eleverne. For øvrigt når han i enkelte fag ret langt, til eks. i skriftlig regning. Jeg anbefalede ham at anskaffe Nørby's tavler for at opnå større

¹²¹ Nicolai Svendsen: Skolebesøg og tjenesterejser 1923-26. Privatarkiv. Rigsarkivet, Aabenraa.

færdighed i praktisk regning. I dansk kunne læreren muligvis nå noget videre. Hæfterne var pænt holdte. Der mangler danske billeder og danske kort. Om eftermiddagen i Roager skole. Den er delt i to klasser. De små besøger skolen om eftermiddagen. Skønt skolestuen i og for sig er renlig, gør den ikke noget særdeles godt indtryk. Noget mindre orden end i Kirkeby. Lærer Hansen meget velmenende, men uden talent. Han forlanger for meget hjemmearbejde og forstår ikke selv at udnytte tiden – trods al god vilje og umage. Her mangler ligeledes undervisningsmidler, navnlig kort. Jeg henstillede til læreren at undervise lidt i fysik. Hans sangundervisning er ikke så god som lærer Petersens”.

Amtsskolekonsulent Nicolai Svendsen og amtslæge H. Lausten Thomsen på inspektionsrejse på V. Vedsted station? – måske på vej fra Roager-Vesterbæk skole? Uden årstal (Institut for Sønderjysk lokalhistorie-Museum Sønderjylland).

Nicolai Svendsen har efter sit første besøg på Roager-Vesterbæk skole nok været bekymret, for allerede i oktober 1926 besøgte han igen skolen, denne gang sammen med amtslægen. Han overværede undervisningen i 3 timer og i sin dagbog gentager han bekymringerne fra det første besøg: ”Skolens standpunkt er ret svagt. Børnene er lidet interesserede; de svarede trent og undervisningsstoffet er meget begrænset. Det skriftlige arbejde er meget tarveligt”. For at undersøge, hvor lang skolevej børnene i Lundsmark havde, gik han og amtslæge Lausten Thomsen ad den gamle vej til Vedsted Station. Nogle af børnene hørte til Hviding sogn og havde tidligere p.g.a. afstanden fået en mangelfuld undervisning. Efter

Religion.

Bibelhistorien med Lærebog af Kirkens Historie og Bogen-
ledningen efter "Balders" gennemgaaes i det væsentlige i
Lærebogen. Deruden lærer Bogen om Brug af Bibelen
samt Kirkens Læring at kende. —

Færdigheden i at læse og skrive og afhænge, læse
Bogen, enkelte bibelhistoriske Sæger.

Dansk.

Bogen maa lære at opfatte og tilegne sig,
haade hvad de hører og læser — læse rigtigt, naturligt
og med god Forstaaelse. De maa læse sproget. Bogen
at kende og beherske deres Modersmaal. —
maa de kende og tykke sig ortografisk rigtigt i et
gode og klart Sprog. De dygtigste maa lære at udvælge
højde og skrive mindre afhandlinger.

Skrivning.

Bogen maa lære at skrive tydeligt, smukt
og hurtigt.

Regning.

I de fire Regningsarter opnaas den størst mulige
Likhed. — Bogen Decimalregning, Forholdreg-
ning, Renteregning, Regning af geometriske Forhold
m.v.m. spraaet selvstændigt at kende. Bogen
Bogen vil blive stillet over for i det praktiske
Liv.

Historie.

Danmarkshistorien i Lærebogen og lidt
Kendelse til Verdenshistorien.

Geografi.

Bogen maa lære deres eget Land og Folk at kende
og derefter den øvrige Verden, samt lidt af jordens
Udviklingshistorie og Verdensrummet.

Sprog.

At sprog de gode Sæger og Sæter rent og rigtigt,
og om muligt lære at sprog efter Bogen.

Teknikundervisning.

Om Teknikundervisning af højere Art, om Læring enkelte
Tekniker.

Læring.

De menneskelige Læringes Bogen og Livsvisdom-
hed. Herunder lidt "Læring".

Undervisningsplan for Roager-Vesterbæk Skole 1921

de var blevet overflyttet til Roager-Vesterbæk skole gik det bedre. På turen kom de ud i et ”forrygende vejr med sne og regn” og det har nok givet dem en vis forståelse for de børn, der havde en lang skolevej.

Allerede i september 1920 vedtog sognerådet efter indstilling fra skolekommissionen at anskaffe nye danske undervisningsbøger på kommunens regning til de to skoler i sognet. Betingelsen var dog ”at der kun afgives et eksemplar af hver slags til hvert barn og bøgerne hører kommunen til”. Fra maj 1921 lejede kommunen forsamlingshuset til skolernes gymnastikundervisning mod en årlig betaling på 80 kr. Kommunens lærere fik 200 kr. om året for rengøring og opvarmning af skolelokalerne, deres koner fik hver 100 kr. for undervisning i håndgerning. Hver af lærerne betalte et brændselstilskud til kommunen på 250 kr.

I 1922 fik skolerne indlagt elektrisk lys, såvel i boligerne som i skolelokalerne. Foruden brugen af elektricitet skulle lærerne ”betale de på hvert lampested hvilende faste udgifter samt målerlejen, dog ikke for de i skolelokalet anbragte lamper”. I 1930 besluttede sognerådet at installere centralvarme i begge skolelokaler og i Kirkeby også i lærerboligen. Af anlægskapitalen for lærerboligen i Kirkeby skulle lærer J. C. Petersen betale 500 kr. med 100 kr. årlig i de fem efterfølgende år. Samtidig vedtog man, at lærernes godtgørelse for skolernes rengøring skulle forblive uforandret indtil 1. april 1935. Brændslet skulle betales med halvdelen af sognet og halvdelen af lærerne. I 1939 blev der ”indlagt vand med haner til håndvask” i Kirkeby skole. Angående indlægning i Roager skole anmodede sognerådet om henstand indtil videre.

I 1934 vedtog sognerådet, at dele sognet op i to skoledistrikter bestående dels af Roager ejerlav og Øster Åbølling ejerlav. Kigger man i sognerådets forhandlingsprotokol i perioden fra genforeningen op til 2. verdenskrig, fornemmer man, at der var stor tillid mellem sognerådet og enelærerne ved de to skoler. Stort set alle ønsker om anskaffelser af undervisningsmidler og forbedringer af skolebygninger og lærerboliger blev imødekommet. Skolelokalerne blev også flittigt benyttet til aftenskoleundervisning.

Den lange vej mod en centralt beliggende ny skole for hele sognet.

Den nye ny skolelov som trådte i kraft 1937 stillede store krav til bl.a. skolernes størrelse og indretning. Der skulle bl.a. ved alle skoler være sløjdløkkale, skolekøkken, gymnastiksal med omklædningsrum og bad, udendørs boldplads, indlagt vand, håndvask og toiletter, der var ”i sundhedsmæssigt tilfredsstillende” stand. Der blev ydet statslån til byggearbejdet, så kommunerne kunne leve op til lovens

krav. Samtidig krævede loven at landkommunernes skoler skulle centraliseres. Sognets to skoler i Vesterbæk og Kirkeby levede slet ikke op til de nye krav¹²².

I årene 1923-1953 steg antallet af skolebørn i sognet drastisk fra 72 til 113 (57%). Størst var stigningen for Vesterbæk skoles vedkommende hvor antallet af skolebørn i 1923 var 36 og i 1953 69. Det toppede i 1949 med 73 skolebørn. For Kirkebys vedkommende var antallet af skolebørn i 1923 36 og i 1953 44. Her toppede det i 1943 med i alt 50 skolebørn¹²³. §37 i den nye skolelov krævede, at der blev oprettet en ekstra klasse, når børnetallet i en skole oversteg 24 børn, men ministeren kunne tillade, at de ”nu bestående enklassede skoler i de sønderjyske landsdele” kunne opretholdes, så længe børnetallet ikke oversteg 36 børn. En særordning, der bidrog til at opretholde de små sønderjyske skoler med en enkelt lærer. For Roager sogns vedkommende var grænsen overskredet flere gange¹²⁴. Allerede i 1935 havde skolekommissionen for Roager skoledistrikt foreslået, at der blev oprettet et nyt lærerindeembede og at Roager skole blev udvidet med en tilbygning, fordi skolen nu havde 60 elever. På et møde i sognerådet det følgende år drøftede man spørgsmålet om tilbygning til de nuværende skoler eller bygning af en ny centralskole, og man besluttede at sende repræsentanter for sogneråd og skolekommission til Sæd ved Tønder for at se den nye skole her. I maj 1942 var der afstemning om nyt skolebyggeri i forsamlingshuset. Der blev afgivet 160 stemmer. 76 stemte ja, 82 stemte nej og der var 1 blank og 1 ugyldig stemme. På grund af afstemningens udfald, krigen og det for tiden faldende børnetal blev planerne om skolebyggeri dog stillet i bero.

I 1943 ansøgte skolenævnet ved Roager skole igen om ansættelse af en lærerinde på grund af det store antal børn. Udover at skulle undervise de mindre børn, skulle lærerinden også overtage undervisningen i håndgerning og gymnastik for de større børn. Som en midlertidig ordning foreslog nævnet, at der blev indrettet et undervisningslokale i lærerboligen. Forholdene blev drøftet med skolekommissionen på et sognerådsmøde, hvor man blev enige om at imødekomme kravet fra Tønder amts skoledirektion om at bygge en helt ny skole, så snart forholdene tillod det. Alle fremmødte på nær en, der var stemt for tilbygning til de beståen-

¹²² Nørr, 2014, s.242f.

¹²³ Beretning om skolevæsenet i Tønder amt 1923-1969.

¹²⁴ Nørr, Erik, 2014 s.242-247.

skoler, stemte for en centralskole. Det blev besluttet at fremskaffe planer og overslag snarest muligt. Og på et møde i oktober samme år blev oprettelsen af et førskolelærerindeembede igen drøftet. Da undervisningslokalet ikke som foreslået

Fra præstegårdshaven i Kirkeby o.1950. Fra venstre degn og skolelærer Johann Christen Petersen, en tjenestepige, skolelærerens kone Marie Elisabeth, født Hejsel, sognepræsten Tage W. Nielsen og familie. Præsten overværede ifølge efterladte dagbogsnotater eksamen i Roager-Kirkeby skole 24.3.1950. Eksamenen varede fra kl. 13.30 til henimod 17.30, og der blev sluttet af med kaffebord. Samme år var præsten blevet indvalgt og formand i skolenævnet for Roager-Kirkeby skole (Tage Woetmann Nielsen).

kunne blive i den gamle lærerbolig frafaldt Roager skolenævn kravet om ansættelsen med 3 stemmer mod 2. De to kunne gå med til, at undervisningen blev flyttet til forsamlingshusets lille sal. Også skolenævnet ved Kirkeby skole tilsluttede sig enstemmigt denne løsning. Angående lærerkræfter ønskede man en fuldt uddannet lærerinde. Efter drøftelsen fremlagde arkitekt Skodborg, Skærbæk, tegninger og overslag over centralskolen og lærerbolig. Sognepræsten Jørgen Larsen, formand for Kirkeby skolenævn og skolekommissionens formand, gårdejer Søren Sørensen

stemte for planerne, mens husmand Peter Petersen, Roager skolenævn, stemte imod. Skoleplanen for Roager kommune blev efterfølgende vedtaget af sognerådet med 4 stemmer mod 1.

Perioden op til 1954, hvor den nye centralskole blev taget i brug, var vanskelige år med fortvivlende dårlige bolig- og undervisningsforhold. Dertil kom at Roager-Kirkeby skole i begyndelsen af 1944 blev beslaglagt af tyskerne til indkvartering af russere. Det betød at børnene fra Kirkeby midlertidigt måtte undervises på skolen i Vesterbæk 2½ dag om ugen. De store møder til heldagsundervisning onsdag og lørdag, de små til halvdagsundervisning hver fredag eftermiddag. For Roager skoles vedkommende blev skolegangen tilsvarende indskrænket¹²⁵. I 1940-45 var Frede Boisen ansat som enelærer ved skolen i Vesterbæk. Han afløstes af Thomas K. Thomsen der forlod skole i sommeren 1948. I 1948 imødekom sognerådet en ansøgning om at leje af et stykke jord ved skolen til en boldplads da det tog for lang tid at gå de ca. 2 km ned til boldpladsen ved forsamlingshuset¹²⁶. I næsten 2½ år indtil Jørgen og Kristine Nielsen blev ansat i slutningen af 1950, blev undervisningen varetaget af forskellige vikarer. Jørgen Nielsen havde hidtil været lærer ved Sønderkær skole i Ulfborg kommune. Til de ledige embeder ved Roager-Vesterbæk skole i februar 1949 havde der været tre ansøgere, men alle trak deres ansøgninger tilbage. Grunden var de dårlige bolig- og undervisningsforhold¹²⁷. I sommeren 1949 blev ægteparret Lars og Ruth Meldgaard Andersen ansat, begge netop dimitterede fra Nr. Nissum seminarium. Man delte børnene op, således at Ruth Andersen underviste de mindre klasser fra Roager-Vesterbæk skole og Lars Andersen overtog undervisningen af de ældste klasser fra såvel Roager som Kirkeby skoler, i alt 33 elever, der indtil videre blev undervist i forsamlingshusets lille sal hvortil der var indkøbt skoleinventar¹²⁸.

Først i 1954 blev den nye centralskole en realitet. Den blev placeret midt mellem de to gamle skoler og indviet 2. april 1954. At der kom til at gå så lang tid, skyldtes dels uenigheden i sognet, dels besættelsen. Den nye moderne Roager Centralskole, tegnet af arkitekt Niels Skodborg, Tønder, havde 4 klasselokaler, sløjdlokale, skolekøkken, gymnastiksal med scene og et sognebibliotek på 1. sal. Her var der også to lejligheder. Øst for skolen blev der opført to nye lærerboliger. Syd for skolen lå

¹²⁵ Frede Boisen 1940-1945. Roager Lokalarkiv.

¹²⁶ Roager sogneråds forhandlingsprotokol 1948.

¹²⁷ Hejmdal 12.2.1949.

¹²⁸ Hejmdal 24.8.1949.

sportspladsen på det, der tidligere var gårdejer Oskar Schmidts mark. Indvielsen tog sin begyndelse kl. 16.30 med at amtmanden i Tønder amt, M. J. Clausen, indmurede et dokument i gymnastiksalens østre mur ca. 1½m fra indgangsdøren til skolen, idet han udtalte: ”Gid folkets børn i fremtiden må føle sig i taknemmelighedsgæld til Roager skole”. Dokumentet som forinden var blevet læst op, havde følgende ordlyd:

”I det herrens år 1954 – 2. april, Kong Frederik den niendes 7’endes regeringsår indviedes denne skolebygning. Skolen, der er centralskole for Roager kommune, er bygget af Roager sogneråd, der samtidig opførte en førstelærerbolig og lejligheder til yderligere to lærerkræfter. Sognerådets medlemmer var: landmand Peter Carlsen, formand, købmand E. Midtgaard, gdr. Ankjer Schack, landmand Johannes Hansen og murer Carl Bruun. Skolekommissionens formand var Tage W. Nielsen. Tønder amts skolekommission bestod af flg.: amtmand M. J. Clausen, formand, fhv. landstingsmand H. Jepsen Christensen, Høgsbro, gdr. Andreas Hansen, Ballum, fhv. landstingsmedlem A. Christensen, Burkal og amtsskolekonsulent S. C. Brejl, Tønder. Som lærerkræfter ved skolen virkede førstelærer J. Nielsen, lærer N. P. H. Pedersen og lærerinde Kristine Nielsen. Derefter fulgte en liste over alle der havde deltaget i byggeriet. Dokumentet sluttede med følgende citat: ”Frit at tænke, tro og tale – det er folkets gamle ret”

Efter indvielsen var der fremvisning af skolen og middag for indbudte gæster i forsamlingshuset, om aftenen fælles kaffebord for sognets folk med sang og taler af bl.a. amtmanden, amtsskolekonsulent Brejl og folk fra sognet. Dagen efter var der indvielsesfest for børnene – i alt 109 børn startede skoleåret i den nye skole. September samme år blev der ansat en lærerinde, Johanne Knudsen, der kom fra skolen i Abild, så der ved skolen var i alt 4 faste lærere. Med den nye skole skulle der være grundlag for bedre skoleforhold for sognets børn.

Jørgen Nielsen, tidligere lærer ved skolen i Vesterbæk, blev leder af den nye centralskole. Desværre opstod der samarbejdsvanskeligheder på skolen, som førte til splittelse i sognet mellem tilhængere af de to tidligere enelærere ved skolerne i Vesterbæk og Kirkeby. Der opstod uenighed blandt lærerne om skemalægningen for 1955-56, om indkøb af undervisningsmidler og der blev klaget over, at børnene ikke måtte opholde sig i skolebygningen udenfor timerne. Skolekommissionens formand, sognepræst Tage W. Nielsen skrev, at der i en del af skolekredsen var en betydelig utilfredshed med den nye førstelærer Jørgen Nielsen, tidligere skolen i

Vesterbæk. Man fandt ham for egenrådlig og der blev klaget over, at timeplanen ikke i tilstrækkelig grad tilgodeså de andre læreres ønsker. Skolekommissionens formand måtte hjælpe til med at lægge timeplanen¹²⁹.

Roager Centralskole. Opført 1954 (Institut for Sønderjysk Lokalhistorie-Museum Sønderjylland). I fløjen til venstre var der gymnastiksal med scene, omklædningsfaciliteter og sløjdlokale – i fløjen til højre i stueetagen fire klasselokaler. På 1.sal var der sognebibliotek, skolekøkken samt to lærerboliger.

Det endte med at lærer N. P. H. Pedersen, der havde efterfulgt Johann Petersen som enelærer ved skolen i Kirkeby, søgte nyt embede og forlod skolen 1. december 1955 for at blive førstelærer ved Over Feldborg skole i Vestjylland. Men uroen ulmede fortsat. På et møde 2.5.1956 besluttede sognerådet at indkalde lærerpersonalet til drøftelse angående indkøb af undervisningsmidler. På et efterfølgende møde i oktober behandlede sognerådet en skrivelse fra lærer Martensen om, at han trækker sig ud af arbejdet vedrørende indkøb af materialer til undervisningen i skolen. I den foregående periode havde sognerådet gentagne gange behandlet ansøgninger om skolemateriel fra de enkelte lærere. 9. oktober 1956 blev der afholdt et møde mellem amtsskolekonsulent Brejl, sognerådet og skolekommissionen på Kirkeby kro:

„Sognerådet havde krævet indseende med lærer Nielsens indkøb af skolemateriel og rejste stærke anklager mod ham for diktatoriske tendenser. Det opretholdt sit

¹²⁹ Tage Woetmann Nielsen.

krav om kontrol med indkøb af skolemateriel. Ikke underligt, at de vanskelige forhold i sognet førte til, at lærer Nielsen søgte bort. Også lærerinde frk. Knudsen forlod inden længe Roager skole, så der nu ikke var nogen af de oprindelige lærerkræfter tilbage. En på mange måder ubehagelig og pinagtig periode var dermed afsluttet. Det var beklageligt, at det skulle ende således, men var nok trods alt den bedste løsning, som forholdene var blevet. I alt fald blev der, da de nye lærerkræfter var blevet ansat, atter ro om skolen“¹³⁰

Der fulgte nu en tid med endnu et lærerskift og skiftende vikarer. Førstelærerpæret Jørgen og Kristine Nielsen forlod skolen 1. april 1957. De blev begge ansat ved Lamborg skole i Grindsted kommune. Ny førstelærer blev Haumann Schriver (1929-2007). I sommeren 1964 fik han ansættelse som skolepsykolog i Grindsted kommune og blev afløst af Georg Jacewicz. I slutningen af 60'erne var antallet af børn steget til 131 og yderligere 1 lærer var blevet ansat. I 1989 blev skolen sammenlagt med skolen i Spandet. Sommeren 2011 blev skolen nedlagt og bygningerne nedrevet. De to lærerboliger fra hhv. 1954 og 1958 er nu privat beboelse.

Førstelæreboligen 1959 (Sylvest Jensen Luftfoto, Det Kgl. Bibliotek). I dag Roagervej 350 (i dag privat beboelse).

¹³⁰ Tage Woetmann Nielsen.

*Andenlærerboligen 1959 (Sylvest Jensen Luffoto, Det Kgl. Bibliotek)
I dag Roagervej 354 (i dag privat beboelse).*

Billedet side 81:

Lærere og elever Roager skole 1961:

yderst til venstre:

Jytte Jensen, lærer 1958-61

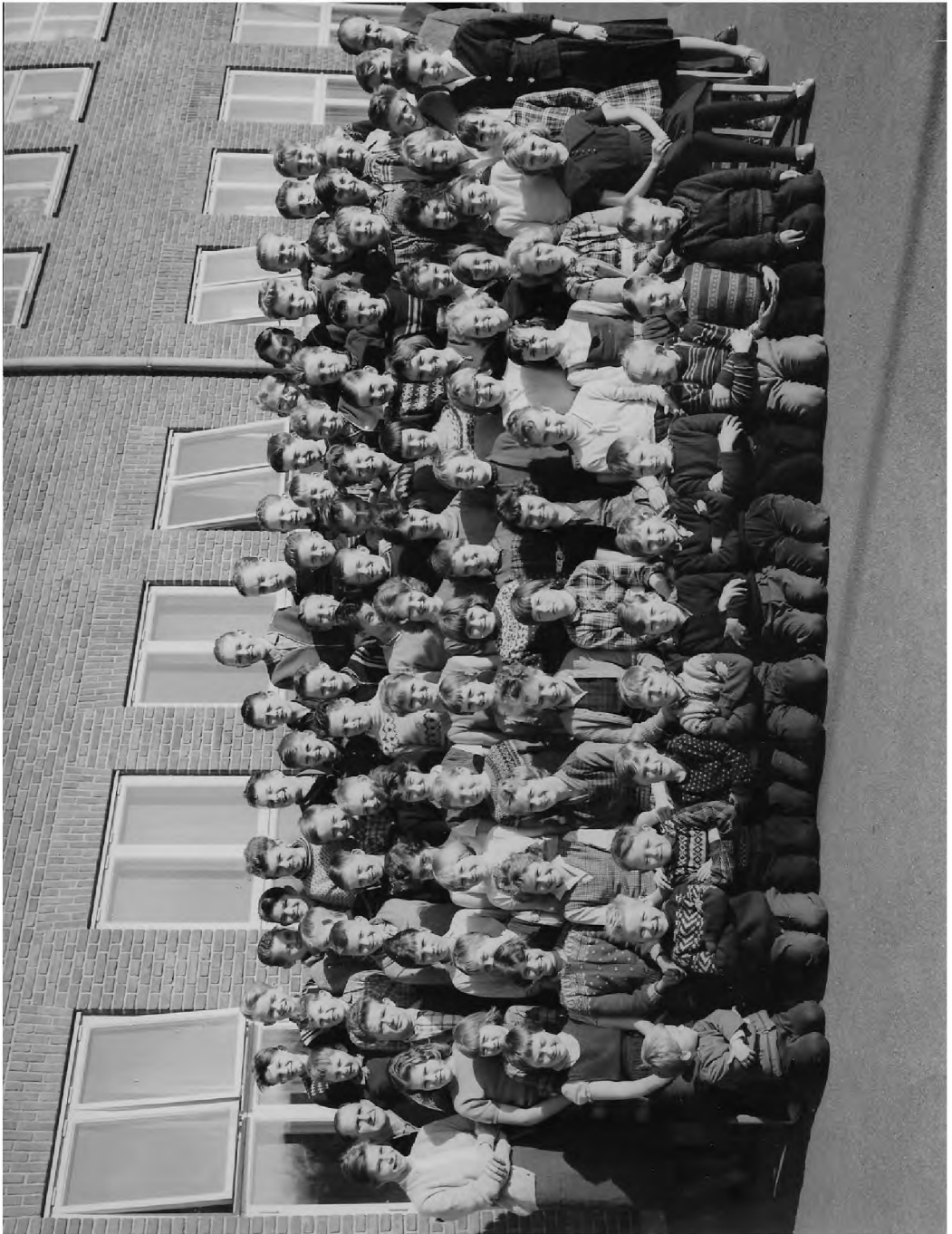
til venstre for Jytte Jensen: Frode Berthelsen, pedel.

til højre for Jytte Jensen: Georg Jacewitz, lærer 1957-64, førstelærer 1964-89

yderst til højre: Haumann Schriver, førstelærer 1957-64 foran Haumann Schriver:

Knud Troels-Jensen, lærer 1959-61 foran Knud Troels-Jensen: Tove Jacobsen,

lærer 1960-67

AFSLUTNING

I 1705 fik Roager sin første degn med bopæl i sognet. Indtil da var det disciple fra latinskolen i Ribe, der stod for degnetjenesten. Den fastboende degn underviste børnene og ungdommen i sognet i katekismen. De første degne var også fæstebønder og kunne på den måde supplere de ringe degneindtægterne. Den første undervisning fandt sted i kirkens våbenhus. En gang før 1746 blev der bygget skolestue i forbindelse med degneboligen nord for kirken. Degneskolen i Kirkeby blev senere suppleret med skolestuer i sognets øvrige landsbyer: Roager, Vesterbæk og Øster Åbølling. I Roager, Vesterbæk og Øster Åbølling var der en tid skolebygninger (biskoler). Skoleholderne eller lærerne her var i starten unge bønderkarle. Senere kom flere af dem på seminarium og fik en læreruddannelse. I kølvandet på bondefrigørelsen i slutningen af 1700-tallet og en gunstig økonomisk udvikling kom den kongerigske skolelov af 1814. Men endnu skulle der gå nogle år med tvivl om hvilken skolelovgivning der skulle gælde i Tørninglen. I 1828 blev det fastslået at den slesvig-holstenske skolelov, som næsen var identisk med den kongerigske, skulle gælde her. Men først i 1840 kom der et egentlig skoleregulativ for Tørninglen. Udviklingen medførte at man i 1841 byggede en ny skole i Kirkeby, der gjorde skolen i Øster Åbølling overflødig, og at man i 1860 byggede Roager-Vesterbæk skole og dermed sammenlagde biskolerne i Roager og Vesterbæk. Udviklingen betød også at man begyndte at ansætte seminarieuddannede lærere. Den første seminarieuddannede degn og lærer ved skolen i Kirkeby blev ansat i 1827 og ved Roager-Vesterbæk skole i 1862. Af de i alt 14 ansatte seminarieuddannede lærer ved skoler i Roager indtil 1954, kom de 5 fra gårdmandshjem, 7 fra lærerhjem, 2 fra håndværkerhjem og 1 fra et funktionærhjem. For de øvrige læreres vedkommende kendes baggrunden ikke. De første seminarieuddannede, i alt 7, havde fået deres uddannelse på seminarier i Jylland og på Fyn. Ingen af dem havde deres uddannelse fra Tønder seminarium, som var blevet etableret som et præstegårdsseminarium fra 1788 og siden 1829 var statsseminarium. Meningen var, at dette seminarium skulle forsyne de dansktalende slesvigske amter med lærere. Men det var en tysk dannelsesanstalt, hvor tysk sprog og kultur herskede. De dansktalende følte sig ikke hjemme på seminariet og deres sprogvanskeligheder gjorde det også vanskeligt at blive optaget. Og når de med et eksamensbevis fra Tønder ville søge arbejde i den nordlige del af Slesvig, ville skolemyndighederne ikke ansætte dem. Til gengæld er otte lærere i perioden 1864-1920 uddannet på de sønderjyske seminarier i Haderslev og Tønder. Niels Peter Friis, lærer og degn i

Kirkeby 1869-1886 blev presset til at tage sin afsked på grund af sit danske sindelag og Niels Peter Petersen, lærer og degn i Kirkeby 1890-1904 blev forflyttet til Rieseby nord for Slesvig af samme grund. Langt de fleste lærere voksede op på landet og havde rod i bondestanden.

Tiden mellem 1. verdenskrigs afslutning i 1918 og genforeningen i 1920 var kaotisk. Et nyt dansk skolevæsen skulle etableres i Sønderjylland. Der var mangel på lærere til erstatning for de tyske lærere, der flyttede syd på. På Roager-Vesterbæk skole fik man først fastansat en ny lærer i 1924, efter en tid med vikar. Efter krigen steg antallet af skolebørn og der blev lokalemangel. I slutningen af 40'erne måtte man tage forsamlingshusets lille sal i brug. Den nye folkeskolelov af 1937 stillede nye bygningsmæssige krav, som sognets to gamle skoler slet ikke kunne leve op til. De mange børn og lokaleforhold var langt fra optimale. Det betød dårlige undervisningsforhold for lærerne og var en medvirkende årsag til de mange vikarer og hyppige lærerskift. De bygningsmæssige udfordringer blev først løst, da man tog den nye centralskole i brug i 1954, 17 år efter at den nye folkeskolelov trådte i kraft. Men sammenlægningen af de to skoler førte uro med sig. Der opstod samarbejdsproblemer blandt lærerne. Først da en ny førstelærer og en ny lærerstab blev ansat blev der ro om skolen.

KILDEHENVISNINGER

Utrykte kilder:

Bojsen, Frede: Optegnelser om Roager 1940-45. Roager Lokalarkiv.

Chronik der Schule zur Roagger-Westerbek 1880-1918. Rigsarkivet Aabenraa
Dansk Demografisk Database

Det midlertidige Ministerium for sønderjyske anliggender. Spørgeskemaer m.v. vedrørende skolelærerne og forvaltningsmyndigheder i Sønderjylland 1919 (Arkivalier online).

Fortegnelse over degne- og skoleindtægter i Kirkeby fra 1.10.1834 til 1.4.1869. Roager præstearkiv FC1. Rigsarkivet Aabenraa.

Generalsuperintendenten for Slesvig. Tørninglen 1870-1880. Visitatsberetninger og Protokoller. (Arkivalier online).

H. Jepsen Christensens privatarkiv, pk.22, indberetninger vedr. besættelsen af lærerembeder i Nord- og Mellemslesvig 1919-20. Rigsarkivet Aabenraa..

Jørgensen, Jørgen P. (1988): Roager-familier 1672-1814. Ribe byhistoriske arkiv A142. Manuskript.

Lund, Laurids: Optegnelser om lærer Bartholatus. Roager Lokalarkiv.

Mediastream.dk

Roager kirkebøger (Arkivalier online).

Rigsarkivet Aabenraa. 712/90 (privatarkiv).

Roager skoleprotokoller:

Schüler-Verzeichnis der Schule zu Kirkeby 1881- (Wesbjerg byhistoriske arkiv)

Dagbog for Kirkeby-Obling skole 1920/21-1933/34. (forsømmelsesprotokol) (Esbjerg byhistoriske arkiv)

Dagbog for Roager-Kirkeby skole 1934-1942. (forsømmelsesprotokol) (Esbjerg byhistoriske arkiv)

Autoriseret dagbog for Roager skole 1921- (forsømmelsesprotokol) (Esbjerg byhistoriske arkiv)

Lehrberich (Unterrichtsprotokoll) Roagger-Westerbek (Esbjerg byhistoriske arkiv)

Regnskabsbog 1872 (Bag i denne skoleråds/skolekommisionsreferater o.1870-1940) (Esbjerg byhistoriske arkiv).

Roager sogneråds forhandlingsprotokoller 1921-60. Rigsarkivet Aabenraa.
Skoleregister for Roagger Skole 1808-1846. Roager præstearkiv. FA1. Rigsarkivet Aabenraa
Nicolai Svendsen (Amtsskolekonsulent): Skolebesøg og tjenesterejser 1923-1926. Rigsarkivet, Aabenraa
Tørninglen provstis skolevisitationsprotokol 1855-1869 (Arkivalier online)
Woetmann Nielsen, Tage: Fars erindringer 1914-1966 (Rigsarkivet, Aabenraa).
Woetmann Nielsen, Hans (2024): Ejendomme i Roager sogn. Ejerforhold og familieforbindelser (Roager Lokalarkiv)

Trykte kilder:

Beier, Truels (1944): Agnes Smidt, Lundsmark (i: Sønderjydske Kvinder under Fremmedherredømmet. Tredje Del. Haderslev: Sønderjydsk Bogforlag, side 121-28).

Beretning om Skolevæsenet i Tønder Amt 1923-1969.

Bischoff, Charitas: Charitas Bischoffs erindringer fra Roager (Fra bogen: Bilder aus meinem Leben – oversat af Betty Nielsen. I: Haderslev-samfundets årsskrift 1969-72, s.25-86, ill.).

Borris Seminarium: Dmitterede 1808-1825. Afskrifter ved Herdis Kjølhede (Internettet 16.7.2021).

Brorson, Hans Adolph (1960): Visitatsberetninger og breve. Ved L.J.Koch. O. Lohses Forlag.

Danmarks kirker (1957). Bd. 21 s.243-58. Kbh.: Nationalmuseet.

Dansk skolestat (1934). Bd.4. Kbh.: Arthur Jensens Forlag.

Dansk skolehistorie 1-5. Aarhus Universitetsforlag, 2013-2015.

Elberling, Victor (1950): Rigsdagens medlemmer gennem 100 år. Bd. 2, s.27. Kbh.: J. H. Schultz Forlag.

Eliassen, P.(1980): Kongeåen eller den gamle grænse. Toldhistorisk Selskab, Historisk samfund for Ribe amt, 1980.

Festskrift til Haderslev Statsseminarium i anledning af 50-års jubilæet (1970). Haderslev: Haderslev Seminariumsamt.

Fink, Troels (1999): Båndene bandt. Forbindelsen over Kongeåen 1864-1914. Bd.2. Aabenraa: Institut fog Grænseregionsforskning.

- Furdal, Kim (2016): Skolevæsenet som preussisk nationalstatsprojekt. Ny vinkel på det sønderjyske skolevæsen 1867-1920 (i: Uddannelseshistorie 2016, s.157-179).
- Gregersen, H.V. (1981): Slesvig og Holsten før 1830. Kbh.: Politikens Forlag.
- Gregersen, H.V. (1986): Reformationen i Sønderjylland. Aabenraa: Historisk Samfund for Sønderjylland.
- Grue, Hans: Efterslægten til Michel Nielsen fra Katbøl i Aastrup sogn. GENetik (internettet 25.11.2024).
- Hansen, Georg (1954): Degnen. Studie i det 18. aarhundredes kulturhistorie. Kbh.: J.H.Schultz Forlag.
- Hanssen, H.P.(1897): Tyske ejendoms køb i Nordslesvig (i: Sønderjyske årbøger, 1897, s.249-71).
- Iversen, Peter Kr. (1991): Skoleindberetninger fra Hviding herreds provsti 1789. (i: Sønderjysk månedsskrift s.120-23).
- Japsen, G. (1968): Det dansksprogede skolevæsen i Sønderjylland indtil 1814. Aabenraa: Historisk Samfund for Sønderjylland.
- Japsen, G. (1972): Udviklingslinjer i sønderjysk skolehistorie fra 1814 til Treårskrigen (i: Skolehistorisk årbog s.55-72).
- Jefsen Christensen, H. (1919): Lærermangelen i Sønderjylland (i: Folkeskolen 1919, s.499, 526-527).
- Jespersen, L. J.(1922): Fra Starup sogn. Spredte træk af et hedesogns historie. Udgivet af Historisk Udvalg for Starup sogn. Bramminge Bogtrykkeri, Bd.2, s.117f.
- Kau, H. (1908): Kampen mellem dansk og tysk. Odense.
- Kinch, J. (1868-69): Ribe Stifts gejstlige Edsbog (i: Danske Samlinger for historie, topographi, personal- og litteraturhistorie, 1.rk., 4.bd. Kbh.: Gyldendal.
- Kinch, J. (1985): Ribe bys historie og tilblivelse. Bd.1. Århus: Jysk Selskab for Historie.
- Kgl. Biblioteks mediesamlinger (www.mediestream.dk)
- Lampe, Jens (1963): Tønder Seminariestat. Fortegnelse over lærere og dimittender fra Tønder seminarium 1788-1963. Aabenraa: Historisk Samfund for Sønderjylland.
- Lund, Laurids Nørgaard (1960-61): 2 Roager præster (i: Mågen 1960-61, s.4-7).
- Lund, Laurids Nørgaard (1968): Kejserens fødselsdag – et 70 års minde fra Roager. Vestkysten, 27.1.1968.

- Markussen, Ingrid (1995): Til skaberens ære, statens tjeneste og vor egen nytte. Pietistiske og kameralistiske ideer bag fremvæksten af en offentlig skole i landdistrikterne i 1700-tallet. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Markussen, Ingrid (2005): Læreruddannelsens første til – 1791 til ca. 1830 (i: -For at blive en god lærer –seminarier i to århundrede. Selskabet for skole- og uddannelses-historie, Syddansk Universitetsforlag).
- Minder fra Biskop Hertz's Tid. Væsentlig efter hans Datters optegnelser meddelt af Kammerherreinde H. Steman i Ribe. (I: Fra Ribe Amt, Historisk Samfund for Ribe Amt, København, 1911-14, tredje Bind, s. 464.
- Nørgaard, Ellen (1985): Ændringer i skolens fysiske rammer. (I: Bidrag til den danske skoles historie. Bd.4. Kbh.: Unge Pædagoger. Side 63-92).
- Nørr, Erik (1981): Præst og administrator. Sognepræstens funktioner i lokalforvaltningen på landet fra 1800 til 1841. Kbh, Rigsarkivet; G.E.C.Gads Forlag.
- Nørr, Erik (1994): Skolen, præsten og kommunen. Kampen om skolen på landet 1842-1899. Kbh.: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Nørr, Erik (1995): Hvad kaldte folk til Sønderjylland? Det Sønderjyske Ministeriums administration af læreransøgninger 1919-20 (i: Sønderjyske Årbøger 1995, s.205-238).
- Nørr, Erik (2003): Genforeningens bedste gave. Aabenraa: Historisk Samfund for Sønderjylland.
- Nørr, Erik og Thomassen, Jesper, red. (2004): Slesvig, Preussen, Danmark. Kilder til sønderjysk forvaltningshistorie. København, Selskabet til Udgivelse af Kilder til Dansk Historie.
- Nørr, Erik (2014): Nationalpolitik og skolebyggeri. Det hemmelige statstilskud til gennemførelsen af folkeskoleloven i Sønderjylland 1937-1970 (i: Sønderjyske Årbøger 2014, s.235-286).
- Når det regner på præsten. En kulturhistorie om sognepræster og sognefolk 1550-1750. Af Charlotte Appel og Morten Fink-Jensen. Hovedland 2009. 380s., ill.
- Paulsen, P. (1845): Versuch einer Schulstatistik des Herzogthums Schleswig. Oldenburg: Verlag und Druck von G: Fraenkel.
- Petersen, Dorthea (2003): Peter Gad (I: Fra Skærbækegnens fortid, nr.17, s.2-13).
- Ravn, L.S. (1966): Danskuddannede folkeskolelærere i Nordslesvig under Preussisk styre. Aabenraa: Historisk Samfund for Sønderjylland, 1966.
- Ravn, L.S. (1967): Tønder seminarium. Den danske afdeling 1864-1884 (i: Sønderjysk månedsskrift s.73-90).

- Ravn, L.S. (1978): lærerne i Nordslesvig ca. 1814-1920. Bd.1-2. Aabenraa: Historisk Samfund for Sønderjylland.
- Ravn, L.S. (1981): Træk af folkeskolens historie i Nordslesvig 1864-1920. Aabenraa: Historisk Samfund for Sønderjylland.
- Reeh, Niels (2011): Konfirmation og rytterskoler i Danmark – i lyset af den ene-vældige stats overlevelseskamp i første halvdel af det 18. århundrede. (I: Uddannelseshistorie 2011, s.13-28).
- Refshauge, P.J.(1942): Bonden der blev landråd. Aabenraa: Historisk Samfund for Sønderjylland, 1942.
- Rerup, Lorenz (1982): Slesvig og Holsten efter 1830. Kbh.: Politiken.
- Ribe Statsseminarium 1918-68. Ribe: Elevforeningen (Elevforeningens 44. årsskrift).
- Ribe gejstlige edsbog 1643-1682.
- Schackenborg Godsarkiv. Aabenraa: Landsarkivet for Sønderjylland, 1996.
- Schröder, Johannes von (1854): Topographie des Herzogthums Schleswig.
- Woetmann Nielsen, Hans (2011): Fra løbedegne til skolereformer. Træk af skoleforholdene i Roager sogn indtil 1864. (I: Sønderjysk Månedsskrift nr. 7, s.243-251).
- Slægtsbog for efterkommere efter Jacob Peter Johansen Bødker i Roager sogn født 1808 (1986).
- Thysen, Hans (1942): Slægten Thysen.

Dannevirke, dagblad

Flensborg Avis, dagblad

Hejmdal, dagblad

Jyllandsposten, dagblad

Næstved Tidende, dagblad

Vestkysten, dagblad

Vestslesvigs Tidende, dagblad

BIOGRAFISK DEL

Yderligere oplysninger om lærere ved skolerne i Roager sogn

Hvor intet andet er nævnt stammer oplysningerne fra:

Jørgensen, Jørgen P.: Roager sogn før 1815, fødte, ordnede efter fædre på grundlag af Chr. Memborgs afskrift af Roager kirkebog 1672-1814. Sønderborg, 1988.

Ravn, L. S. (1978): Lærerne i Nordslesvig ca. 1814-1920. Bd. 1-2. Aabenraa: Historisk Samfund for Sønderjylland.

Lampe, Jens (1963): Tønder seminariestat 1788-1963. Aabenraa: Historisk Samfund for Sønderjylland.

Beretning om skolevæsenet i Tønder amt 1934-1969

Biskolen i Øster Åbølling

1790 Buch, Hans Jensen

I skiftet efter ”Den gode og tro skolemester Niels Jensen Buch” i den kongelige skole i Herslev, som døde 14.9.1790 omkring 54 år gammel, nævnes denne i 1799 som formynder for broderen Jens Nielsen Buchs søn: Hans Jensen Buch, skoleholder i Øster Åbølling, Roager sogn¹³¹. Hans Jensen Buch blev født o.1750 i Sønder Hygum (Store Knorborg). I 1801 er han ifølge folketællingen husmand med grund i Øster Lindet og gift med Zinnet (Sinned) Jesdatter. De har en datter: Anna Catrina Hansdatter, 1 år. I 1834 er Hans Jensen Buch enkemand, degn, 84 år, og boede i degneboligen i Åstrup sogn ved Gørding sammen med datteren (34 år) og svigersønnen, Anders Bredenberg (34 år), som er konstitueret skolelærer. Degn for Åstrup og Starup menigheder døde i Knorborg, Hygum sogn, 10.11.1835¹³².

1803 Ankersen, Peter

I folketællingen fra dette år er anført en ”Schulhalter”

¹³¹ www.brejl.dk/vejlejejst.html (internettet 25.12.2021).

¹³² Grue, Hans (uå.): Seks Warming-slægter fra Seem sogn. GenEboks, s.27-35. (Internettet 7.1.2025).
Åstrup kirkebog 1835 (opslag* 2).

Peter Ankersen, 26 år og ugift. Han er opført som logerende hos bonden Jens Hansen og hans hustru Anna Jürgensen. I husstanden er der desuden 4 børn og 6 tjenestekarle.

1830 Michelsen, Hans

I forbindelse med en dåb 14.11.1830 (K 1830, opslag 17) i Roager kirke nævnes som en af fadderne: Hans Michelsen, ”skolelærer i Obling”. Barnet var Jeppe Christen Beier, født 13.10.1830, søn af smed Christen Jepsen Tilsted og hustru Herle i Øster Åbølling.

Biskolen i Vesterbæk

1813 Lebeck, Josias Jensen

Født 20.3.1795 i Mølby, Spandet sogn, død 28.4.1874 i Grejs, søn af Jens Olufsen, kådner i Mølby, Spandet sogn og Anne Kirstine Claudatter af Roost. Her voksede han op sammen med 3 yngre brødre, der ligesom ham senere blev lærere. Gift 1. gang 13.8.1819 i Engom med Marie Magdalene Høpfner, født ca. 1791, død 5.12.1819 i Jernved, gift 2. gang 11.9.1821 i Jernved med Mette Pedersdatter, datter af Peder Michelsen og Karen Sørensdatter. Borris seminarium 1817, præparand i Roager-Vesterbæk ...1813..., lærer og kirkesanger i Jernved 1819-37, lærer i Greis 1837-ca.1867. En bror Bertel Clausen Lebeck, født i Spandet 29.11.1797 og som i 1816 var elev på seminariet i Borris, blev lærer og degn i Tim i Vestjylland 1847-1867. Her døde han 25.6.1870. En anden bror Anders Outzen Jensen Lebeck, født 28.8.1799 i Mølby, Spandet sogn, dimitterede fra seminariet i Borris 1817 og blev lærer i Bovlund . En tredje bror Andreas Jensen Lebeck, født 2.2.1802 i Mølby, Spandet sogn, blev degn og lærer i Skrydstrup¹³³

1814-1826 Nielsen, Peder

Født i Kalvslund ca. 1792, søn af gårdmand Niels Pedersen, død 51 år gammel 19.11.1843 i Ørderup, Toftlund sogn. Gift med Anne Marie, død på Gram sygehus 27.11.1862. Eksamineret af pastor Gjørtz, Nustrup præstegårdsseminarium 1819. Biskolelærer i Hjortvad i 3 år, lærer i Vesterbæk, Roager sogn 1814-26, lærer i Ørderup, Toftlund sogn 1826-43

¹³³ Ravn, L. S. (1978): Lærerne i Nordslesvig ca.1814-1920, Bd. 1, s.207.

1837-1841 Bennedsen (Bennetsen), Chresten (Christen)

født 31.8.1821 i Føvling sogn, søn af husmand Benned Christensen og Johanne Thomasdatter, husbeboere i Stenderup, Føvling sogn (Føvling kirkebog 1821, opslag 13). Ifølge folketællingen 1834 for Føvling sogn boede familien i dette år i et hus i Stenderup:

Benned Christensen, 43 år, gift, husmand, lever af sin jordlod

Johanne Thomasdatter, 40 år, gift, hans kone

Christen Bennedsen, 13 år, ugift

26.4.1836 blev han konfirmeret i Føvling. (Føvling kirkebog 1836, opslag 60). ”Dom angående kundskab og opførelse”: meget godt/meget godt.

Ifølge tilgangslisten i Roager kirkebog kom Christen Bennetsen til Roager sogn i 1837, 16 år gammel (Roager sogns kirkebog, 1837, tilgangsliste, opslag 68). Fire år senere rejste han tilbage til sit hjem i Føvling efter at ”have været i fire vintre skolelærer i Vesterbæk” (Roager kirkebog 1841, afgangsliste, opslag 83).

I 1850 boede han ifølge folketællingen på en gård i Lundtofte, Føvling sogn sammen med sin mor, der da var blevet enke. Han var da skolelærer:

Johanne Thomsen, 58 år, gårdmandsenke, født i Føvling sogn

Chresten Bennedsen, 29 år, ugift, hendes søn, skolelærer, født i Føvling sogn

Chresten Peder Laugesen, 20 år, ugift, kostgænger, lærling, født i Bække sogn

Chresten Chrestensen Blok, 65 år, gift, tjenestekarl, født i Ribe

Der er ikke påvist nogen familieforbindelse, trods samme efternavn, mellem Chresten Bennedsen og Hans Jørgen Bennedsen, lærer ved biskolen i Roager, og som siden flyttede til Føvling.

1855-1860 Østergaard, Anders Thomsen Truelsen

Født 7.11.1836 i Roager Kirkeby. Dimitteret fra Tønder seminarium 1863. Søn af gdr. Peder Jessen Østergaard og Esther Wind. Gift i Roager 8.10.1859 med Maren Vestergaard Staal fra Skærbæk (Roager kirkebog 1859, opslag 73). Før seminariet desuden præparand i Jegerup 1853-55, vinterlærer i Vesterbæk 1855-60, lærer i Spandet 1863-67, lærer og degn i Vodder 1867-70, lærer og degn i Skast 1870-1900. Fik Hausorden von Hohenzollern, adler der Ritter, Adler der Inhaber, 1900. Han døde 25.12.1914 i Bredebro (Lampe, 1378).

I Tørninglen provstis skolevisitationsprotokol nævnes han i 1855, som lærer i Vesterbæk vinterskole ("19½ år, ret duelig") og 1859 som ("duelig") lærer i Vesterbæk biskole, der også nævnes som "skolestue" (AO, opslag 7 og 16). Begge år gøres der opmærksom på, at han ikke er seminarieuddannet.

Roager kirkebog 1850-1871, pag.86. Af indførselen i forbindelse med vielsen fremgår flg. "...23 år, forinden skolelærer (hos Petersen?) i Westerbeck, opholder sig hjemme i Kirkebye". Der er også en anmærkning jeg ikke kan tyde.

Westergaard, Hans Christensen (-se biskolen i Roager)

Biskolen i Roager

1803 Matzen, Matz

I folketællingen fra dette år er anført en Schulhalter Matz Matzen, 18 år og ugift. Han er opført som logerende hos bonden Peter Petersen Hegelund og hans kone Mette Maria Jespers. I hustrunden er der desuden 4 børn og en tjenestekarl.

1812-1816 Matthias Larsen

Hans underskrift som "Skolelærer i Roagger Skole" findes flere gange i perioden i Skoleregister for Roagger Skole 1808-1846 (Rigsarkivet, Aabenraa). Han er måske identisk med Matthias Lassen, født 3.12.1784 i Hønkys, Egvad sogn, søn af Lars Matthiesen og Karen Johanne Nielsen. Gift 1.7.1827 gift 15.11.1823 med Anna Maria Nielsen, datter af Niels Erichsen og Mette Hansen fra Ribe. Død 1.7.1827 (Egvad K* 1827, opslag 72). Distriktskolelærer i Nr. Hostrup, Egvad sogn, 1822-27.

1824-1834 Lund, Jørgen

Født 16.2.1803 i Gabøl, Nustrupsogn og blev som 29-årig skolelærer i Roager. Her blev han 25.5.1832 gift med Karen Nielsdatter Nørschou, døbt 2.6.1812 i Roager. Hun var datter af gårdbesidder (Ra 7) Niels Madsen og Anne Hansdatter, Roager. I 1834 overtog Jørgen Lund svigerfaderens ejendom¹³⁴. Hustruen Karen Lund døde 22 år gammel 8.1.1835 (K 1835, opslag 94) og enkemanden giftede sig igen med den 17-årige Anne Andersdatter Hansen fra Spandet. Sognefoged Jørgen

¹³⁴ Lundsmarkvej 63, Roager, 6760 Ribe.

Lund i Roager døde 4.3.1847, 44 år gammel (K 1847, opslag 92). Ejendommen brændte i 1935, men blev genopført lidt sydvest for den oprindelige gård (Lunds-markvej 63). Han har været lærer i hvert fald fra 1824, da hans underskrift på det tidspunkt findes i skolens forsømmelsesprotokol.

Børn i 1. ægteskab:

Niels Andreasen Bruun, født i Roager 1.3.1834 (K 1834, opslag 3), død 24.3.1835, 1 år gammel (K 1835, opslag 88).

Børn i 2. ægteskab:

Karen Lund, født i Roager 10.6.1836 (K 1836, opslag 27), død 21.11.1850, 14 år gammel (K 1850, opslag 11).

Niels Andersen Lund, født i Roager 3.2.1838 (K 1838, opslag 6), død i Rejsby 31.7.1872. Gift 4.6.1863 i Rejsby med Johanne Beyer.

Maren Lund, født i Roager 2.8.1840 (K 1840, opslag 31).

Ane Lund, født i Roager 14.3.1842 (K 1842, opslag 33), død i Øster Åbølling 15.6.1888. Gift 14.11.1866 med Mads Pedersen Nørsgaard.

Andreas Lund, født i Roager 16.5.1844 (K 1844, opslag 13)

Hans Jørgen Lund, født i Roager 7.2.1846 (K 1846, opslag 11).

Litt.henv.: Ejendoms-katalog Roager sogn. Foreløbigt manuskript. Upubliceret.

1833-1835 Høberg, Kresten Petersen (Christen Pedersen)

Født i Højrup 6.7.1809, død 2.7.1871 i Holsted, søn af Peder Knudsen i Arnum. Efter sin konfirmation blev han først huslærer for små børn på gården Gelstoft i Gram. Siden blev han andenlærer i Gram, og derefter vinterlærer ved biskolen i Højrup i 4 år. I 1832 blev han optaget på seminariet i Lyngby på Djursland. Herfra dimitterede i 1833 med hovedkarakteren ”duelig”, for dang ”meget godt). Herefter blev han ansat ved biskolen i Roager, hvor han var lærer indtil 1835. Derefter var han lærer i Mjolden 1835-44 1845 blev han forflyttet til Holsted 1844. Her tog han sin afsked i 1860 på grund af svagelighed, blev forligskommissær og boede derefter i Holsted indtil han døde.¹³⁵

1831-1838 Bennedsen, Hans Jørgen

Hans J. Bennetsens underskrift året 1832 findes i ”Skoleregister for Roagger Skole 1808-1846”, som findes på Landsarkivet for Sønderjylland. Hans Jørgen Bennedsen var født 21.7.1805 i Roager og søn af Benned Hansen og hustru Anne, født

¹³⁵ Frederiksen, Jens Chr. (1931): Historiske efterretninger om Holsted sogn.

Nisdatter, der havde ”Enghavegaard”¹³⁶. I 1821 overtog han faderens gård og havde den til 1831, hvor han overlod den til broderen Nis Christensen Bennedsen. Den gamle skole i Roager lå lidt syd for hans barndomshjem på den vestre side af den nord-sydgående vej gennem sognet. I 1845 boede han ifølge folketællingen i et hus i Lundtofte, Føvling sogn, hvor han ”lever af håndarbejde og sine midler”. I 1850 optræder han igen i folketællingen for Føvling sogn som 43-årig ugift skolelærer. Han boede nu på hovedgården Nielsbygaard – måske har han været huslærer for godsejer Herman Madsens børn. Hans Jørgen Bennedsen døde 49 år gammel 25.4.1854 i Føvling (K Føvling, 1854, opslag 137) som inderst hos gårdmand Christen Olesen.

1840 Sørensen, Jens

Ifølge folketællingen 1840 boede han i Roager Kro hos den 62-årige gårdmand Anders Tillegaard, 62 år, og hustru Anna, 39 år. Han var 24 år og ugift. I Roager kirkebog nævnes skolelærer Jens Sørensen, Roager, som fadder ved Mette Marie Søndergaards dåb 14.4.1840. Mette Marie var datter af gårdmand Peder Hansen Hygum og Ane Margrethe, født Nielsen.

1855-59 Westergaard, Hans Christensen

Hans Christensen Westergaard var søn af gårdmand Christen Nissen (1772-1841) i Vesterbæk i Roager sogn og døbt 9.5.1807. Han var ungkarl, 32 år, og boede hjemme hos faderen i Vesterbæk, da han 6.11.1839 blev gift med den 27-årige Mette Kirstine Mortensdatter fra Skærbæk sogn¹³⁷.

I Tørninglen Provstis Skolevisitationsprotokol (1855-69) optræder Hans Chr. Westergaard som lærer ved skolen i Roager 1855 og 1859. Biskolen i Roager nævnes her som ”skolestue i Roager”. Der gøres opmærksom på, at han ikke er seminarieuddannet¹³⁸. På sine ældre dage var han lærer ved skolen i Åved, Vodder sogn. Ellers nævnes han som tækkemand og parcellist i Vesterbæk. Mon ikke det er ham der vikarierer i Kirkeby skole 1869 under Peter Hansens sygdom.

¹³⁶ Roagervej 282, Roager, 6760 Ribe.

¹³⁷ Roager kirkebog 1839, opslag 61.

¹³⁸ Arkivalier Online (opslag 7 og 16).

Børn:

Christen Hansen Westergaard, død 22.11.1839, 2 dage gammel (K 1839, opslag 89).

Maren Hansdatter Westergaard, født 10.11.1840 (K 1840, opslag 31), død 1912. Ved farens død gift med skolelærer Hans Clausen i Spandet.

Johanne Hansen Westergaard, født 3.9.1842 (K 1842, opslag 34), ved faderens død gift med Jep Schmidt i Amerika.

Else Marie Hansdatter Westergaard, født 2.10.1844. Død. (K 1844, opslag 36)

Marie Westergaard, født 29.9.1845 (K 1845, opslag), ved faderens død enke i Amerika.

Christine Westergaard, født 17.6.1848 (K 1848, opslag 42), død 1926. Ved faderens død ugift.

Mariane (Matine) Westergaard, født 16.12.1850 (K 1850, opslag 30). Ved faderens død gift i Amerika.

Mette Bothille Hansdatter Westergaard, født 16.2.1853 (K 1853, opslag 32), død 1929. Ved faderens død ugift.

Martha (Magda) Hansdatter Vestergaard, født 20.8.1855 (K 1855, opslag 33), død 1940. Ugift ved faderens død.

Ane Johanne Vestergaard, født 24.10.1857 (K 1857, opslag 35). Hun døde 9.4.1947 i Harreby, Hygum sogn, 89 år gammel.

I folketællingen 1860 er Hans Christensen Vestergaard, født i Roager 53 år og nævnes som tækker og kådner. Hans kone Mette Kirstine, født i Skærbæk sogn, er 49 år. Hos sig har de deres 5 yngste børn. Kirkebogsindførselen i forbindelse med hans død 17.1.1878, 70 år gammel (K1878, opslag 112), oplyser følgende: ”Skolelærer i Åved, Vodder sogn, født 1.4.1807 af forældrene Christen Nissen og hustru Maren i Vesterbæk. Ægteviet 6.11.1839 med efterlevende enke Mette Kirstine, født Mortensdatter, af hvilket ægteskab 8 børn lever (se ovenfor). Enke efter afdøde lærer Hans Christensen Westergaard: Mette Kjestine Westergaard, født Mortensdatter 7.9.1811, døde 16.4.1897, 85 år gammel.

Roager Vesterbæk skole

1860-1861 Nielsen, Peder

Født 18.8.1832 i Gylling sogn ved Horsens, søn af husmand Niels Sørensen og Karens Pedersdatter. Skolelærer Peder Nielsen, 29 år, af Roager-Vesterbæk skole blev gift i Roager kirke 12.9.1861 med pigen Ane Kirstine Kiholm, 26 år, af Øster Åbølling, født 27.7.1832, datter af snedker Christen Berthelsen Vringelborg og hustru Anne Cathrine Iversdatter i Kiholm, Øster Åbølling¹³⁹. 22.8.1861 blev Peder Nielsen konstitueret som lærer i Starup ved Bramminge. Han havde ingen eksamen og kunne derfor ikke blive fastansat. Det lykkedes dog i 1865, da 36 jordejere i sognet anbefalede hans fastansættelse overfor skoleforstanderskabet¹⁴⁰. I økonomisk henseende havde han det meget svært.

1862 Hansen, Søren Thomsen

21 år. Nævnes i Tørninglen Provsti Skolevisitations-protokol¹⁴¹ som ikke semina-riueuddannet lærer i Roager-Vesterbæk skole. Han fødtes 13.2.1841 i Katbøl, Aastrup sogn som søn af gårdmand Hans Jensen i Katbøl og Dorthea Kathrine, født Sørensen, Aastrup sogn ved Ribe. Han blev senere privatlærer i Sundbyvester i Tårnby sogn på Amager, hvor han 22.11.1868 som 27-årig blev gift i Tårnby kirke med Karen Kirstine Olsen, født 2.2.1841 i Næstved, datter af vagtmester i Næstved, senere politiassistent i Sæby ved Slagelse. I 1880 boede parret i Nakskov, hvor han nævnes som skolebestyrer. Senere forstander for Næstved Tekniske Skole 1888-1904. Søren døde 14.5.1920 på Kommunehospitalet i København, 79 år gammel. Karen Kirstine døde samme sted 12.5.1922. Begge blev begravet på Bispebjerg kirkegård¹⁴².

1862-1866 Nørgaard, Lars Peter

Født 10.2.1843 i Høm ved Ribe, død 27.12.1917 i Gramby. Søn af gdr. P. Hansen. Nævnes ved skolevisitationen 12.7.1866 (AO, opslag 35) Gift med Ingeborg Marie Berg, død 16.10.1888 i Gabøl, datter af bolsmand Mogens Hansen Berg og

¹³⁹ Ejendommen Hedevej 5, Ø. Åbølling, 6760 Ribe.

¹⁴⁰ Jespersen, L. J. (1922): Fra Starup sogn. Spredte træk af et hedesogns historie. Bramminge Bogtrykkeri, Historisk Udvalg for Starup sogn. Bd.2, s.117f.

¹⁴¹ 17.9.1862, opslag 24 (Arkivalier online).

¹⁴² Grue, Hans: Efterslægten til Michel Nielsen fra Katbøl i Aastrup sogn. Genebooks (Internettet 26.11.2024).

Birthe Marie Lund af Jegerup Mark. Dimitteret fra Jelling seminarium 1862. Senere lærer i Nustrup. Lærer i Roager-Vesterbæk 1862-66, lærer i Gabøl og kirkesanger i Nustrup 1866-98. Forretningsfører ved Sparekassen for Gram og Nybøl Godser i Gramby. Han har skrevet: Fra Nustrup sogn.

1867-1874 Jørgensen, Jacob Nielsen

Født 30.12.1828, ægtefødt søn af lærer og degn i Oksenvad Rasmus Jørgensen og Andrea Caroline Lebrecht. Gift 1. gang 20.9.1861 i Nustrup kirke med Else Jepsen, født Sørensdatter, enke efter gdr. Søren Jepsen i Egtved. Else døde 36 år 11.5.1868 i Vesterbæk¹⁴³ ”efter flere års svagelighed og 3 måneders sygeleje i sit 37 år”¹⁴⁴. Jakob Nielsen Jørgensen giftede sig igen 14.6.1872¹⁴⁵ med Kirsten Marie Beier, datter af gårdmand Christen Christensen Rask og Inger Marie, født 20.9.1842 Petersdatter i Øster Gasse. Forlovere var N. P. Friis, degn og skolelærer i Kirkeby og Niels Andersen Beier, gårdejer i Vesterbæk. 14.7.1869 var der i ifølge Protokol for skolevisitatser i Tørninglen provsti skolevisitation på skolen i Vesterbæk, hvor tilstanden beskrives som ”næppe god”¹⁴⁶ (Arkivalier online, opslag 41).

Jacob Nielsen Jørgensen var på Skårup Seminarium 1851-52, eksamineret af kirkeprovsten 4.11.1851. Lærer i Starup 1851-52, lærer i Stursbøl 1852-59, lærer i Kolsnap 1859-67, lærer i Roager-Vesterbæk 29.1.1867-74, lærer i Tornum, Lintrup sogn 1874-90. I hans tid var den senere folketings- og afholdsmand Jørgen Nissen Lund (1854-1943) hjælpelærer for nederste klasse gennem tre vintre .

Børn:

Rasmus Jørgensen, død 30.6.1871, 9 år og 5 måneder gammel efter længere tids svagelighed og flere ugers sygeleje¹⁴⁷.

Elisa Andrea Jørgensen, født 6.12.1873¹⁴⁸.

o.1871-1874 Lund, Jørgen Nissen

Født 27.1.1854 i Roager som det syvende barn af en søskendeflok på 9. Hans far var kådner, skomager og garver, Nis Nielsen Lund og hustru Karen, født Keller.

¹⁴³ Roager kirkebog 1868, opslag 119 (Arkivalier online).

¹⁴⁴ Dannevirke 13.5.1868, dødsannonce.

¹⁴⁵ Roager kirkebog 1872, opslag 88 (Arkivalier online.)

¹⁴⁶ Opslag 41 (Arkivalier online).

¹⁴⁷ Dannevirke 5.7.1871 (Dødsannonce).

¹⁴⁸ Roager kirkebog 1873, opslag 35 (Arkivalier online).

Faderen var af gammel, jysk bondefamilie, hvis velstand gik tabt på statsbankerottens tid. Moderen var af tysk præsteslægt. Oprindeligt lærte faderen skomagerhåndværket, men købte efter at være blevet gift 8-9 tdr. land skov og krat, som han opdyrkede. Som ung var faderen kommet en del i huset hos præsten og den senere seminarieforsøger Ludvig Chr. Møller i Ribe. Han blev påvirket af denne højt begavede mand og fik en interesse for bøger. Han ønskede at sønnen skulle blive lærer. Efter endt skolegang og konfirmation blev Jørgen Lund gennem tre vintre hjælpelærer hos lærer Jacob Nielsen Jørgensen. Her underviste han i skolens nederste klasse. En tid var han også tjenestekarl. Han gik på Gedved seminarium 1875-78, og drev de følgende syv år en privatskole i Beder ved Århus. I 1885 tog han efter egen forberedelse eksamen ved seminariet og blev samme år redaktionssekretær ved Næstved Tidende, et arbejde han havde indtil 1906. Han var en oratorisk begavelse og meget brugt som foredragsholder i afholdsbevægelsens tjeneste. Han blev medlem af Nordisk Good-Templarorden. Opsagde sin stilling ved bladet i Næstved for udelukkende at arbejde for det nævnte selskab. I 1900 blev han redaktør af "Nordisk Good Templar Ugeblad til ædruelighedens fremme, og 1919-34 var han selskabets formand. I 1892 blev han valgt til folketinget, genvalgtes 1895, men udtrådte inden valgperiodens udløb. Han sluttede sig straks til Det forhandlende Venstre, men i 1894 hørte han til de 14 Venstre-mænd, der med Ole Hansen i spidsen meldte sig fra og oprettede deres egen gruppe, og da Venstre-formpartiet stiftedes det følgende år, tilsluttede hen sig til dette. Jørgen Nissen Lund døde 18.4.1943 i København¹⁴⁹.

1875-1877 Nielsen Søren

Født 1836 på Vardeegnen, død 2.6.1889 i København 44 år gammel, begravet 6.6.1880 i Skrave (Skrave K 1880, opslag 274). Ugift. Autodidakt, lærer i Hjortvad, Kalvslund sogn 1874 – ussel løn, lærer i Roager-Vesterbæk 1875-77, lærer i Langetved, Skrave sogn 1877-79, lærer i Krogstrup, Skrave sogn 1879-80.

¹⁴⁹ Elberling, Victor (1950): Rigsdagens medlemmer gennem 100 år. Kbh.: J. H. Schultz Forlag. Bd. 2, s.27.

Johansen, Claus (1928): Erindringer fra et langt liv. Kbh.: Levin & Munksgaards Forlag.

Nielsen, Rasmus (1949): Næstvedkredsens historie 1848-1918. Næstved: A/S Næstved Tidendes Bogtrykkeri, s. 105f.

Næstved Tidende 27.3.1892.

1877-1912 Peter Anton Jacobsen Lycke

Født 11.1.1856 i Nustrup, død 23.4.1929 i Haderslev. Søn af lærer Peder Nielsen Lycke og Anne Marie Beck. Gift i Roager 10.6.1882 med Johanne Kathrine Østergaard, født 23.8.1860, død 8.6.1919 i Haderslev, datter af gårdejer Nis Jensen Østergaard og Bodil Rahr. Dimitteret fra Tønder seminarium 1877, II ex. 1880, præplæ. I Bæk, Nustrup sogn 1871-72, hjælpelærer i Skærbæk 1872-73, lærer i Skelde, Broager sogn 1877, soldat i Slesvig, lærer i Roager-Vesterbæk 1877-1912. Han var desuden postagent. Der var mange lærere og degne i familien. Der kendes to børn: Peter Nielsen Lycke og Nis Jensen Lycke som også begge blev lærere. Lærer Lycke bestyrede postagenturet fra skolen i Vesterbæk 1876-1901, hvor det blev overtaget af smedemester L. Lauridsen i Roager¹⁵⁰.

Børn:

Peter Nielsen Lycke, født i Vesterbæk 27.5.1883 (K 1883, opslag 21), død i Neumünster marts 1970, 86 år gammel.

Nis Jensen Lycke, født 17.3.1886 (K 1886, opslag 23), død i Preetz 19.12.1970, 84 år gammel.

1913-1920 Bartholatus, Christian

Født 20.12.1886 i St. Hans, Flensborg, død 17.2.1954 i Schneverdigen, søn af skatteopkræver Sebastian Bartholatus og Christine Hansen. Lærer og distriktsforvalter ved den Gothaiske Livsforsikringsbank, Christian Bartholatus, blev gift i Flensborg 15.10.1911 med Martha, født Andresen. Dimitteret fra Tønder seminarium 1907. Præparand i Aabenraa 1901-04, lærer i Nordstedt 1907-09, lærer i Bov 1909-13, blev 1912 udnævnt til lærer i Roager-Vesterbæk, efter han i nogle år havde været ude af skolens tjeneste og havde arbejdet ved forsikringsvæsenet, 1913-20, lærer i Schiffbek 1920-25. Generaldirektør i "Vereinigete Lebensversicherungsanstalt für Handwerk, Handel und Gewerbe i Hamburg, stadsråd og deputeret i Hamburg.¹⁵¹

¹⁵⁰ Hejmdal 5.7.1901

¹⁵¹ Litt.henv.:

Bajohr, Frank (2002):

"Aryanisation" in Hamburg. The Economic Exclusion of Jewis and the Confiscation of their Property in Nazi Germany. Berghahn Books, New York, Oxford.

Böhle, Ingo (2003): "Juden können nicht Mitglieder der Kasse sein". Versicherungs-wirtschaft und die jüdischen Versicherten. Landzentrale für politische Bildung, Hamburg.

Han var ”Gauamtsleiter der NSDAP Gauhauptstelle Für Handwerk und Handel”. Fra 1933 var han med til at arrangere de ”Brune Messer” i Hamborg, hvor produkter fra middelklasse-virksomheder blev præsenteret og hvor der blev advaret mod køb i jødiske forretninger. Han var som en af de højst placerede funktionærer førende i nazisternes jagt på jøderne i Hamburg.

Børn:

Karl Heinz Bartholatus, født 2.12.1917 (K 1917, opslag 27) i Roager. Faldt 26.2.1945 på Vestfronten.

Hans Jürgen Bartholatus, født 28.2.1919 i Hamburg.

1921-1939 Hansen, Thomas Christian

Født 17.9.1873 i Hennebjerg, Henne sogn, søn af gdr. Hans Lauridsen og Laurens Marie Thomasdatter. Død i Roager 27.4.1939. Begravet i Roager. Gift 16.12.1921 i Roager med Ingeborg Tønder, født 9.11.1900 i Birkelev, Vodder sogn, datter af kroejer i Birkelev, amtsrådsmedlem Peter Tønder og hustru Andrea, født Schmidt. Thomas Hansen var på Askov udvidede Højskole 1899-1902. Årskursus i dansk historie som hovedfag samt pædagogik og tegning 1902-05. Og havde ifølge folketællingen 1921 i Roager som husbestyrerinde Marie Schmidt, født 11.3.1894 i Højrup sogn. I årene 1919 til 1939 var han lærer ved Roager-Vesterbæk skole. Formand for Kirkeligt Samfund 1898, formand for Sygekassen 1921 i 18 år, har været formand og leder af Sang- og Skytteforeningen¹⁵².

Ribe Stiftstidende 26.10.1942:

”Enkefru Ingeborg Hansen, Ribe, der har været knyttet til Roager skole som håndarbejds lærerinde, har bedt sig fritaget for pladsen. I hendes sted er antaget lærerinde, frk. Sigrid Hansen, datter af Landmand Johs. Hansen, Øster Åbølling”.

I 1930 boede følgende i Roager-Vesterbæk skole ifølge folketællingen: Lærer Thomas Hansen, Ingeborg Hansen, hans kone og børnene, alle født i Roager: Peter Høj Hansen, født 27.9.1922, Hans Høj Hansen, født 16.3.1924, Ingrid Høj Hansen, født 10.5.1928, Frovin Høj Hansen, født 25.1.1929. Sidstnævnte døde i 1962 og er begravet på Roager kirkegård. Endelig havde familien en tjenestepige Dagmar E. Lei, født 19.7.1914

¹⁵² Dansk Skole-stat. Bd.4 (1934). Kbh.: Arthur Jensen Forlag. S.158.

Siden kom endnu et barn til: Knud Høy Hansen, født 12.12.1933. Ingeborg Hansen døde i Ribe 2.3.1962 og blev begravet i Roager.

1940-1945 Bojsen, Frede

Født 31.7.1910 i Hylke sogn, Skanderborg amt, søn af gårdejer Sejer Bojsen og Kirstine, født Jacobsen. Gift 1.8.1943 i Ribe domkirke med lærerinde Kirsten Marie Hygum, Løgumkloster, født 4.6.1912 i Farup, datter af gårdejer Hans Hansen Hygum og Anne Hansine, født Brink¹⁵³. Frede Bojsen blev ansat som vikar ved Roager-Vesterbæk skole indtil videre 1.5.1940. Var lærer ved skolen indtil 31.12.1945. Fik siden ansættelse ved Augustenborg skole. Frede Bojsen døde 1986.

Barn:

Ingeborg Bojsen, født på Ribe sygehus 13.3.1945 (K 1945, opslag 86) Litt.henv.: Hejmdal 1.4.1940.

1942 Hansen, Sigrid

Født 3.2.1921 i Darum sogn, datter af husmand Johannes Hansen og Anne Kjestine, som siden 1928 boede i Øster Åbølling¹⁵⁴. Her voksede hun op sammen med en søster og bror. 4.7.1944 blev hun gift i Roager med stud.agro. Johannes Fredslund Madsen. Hun boede da i Herlev og var lærer. Siden var hun lærer på Nustrup Fællesskole og i 1957 blev hun lærer ved Huholt skole ved Vollerup på Als. I 1972 kom hun til Kløvermarksskolen i Sønderborg. Hun har bl.a. været lærerrådsformand og stået for en observationsklasse. Hun døde 3.1.2010 i Sønderborg, 89 år gammel. Hun afløste bl.a. Ingeborg Hansen som bl.a. håndarbejds lærer. Ingeborg Hansen var enke efter den afdøde Thomas Christian Hansen, enelærer ved skolen 1921-39¹⁵⁵.

1946-1948 Thomsen, Thomas K.

Født 20.1.1920 i Kjeldberg ved Skive. Død 19.4.2003 på Ågård Plejehjem, 83 år gammel. Han tog lærereksamen på Th. Langs Seminarium i Silkeborg, fik sin før-

¹⁵³ Ribe domsogns kirkebog 1943, opslag 189).

¹⁵⁴ Sandbjergvej 22, Øster Åbølling, 6760 Ribe

¹⁵⁵ Sønderjyden 28.6.1957, 29.5.1968, 12.9.1972.
Hejmdal 17.10.1968.

ste ansættelse på Starup skole ved Grindsted, blev derefter lærer ved Roager-Vesterbæk skole 1.2.1946-1.8.1948. Fik derefter ansættelse ved Vandel skole og blev senere skoleinspektør samme sted. Da han gik på pension i 1981 realiserede han sin drøm og etablerede Danmarks første arbejdende skolemuseum. Her praktiserede han den levende historieundervisning for børnene¹⁵⁶.

1949-1950 Andersen, Ruth Meldgaard

Født 23.7.1926 i Hvidbjerg, Thyholm. Datter af gdr. Jens Meldgaard. Dimitteret Nr. Nissum seminarium 1949. Gift 23.7.1949 med Lars Poul Andersen (-se nedenfor). Hun var lærer ved Roager-Vesterbæk skole 24.8.1949-1.8.1950¹⁵⁷. Ansat som timelærer ved Ringkøbing kommunale skolevæsen. Hendes mand var vikar i Roager Vesterbæk i 1949.

1949-1950 Andersen, Lars Poul

Født 17.4.1920 i ”Ulfund”, Nees, Bækmarksbro, søn af proprietær A. Andersen. Lars Andersen døde i Vildbjerg 17.9.2000. Dimitteret fra Nr. Nissum seminarium 1949. Lærer ved Roager skolevæsen 1949-50, 1950-1961 lærer i Ringkøbing. I 1961 blev han udnævnt til skoleinspektør i Vildbjerg. I perioden 1986-89 var han skoledirektør i Trehøje kommune. Han var en meget respekteret skoleleder, ordholdende og visionær og god til at motivere sine ansatte¹⁵⁸.

1950-1954 Nielsen, Jørgen

Født 3.2.1922 i Silkeborg, søn af smedemester Karl Johannes Nielsen og Maren, født Rolle. Dimitteret fra Silkeborg Seminarium 1946. 1.8.1946 lærer på Nørre Nebel Realskole, derefter ved Sønderkær skole i Ulfborg kommune. Han blev førstelærer ved skolen i Roager-Vesterbæk 1.11.1950. Blev siden førstelærer ved den nye centralskole fra 2.4.1954. Han var gift med Kristine K. Nielsen, som blev ansat som lærerinde ved Roager-Vesterbæk skole fra 1.12.1950 og siden Roager cen-

¹⁵⁶ Vejle Amts Folkeblad 22.4.2003.

¹⁵⁴ Nissum-Statens. 2. udg. Struer 1955. S. 97.
Hejmdal 24.8.1949
Hejmdal 2.2.1950

¹⁵⁸ Jyllandsposten 7.10.2000 (nekrolog).

tralskole. 1.4.1957 blev han kaldet som førstelærer og hun som lærerinde ved Lamborg skole, Grindsted kommune¹⁵⁹.

1950-1954 Nielsen, Kirstine Kathrine Søndergaard (også kaldet ”Tinne”), født 9.3.1922 i Lem , Brodal, datter af urmager Jesper Pedersen og Jensine Søndergaard. Dimitteret fra Th. Langs Seminarium i Silkeborg 1945. 1.8.1945 lærer i Ramsing, 1.8.1946 på Nørre Nebel Realskole, derefter lærer i ved Sønderkær i Ulfborg kommune¹⁶⁰.

Lærere/degne ved Roager-Kirkeby skole indtil 1954:

1705-1728 Erichsen, Bastian

Født 14.2.1659 i Løgumkloster. Begravet 25.3.1728 (skærtorsdag). Gift 1681 med Boeld Hansdatter, født 1663 i Løgumkloster, begr. 8.3.1739. ”Bastian Erichsen havde søgt sit brød en del i kongelig majestæts og andre herrers tjeneste, en del ved ungdommens undervisning, og han var efter adskillig flytten fra Kloster, Brøns, Skærbæk og Rejsby første degn i Roager sogn i 23 år 5 måneder og 12 dage”. Aflagde ifølge Ribe Stifts edsbog ed som degn i Roager sogn 7.9.1705. Bastian Erichsen havde forbedelset Kb 8 i fæste. I kirkebogen omtales han som gårdejer. Enken blev boende her efter hans død. De havde iflg. kirkebogen 4 sønner og 5 døtre og omtales som gårdejer i Kirkeby. Af deres børn, hvor kun den yngste var døbt i Roager, kendes:

Anne Dorothe Bastiansdatter (g.m. John Alberts I Kirkeby).

Cathrine Bastiansdatter (g.m. Peder Mikkelsen Skrædder).

Erich Bastiansen, der blev gift i Seem 12.6.1735 med Anne Andersdatter af Høm. De bosatte sig i Høm, hvor hustruen døde 22.5.1708, 49 år gammel.

Jørgen, døbt 17.5.1708, begr. 2.2.1709.

Litt.henv.:

Jørgensen, Jørgen P. (1988): Roager-familier 1672-1814. Ribe byhistoriske arkiv A142. Manuskript). S. 12.

¹⁵⁹ Ribe Stiftstidende 28.9.1957.

Ribe Stiftstidende 13.3.1957.

¹⁵⁹Poulsen, Ejnar (1957): Viborg Amts degne- og skolehistorie. Forfatterens Forlag

Nygaards Sedler

Roager Kirkebog 1672-1814 p.203. (BILAG 2).

o. 1730-1746 Nielsen, Andreas (Anders)

Født 1706, død i Roager 1746 – 6 uger før han fyldte 40 år, begr. 8.7.1746.

Dejn i Roager, nævnes 1743 i forbindelse med et brev til overinspektør Chr. Lehman, Schackenborg (Schackenborg Godsarkiv).

Gift med Hans Pedersens enke, præstedatteren Cathrine Hygum 1.9.1734. Hun blev 1. gang 30.1.1725 gift med Hans Pedersen Ostindiefarer, født i Kirkeby, døbt 26.3.1689. Foruden mange års sørejser fra Holland, havde han været fire gange i Ostindien. I ægteskabet med Cathrine havde han 2 sønner og 1 datter. Han blev begravet i Roager af sin svigerfar 23.12.1732, 44 år gammel.

Andreas Nielsen flyttede ind i Kb 11, hvor enken allerede boede. På den tid bestod stedets bygninger af 13 fag salshus, nemlig 3 fag med stue og to kamre, 2 fag dørn og køkken, 1 fag forstue, 2 fag bryggers og baghus, 5 fag kobås og ladehus. Til sønden ud fra salhuset ved vesterenden var desuden 1 fag skolehus og 2 fag beboelse. I 1743 boede kræmmeren Christian Gadkiær hos dem. I boets aktiver indgik 1 ko, 2 gæs, 1 gase og 6 unger. Til arv blev der godt 215 rigsdaler (6487-1 på LA Viborg).

Børn:

Niels, døbt 27.9.1737 (Niels Andreasen Roager i Varde døde 1793, 56 år.

Nicolai, døbt 27.9.1737.

Søren, døbt 14.6.1739.

Christen, døbt 26.12.1741.

Peder, hjemmedøbt 20.12.1743, begr. 1.1.1744.

Et dødfødt drengbarn, begr. 14.11.1745.

Litt.henv.:

Jørgensen, Jørgen P. (1988): Roager-familier 1672-1814. Ribe byhistoriske arkiv. A142. Manuskript, s.11.

Schackenborg godsarkiv. Aabenraa: Landsarkivet for Sønderjylland, 1996. (297)

Sommer, F. C. (1905): Slægten Astrup fra Astrupgaard i Nordslesvig gennem fem hundrede år. Kbh.: Nielsen og Lydicke.

Roager kirkebog

1747-o.1763 Sørensen, Anders

Blev 20.10.1750 viet til Maren Michelsdatter af Rejsby. Han havde i 1747 købt 16 fags hus (Kb 11) og dertil lånt 80 Rd.

Børn:

Botille, døbt 12.9.1751.

Kirsten, døbt 28.1.1753.

Litt.henv.:

Jørgensen, Jørgen P. (1988): Roager-familier 1672-1814. Ribe byhistoriske arkiv. A 142. Manuskript, s.9.

o.1763 Andersen, Nis

(1717-1788) Var gift da han kom til Roager sogn og havde formentlig også børn. Ved visitatsen i 1763 bemærkede biskop H. A. Brorson, at degnen Nis Andersen havde et godt vidnesbyrd, ungdommen svarede vel. Degnens hustru Karen døde 50 år og 4 uger gammel og blev begravet 15.8.1765. Han giftede sig igen 29.10.1768 med Anne Bundes i Obling, Bunde Clausens enke, efter at de havde været trolovet et helt år. Anne Nis døde 45 år gammel og blev begravet i september 1769. Nis Andersen fra Kirkeby blev 70 år, 5 måneder og 13 dage gammel. Han blev begravet 20.2.1768.

Børn:

Maren Nisdatter, konfirmeret 1761, logerede i 1803 hos degnen Bertel Thomsen i Kirkeby og var da 58 år. Hun døde 65 år gammel i Kirkeby, begr. 24.11.1808.

Bodil Nisdatter, konfirmeret 1767, blev gift med efterfølgeren Bertel Thomsen.

Bodil Marie Nisdatter, konfirmeret 1770, begr. 31.3.1771, 19 år gammel.

Andreas, døbt. 21.3.1756, begr. 19.1.1755.

Anne, døbt 21.3.1756, begr. 27.12.1772, 17 år ringere 2 mdr.

Mette, døbt. 10.6.1759, begr. 17.6.1759

Litt.henv.:

Jørgensen, Jørgen P. (1988): Roager-familier 1672-1814 (Ribe byhistoriske arkiv A142 Manuskript). S. 115.

o.1789-1827 Bruun Thomsen, Bertel

Født o.1754. Død i Roager 5.5.1834, begravet samme sted 8.5.1834, 80 år gammel, benævnes forhenværende skolelærer. Kunne for alderens skyld være søn af Thomas Bertelsen i Birkelev, i så fald døbt 28.10.1753. Bertel Thomsen fra Birkelev blev 1. nov. 1777 gift med Bodil Nisdatter fra Kirkeby – måske degnen Nis Andersens datter. Hustruen var vist død, da Bertel Thomsen senere blev degn i

Roager sogn. Her blev han gift 19.10.1792 med Anna Maria Adzersdatter fra Ob-ling, datter af Adser Bundesen og døbt 27.9.1772. Hun døde 28.12.1828. I folke-tællingen fra 1803 nævnes "Küster und Schulhalter" Bertel Bruun Thomsen , 50 år. I husstanden var der foruden hustruen Anna Maria desuden 3 logerende, bl.a. Anna Marias lillesøster Mette og den 58-årige ugifte Maren Nisdatter, måske en søster til Bertel Thomsens første kone. Hun døde 1808.

Litt.henv.:

Jørgensen, Jørgen P. (1988): Roager-familier 1672-1814 (Ribe byhistoriske arkiv A142 Manuskript).

Nygaards sedler: 1799 20.9 kgl. konf. på at han og hustr. Anne Marie Adsert. 20.8 s.å. oprettet testam. Gifte på 10 år, men uden børn.

Roager kirkebog (Opslag 90).

1827-1834 Hansen, Holden

Født 2.3.1804 i Tved ved Ribe, død 1.11.1850 i Skærbæk. Søn af bonde og gård-beoer Hans Holdersen og hustru Johanne Willadsdatter i Tved. Gift 19.9.1829 i Seem med Maren Frederiksdatter, født ca. 1802 Brahetrolleborg seminarium 1823-25, hjælpelærer i Gl. Haderslev 1825-27, lærer og degn i Roager-Kirkeby 1827-34, lærer i Arnum, Højrup sogn 1834-44, degn og lærer i Skærbæk 1844-50. Ifølge folketællingen for Ribe Sankt Katharinæ landsogn, Tved, 1801, boede føl-gende på gården i Tved foruden forældrene på hhv. 27 og 21 år , to ældre søskende Willads på 4 år og Mette på 1 år samt en tjenestekarl og en tjenestepige.

Børn:

Bertel Thomsen Karkov, født 3.7.1830 (K 1830, opslag 16)

Faddere:

Berthel Thomsen, fhv. degn i Kirkeby

seminarist Laurids Hansen fra Karkov

Peder Frederiksen fra Høm

Peder Jessen fra Kirkeby

J. Kruse, skomagersvend fra Ribe

Micha Willadskone fra Kirkeby

Karen Hansdatter Karkov

Anne Sørensdatter, Vesterbæk

Botille Marcusdatter, Kirkeby

1834-1869 Hansen, Peter

Født 1803 i Hygum, hvor hans far Hans Pedersen havde en halv kongelig fæstegård. Han døde 22.8.1869 i Roager og blev begravet samme sted. Peter Hansen fik sin uddannelse på Fole præstegårdseminarium hos pastor Carl Fr. Krøyer (1819-36). 1833 havde han ansættelse ved Rangstrup skole¹⁶¹, men 5.11.1835 blev ungkarl, degn og skolelærer i Kirkeby, 32 år gammel, gift i Roager med Ane Margrethe Holm, 29 år, bondepige, født i Agerskov sogn. I Tørninglen provsti skolevisitationsprotokol 1855 og 1866 (opslag 7, opslag 35) får han karakteren: duelig. I protokollen for 1869 (AO, opslag 41) nævnes at Peter Hansen er syg og erstattet af Vestergaard (se Hans Christensen Westergaard, lærer ved skolen i Roager). ”Tilstanden ikke god. Børnene...?luder ved lærerens sygdom”.

Iflg. Folketællingen 1860 boede der følgende i skolehuset og degneboligen i Kirkeby (i dag Roagervej 396):

Peder Hansen, 57 år, degn og skolelærer, født i Hygum sogn

Anne Margrethe Lassen, 57 år, hans kone, født i Agerskov sogn

Ingeborg Aagaard Hansen, 24 år, ugift, deres børn, født i Roager sogn

Hans Jensen Hansen, 20 år, ugift, deres børn født i Roager sogn

Børn ifølge Roager kirkebog:

Johanne Hansen, født 24.7.1833 (K 1833, opslag 24), død 1.5.1834 (K 1834, opslag 94).

Ingeborg Aagaard Hansen, født 2.10.1836 (K 1836, opslag 27), død 12.3.1861 af lungesyge, 24 år gammel (K 1861, opslag 116).

Dødfødt drengbarn, 2.10.1838 (K 1838, opslag 94)

Hans Jensen Hansen, født 12.3.1840.

Jens Peter Hansen, født 27.5.1842 (K 1842, opslag 11)

Ane Cathrine Hansen, født 6.7.1845 (K 1845, opslag 37), død 2.10.1845 (K 1845, opslag 97).

Peter Jessen Hansen, født 20.6.1847 (K 1847, opslag 20), død 20.6.1847 (K 1847, opslag 92).

1869-1886 Friis, Niels Peter

født 20.8.1823 i Rødding, død 23.3.1886 i Roager, begravet samme sted. Søn af lærer Iver Hansen Friis og Gunder Kirstine Petersen. Faderen, der dimitterede fra

¹⁶¹ Andersen, Valdemar (1966): En slægt fra Hygum (i Sønderjysk Månedsskrift nr.4, 1966, s.119f).

Brahetrolleborg seminarium i 1812, havde været lærer i Jels og i Rødding 1816-24, døde knap et år efter Niels Peters fødsel. Moderen giftede sig kort tid efter med den 1 år yngre lærer Anders Christensen Wind i Rødding. Denne var uddannet hos pastor Krøier, Fole præstegårdsseminarium, i 1822. Niels Peter Friis blev gift 20.11.1846 med Anne Marie Kau, født 24.9.1818, død 20.6.1893. Datter af gdr. Hans Nissen Kau fra Brændstrup. Niels Peter Friis dimitterede fra Lyngby seminarium ved Grenå i 1843 med karakteren meget duelig. Hjælpelærer i Rødding 1843, lærer i Brændstrup 1844-69, lærer i Roager-Kirkeby 1869-86. En overgang var han desuden kommuneforstander for sognets to kommuner (Øster Åbølling og Roager). Da prøjserne forlangte, at kommuneforstanderne skulle aflægge ed, frasagde alle dansksindede kommuneforstandere sig bestillingen¹⁶²

Børn:

Gunder Kirstine Friis, født 5.9.1847 i Brændstrup, død 11.6.1912. Gift 27.5.1873 med Christian Weitemeyer, død 8.7.1906

1886-1887 Petersen, Martin Andreas

Født 14.9.1859 i Aabenraa, død 4.1.1887 i Roager, begravet samme sted. Søn af skibstømrer Martin Petersen og Anne Weisel. Gift 9.11.1883 med Hannine Frederikke Olufsen. Dimitteret fra Tønder seminarium 1883, privatist. Lærer i Allerup 1883-86, lærer, degn og kirkesanger i Roager-Kirkeby 1.8.1886-4.1.1887. Ingen børn.

1886-1887 Christensen, Christen Søren

Født 8.8.1867 i Roager, søn af kådner på Roager Mark, Niels Christensen og Karen, født Sørensen. Død i Berlin 3.4.1940. Gift i Bevtøft 11.9.1896 med Ellen Kirstine Nissen, født 1870, død 16.7.1928 i Berlin, datter af gårdejer Niels Hansen nissen og Marie Christine. Dimitterede fra Tønder seminarium 1895, 2. ex. 1899, hjælperlærer i Roager-Kirkeby 1886-87, hjælperlærer i Øster Gasse 1887-88, præparandlærer i Haderslev 1889-90, lærer i Vesterende-Ballum 1891-92, lærer i Strandelhjørn 1895-98, lærer i Havervad 1898-1900, 1990 forflyttet til Friedrichsort i Holsten, lærer i Kiel.

Litt.henv.:

Ravn, L.S.(1978): Lærerne i Nordslesvig ca. 1814-1920, Aabenraa, Historisk

¹⁶² Hans Kau (1908): Fra kampen mellem dansk og tysk. Odense.

Samfund, 1978. Bd.1, s.51.

Studsgaard , Lars Jensen: Havervad skole. Af lærer Lars Jensen Studsgaards optegnelser. Internettet 22.3.2019: www.anette.studsgaard.eu.documents/Havervad%20skole.pdf

1887-1890 Sørensen, Anthoni

Født 15.10.1863 i Hyndingholm, Ravsted, død 8.8.1933 i Kiel. Søn af slagter Søren Sørensen, Hynding og Mette Cathrine Damgaard. Gift med Bothilde Maria Petersen, f.2.3.1868. Datter af købmand Broder Petersen, Ravsted og Herlig Amalia, født Andresen. Dimitteret fra Tønder seminarium 1885, II ex. 1887, ME 1892, RE 1896. Lærer i Kløjeng 1885-87, lærer i Roager-Kirkeby 1887-90, lærer ved drengemellemskolen i Kiel 1890-99, seminarielærer i Tønder 1899-1901, rektor i Lauenburg a.d. Elbe 1901-28. Moderens lillebror, Iver Peter Petersen, født i Ravsted 31.7.1876, boede hos dem, da han døde 4.7.1889, 13 år gammel¹⁶³. Deres egen søn blev opkaldt efter ham.

Børn:

Iver Peter Sørensen, født 13.1.1890 (K 1890, opslag 28)

1890 (1.5.-1.12) Hans Jacob Wilhelmsen

Født 16.3.1854 i Fiskebækskov, Adsbøl sogn, søn af murer Jacob Wilhelmsen og Maren Møller. Mistede som 16-årig sit højre ben. Ikke seminarieuddannet, præparandlærer ved adskillige skoler, på præparandskole i Aabenraa 1877-78, andenlærer i Kværns 1880-1888, lærer i Solderup, Hostrup sogn 1888-1890, vikar i Roager-Kirkeby 1.5.-1.12.1890, lærer i Åbøl, Tirslund sogn 1891-30.3.1893.

1890-1904 Petersen-Pauli, Niels Peter

Født 16.1.1867 i Stenderup, Haderslev sogn, søn af gdr. Peter Hansen Maler og Anna Dorthea Andersen. Gift 26.6.1891 i Branderup med Karen Pauli, født 8.5.1867. Datter af Hans Hansen Pauli og Kjestine Sophie Hørlyck. Dimitterede som 20-årig fra det tyske Haderslev seminarium i 1889. Andenlærer i Hygum 1889-90, degn og lærer i Roager-Kirkeby 1890-1904, derefter lærer i Rieseby, Egernfælde amt. Hans indstilling var udpræget dansk og han kom hurtigt i konflikt med de tyske myndigheder. Efter 17 år som lærer søgte han sin afsked. Derefter brugte han al sin fritid i kampen for danskheden. Han blev ejendomsmægler og

¹⁶³ Roager kirkebog* 1889 (opslag 15).

var i mange tilfælde med til at købe jord for at bevare den på danske hænder. Dette fortsatte han med indtil 1. verdenskrig. Som tysk statsborger undgik han militærtjeneste ved i 1915 at rejse til Amerika, hvor han det følgende år rejste rundt i de fleste stater og holdt foredrag om Sønderjylland. På vejen hjem til Danmark blev han interneret af englænderne som krigsfange på øen Man. Senere kom han til den særlige fangelejr for sønderjyske krigsfanger i Feltham og nogen tid senere sendte englænderne ham til Danmark i hemmelig mission. Han udgav flere bøger, bl.a. bogen om de 6000 rømningsmænd, en bog om sydslesvigs fremtid og holdt gennem årene talrige foredrag om Sønderjylland i hele Danmark. I sine sidste år boede han på Tåsinge i nærheden af sønnen Peter, der var dyrlæge på øen. Han døde i februar 1955, 88 år gammel.

Litt.henv.: Flensborg Avis 22.2.1955.

Børn:

Hans Pauli Andersen Petersen, født 6.7.1892 (K 1892, opslag 2) i Roager

Anna Dorthea Petersen, født 11.8.1893 (K 1893, opslag 42) i Roager, død 16.5.1894 (K 1894, opslag 162)

Anna Petersen, født 10.9.1893 (K 1893, opslag 42) i Roager

Anna Petersen, født 10.9.1895 (K 1895, opslag 44) i Roager

Kristina Sophie Petersen, født 9.3.1897, opslag 46) i Roager, død 29.3.1898 (K 1898, opslag 164)

Emilie Petersen, født 9.3.1897 (K 1897, opslag 46) i Roager, død 30.3.1898 (K 1898, opslag 164)

Peter Petersen, født 4.8.1899 (K 1899, opslag 10) i Roager. Dyrlæge på Tåsinge og omliggende øer 1928-1969. Gift 3.3.1928 med Ingeborg Laub-Nielsen, datter af dyrlæge O. Laub-Nielsen og hustru Sonja Cronfeldt. Dyrlægeeksamen 1924, assistent hos dyrlægerne Jensen, Gundsømagle; Broholm, Bellinge; Madsen, Kværndrup; Rasmussen, Tåsinge – overtog dennes praksis januar 1928.

Litt.henv.: Nielsen, Søren (2010): Dyrlæge Petersen (i: Tåsinge årbog 2010, s.47-55).

Sophus Petersen, født 24.3.1901 (K 1901, opslag 12) i Roager. Han optræder som bogholderiassistent i politiets registerblader med følgende adresser:

3.2.1922: Fra Vodroffsvej (Frederiksberg) 54.1

16.1. hos Berg

1.5.1922: Westend 16. 1. hos Berg

9.1.1923: Fra Helgesvej (Frederiksberg) 25 til Ingerslevsgade 128, 2. hos Brinch

10.2.1923: Frameldt til Aabenraa

24.8.1923: Arkonagade 22

Gustav Pauli-Petersen, født 30.6.1902 (K 1902, opslag 13)

1904-1909 Petersen, Johannes

Født 15.9.1879 i Randerup, død 5.7.1953 i Gram. Søn af lærer Johan Christian Petersen og Anne Christine Poulsen. Gift i Roager 28.12.1906 med Martha Karoline Gad, født 30.1.1883 i Roager, død i Gram i marts 1968. Datter af gdr. Peter Andreas Petersen Gad og Ane Elisabeth Kjems. Dimitteret fra Tønder seminarium 1903, II ex. 1906, kursus på Statens Lærerhøjskole 1919-20, studierejse til København på stipendium, præparand i Aabenraa 1898-1900, andenlærer i toghale 1903, lærer i Nr. Løgum 1902-04, enelærer i Roager-Kirkeby 1904-09, førstelærer og degn i Hygum 1909-44. Kommuneformand 1919-20. Tillidsmand i Sprogforeningen.

Børn:

Johann Christian Petersen, født 26.6.1908 (K 1908, opslag 20) i Roager. I kirkebogsindførelsen nævnes faderen som "Lehrer und Hüfner (Løgumklostergården i Kirkeby).

Helga, gift i Gram.

Anna, født 26.10.1910 i Hygum, død 2002 i Hellevad. Lærerinde i Hellevad.

Litt.henv.:

Petersen, Dorthea (2003): Peter Gad (I: Fra Skærbækegnens fortid, nr. 17, s.2-13).

Hejmdal 15.3.1968

1909-1910 Rose, Johannes

født 28.7.1888 i Friedrichsfeld ved Hollingstedt, faldt ved Plancourt 23.4.1917. Ugift. Søn af lærer i Husby Johann Rose. Dimitteret fra Haderslev seminarium 1908. Lærer i Roager-Kirkeby 1909-10, lærer i Skærbæk 1.4.1910-17.

1910-1953 Petersen, Johann Christen

Født i Øster Højst, Højst sogn 27.3.1888. Død 8.3.1957 i Haderslev, begravet i Roager. Søn af lærer Niels Petersen og Marie Pedersen. Gift 24.5.1912 med Marie Elisabeth Hejsel, født 28.6.1889 i Søvang, Højst sogn, død i juli 1971, begravet i Roager. Johann Petersen dimitterede fra Haderslev seminarium 1909, lærer i Jels Troldkær 1909-10, enelærer i Roager-Kirkeby 1.4.1910-30.3.1953. Kirkesanger og organist. Formand for værgerådet 1925. På et skolekommissionsmøde

8.3.1932 behandlede man en klage over lærer Petersens ”opførsel overfor børnene”, som det formuleres i referatet. Man besluttede at to af skolekommissionens medlemmer skulle rejse til Tønder for at tale med amtsskolekonsulenten. På et efterfølgende møde 16.3.1932 besluttede man at stille sagen i bero, da der var indsamlet underskrifter fra beboerne i Kirkeby skoledistrikt, og klagen var trukket tilbage. Skolekommissionen vedtog at opfordre lærer Petersen om muligt at søge andet embede (Regnskabsbog for skolerne i Roager sogn 1872: Bag i denne er der referater af skoleråds- og skolekommisionsmøder – Esbjerg byhistoriske arkiv). Af Roager sognerådsprotokol fremgår det, at en afskedsansøgning fra ham er behandlet i sognerådet 23.9.39, 16.10.1939, 23.2.1940 og 25.4.1940, men årsagen til, hvorfor han søgte sin afsked, kendes ikke. Måske har årsagen været den samme som i 1932.

Flensborg Avis 26.3.1953:

”Tager sin afsked efter 44 års lærergerning. I morgen fylder lærer Johan Chr. Petersen, Kirkeby skole, Roager, 65 år, og 1. april tager han sin afsked efter 44 års lærergerning. Lærer Petersen stammer ud af en gammel lærerslægt og er født i Øster Højst. Sin uddannelse fik han på det tidligere tyske seminarium i Haderslev, og efter at have vikarieret forskellige steder i landsdelen, blev han ansat som enelærer ved Kirkeby Skole, hvormed også stillingen som organist og kirkesanger ved Roager Kirke fulgte. Efter 44 års travl lærergerning tager han nu sin afsked. I fjor blev han ramt af en alvorlig sygdom, som bandt ham til sengen i lang tid. Han er dog nu igen så rask, at han kan være oppe i nogle timer daglig.

Som den gode danske mand, lærer Petersen altid har været, måtte han sammen med andre mod sin vilje iklæde sig den tyske soldateruniform i 1. verdenskrig. Inden fredsaftlutningen i 1918 flygtede han til Danmark, hvor han i tiden indtil genforeningen besøgte et kursus ved et dansk seminarium og efter genforeningen var det en selvfølge, at lærer Petersen fortsatte som lærer ved Kirkeby skole. Han er kendt som en god og dygtig pædagog, der er afholdt af sin store elevskare og af forældre kredsene. Inden for det nationale arbejde har lærer Petersen også altid været en virksom mand. Han er således tillidsmand for Sprogforeningen og har altid med stor interesse fulgt danskhedens kamp i Sydslesvig.

I sin hustru har han fået en dygtig lærerkone og en kærlig livsledsager. Fru Petersen har således i en årrække virket som håndgerningslærerinde ved skolen. For nogle år siden købte ægteparret et hus i Haderslev, hvor de vil bosætte sig til sommer”.

Børn:

Niels Petersen, født 16.3.1915 (K 1915, opslag 26) i Roager, død i februar 1965, købmand i Ålkær ved Gabøl, siden i Hokkerup.

Luise Hejsel Petersen, født 7.6.1918 (K 1918, opslag 65) i Roager. Dimitteret fra Vejle Forskoleseminarium 1938, lærerinde i Abild.

Sigrid Marie Petersen, født 25.2.1923 (K 1923, opslag 68) i Roager, død samme sted 8.7.1923 (K 1923, opslag 159).

Laurids Hejsel Petersen, født 30.3.1926 i Roager, realskoleelev i Skærbæk. Død på Ribe Sygehus 16.9.1941 som følge af svære kvæstelser i forbindelse med en trafikulykke i Skærbæk, hvor rutebilen Skærbæk-Roager-Arnum-Gram blev ramt af et tog i en ubevogtet jernbaneoverskæring. Også lærer Petersens hustru var passager i rutebilen og pådrog sig kvæstelser. På kirkegården står en sten til minde om ham, rejst af elever i Kirkeby skole og Skærbæk Realskole.

Litt.henv.: Dansk skole-stat bd.4 (1934). Kbh.: Arthur Jensens Forlag. S.158. Ribe Stiftstidende 28.9.1939.

Hejmdal 25.5.1940.

Sønderjyden 22.2.1965.

Roager sognerådsprotokol.

Roager kirkebog.

1953- 2.4.1954 Pedersen, Niels Peter Hansen

Født 17.4.1924 i Hundstoft, Lunde J. Dimitteret fra Haderslev seminarium 1951.

Gift 26.7.1952 med Nanna Frydensberg. Enelærer fra 1.3-1953 – fortsatte på den nye centralskole. Han kom til Roager fra en lærerstilling ved Rens skole

Børn:

Karen Pedersen, født 6.2.1954 (K 1954, opslag 37).

Roager Centralskole fra 1954- :

2.4.1954-1.4.1957 Nielsen, Jørgen (førstelærer), kom fra Roager-Vesterbæk skole (-se her).

2.4.1954-1.4.1957 Nielsen, Kristine K., kom fra Roager-Vesterbæk skole (-se her).

2.4.1954-1.12.1955 Pedersen, Niels Peter Hansen.

kom fra Roager-Kirkeby skole (-se her).. Fik ansættelse som enelærer ved Haderup skole, Ringkøbing amt, senere førstelærer ved Over Feldborg skole.

Litt.henv.: Ribe Stiftstidende 3.11.1955.

1.9.1954-1.5.1957 Knudsen, Johanne Kirstine

født 9.7.1927, død i Ribe 27.11.2012, 85 år gammel. Kom fra Abild skole til den nye centralskole i Roager og flyttede siden til Rejsby skole.

1.5.1956-1.11.1956 Martensen, Julius Iwersen

Fik ansættelse ved Københavns kommunale skolevæsen.

1.6.1957-31.7.1964 Schrifer, Hauman

Født 9.1.1929 i Fabjerg ved Lemvig, død 25.6.2007, begravet på Skiveholme kirkegård . Søn af førstelærer i Fabjerg 1920-53 Iver Kristensen Schrifer. Dimitteret Nr. Nissum seminarium 1951. Lærer Thyborøn 1951, Vemb 1952. Førstelærer ved Faster skole i Faster kommune 1953-57, førstelærer ved Roager Centralskole 1957. Gift 1951 med Anna Lydia, født Nielsen. I løbet af 1960'erne uddannede han sig til cand.pæd.psyk og blev derefter udnævnt til skolepsykolog i ved Grindsted købstadsordnede skole fra 1.8.1964, hvor han sluttede som ledende skolepsykolog. Oprettede en KFUM-spejdertrop i Roager der senere kom under KFUM-spejderne i Ribe.

Litt.henv.:

Nissum-Staten. 2. udg. Struer 1955. S. 101.

Vestjysk aktuelt 13.8.1964.

Aktuelt 9.1.1999.

1.7.1957-1989 Jacewicz, Georg

født 25.2.1929 i Bønderby, Møgeltønder sogn, død i Skærbæk 11.6.2021, 92 år gammel. Søn af landmand Georg Jacewicz og Magdalene D.M. Hermann. Dimitteret fra Tønder seminarium 1957. Gift med Sylvia Vedel Friis, født 1931 i Vinthen, Tamdrup sogn, død 2008.

Førstelærer ved Roager Centralskole fra 1.8.1964), Formand for ungdomsnævnet og medlem af sognerådet 1966-70. Ivrig jæger. Faderen var russer, russisk krigsfange fra 1. verdenskrig. Han blev dansk statsborger da han havde truffet moderen og de slog sig ned på en lille ejendom ved Bønderby i Møgeltønder sogn.

Litt.henv.:

Lampe, Jens (1963): Tønder Seminarium-stat. Aabenraa: Historisk Samfund for Sønderjylland. S.256.

Vestkysten 20.-01-1980.

1.8.1957-1.1.1960 Dandanell-Hansen, B.

født 30.11.1928. Kom fra Hovedgaard Realskole og blev siden lærer ved Skanderborg kommunale skolevæsen

Litt.henv.: Ribe Stiftstidende 17.8.1957.

1.8.1958-31.3.1961 Jensen, Jytte

født 3.9.1924. Kom fra Ribe Mark skole.

1.7.1959-31.3.1961 Troels-Jensen, Knud

født 6.10.1924 i Flensborg, hvor faderen havde ansættelse ved det danske skolevæsen fra tiden efter genforeningen, i 1959 skoleinspektør ved Harreslev skole i Flensborg. K. Troels Jensen var student fra Høng Studenterkursus 1951, var lærer ved Løkken Realskole i 3 år og bestred siden flere vikariater inden han dimitterede fra Ribe Statsseminarium 1959. Siden lærer ved Fredericia Realskole.

Gift med Jytte Jensen – se ovenfor.

Litt.henv.:

Sønderjyden 6.8.1959.

Ribe Stiftstidende 13.6.1959.

1.7.1960-1.8.1967 Jacobsen, Tove

Født 10.8.1937 i Løgstør. Dimitteret Ribe Statsseminarium 1960. Fik ansættelse ved Esbjerg kommunes skolevæsen.

-1.8.1967 Jacobsen, Peer

1.7.1967- Klinge, Anna Cathrine

Født i Vodder 31.1.1933, datter af gårdejer Mikael Mikkelsen og Maren Lassen. 1953-1955 elev på Tønder Statsseminarium, 1956-1966 lærer ved Arrild skole. Gift 6.5.1964 med landmand Peter Vestergaard Klinge, søn af gdr. Peter Klinge, Hviding.

1.8.1966- Mullesgaard, Marie

Født 26.12.1936 i Mullesgaard, Lomborg. Dimitteret fra Ribe Statsseminarium 1966. Gift med Bent Pedersen – se nedenfor.

1.8.1967- Pedersen, Bent

Født 29.2.1940 i Billum. Dimitteret fra Ribe Statsseminarium 1967. Gift med Marie Mullesgaard –se ovenfor.

1.7.1967-2000 Paulsen, Martin Johnsen

Født 14.10.1939 i Kragelund ved Tinglev.

1.8.1967- Bjørn, Anne Margrethe

Født 25.4.1944.

1.8.1969- Bjørn, Mogens

Født 11.5.1969

LÆRERUDDANNEDE FRA ROAGER SOGN (kronologisk)

Christiansen, Jørgen Nissen, født o.1778, søn af Christian Nissen (o.1746-1815) i Vesterbæk og Mette Marie Nissen, begge i første ægteskab, var tilflyttere. I 1803 boede de sammen med søn og svigerdatter i Vesterbæk iflg. folketællingen:

Jørgen Nissen Christiansen, 25 år, gift, kådner med land

Maren Hans, 32 år, gift, hans kone

Christian Nissen, 54 år, gift, hans far

Mette Maria Nissen, 55 år, gift, hans mor

Anna Margrethe Christens, 20 år, ugift, hans søster

I Vesterbæk havde Chr. Nissen og sønnen hver købt en parcel af Michel Pedersen og lagt dem sammen til kådnerstedet Vb 4C. Efter i 1804 at have overladt stedet til sønnen, døde Christen Nissen Doctor 8.7.1815 som 69-årig parcellist eller inderst i Vesterbæk (Roager kirkebog 1815, arkivalieonline, opslag 57). Mette Maria Christians fra Vesterbæk. Mette Maria Christians fra Vesterbæk døde 76 år gammel 21.4.1823 (Roager kirkebog 1823, arkivalieonline, opslag 63). Hun havde boet hos svigersønnen Ole Thomsen, som blev gift 2.5.1810 med hendes datter Anna Margaretha Christjansdatter. Ane Margrethe Oles enke, der var aftægtskone hos hendes søn i Vesterbæk (Vb 4C), døde 20.3.1852, 68 år gammel.

Jørgen Nissen Christiansens død er ikke indført i Roager kirkebog, men han må være død før juni 1810, da ene Marine? (Maren) Jørgens i Vesterbæk gifter sig igen med Peder Madsen (o.1737-1817) – se Vb 2B og Vb 4B.

Jørgen Nissen Christiansen må være den person af samme navn, der døde som seminarist på Brahetrolleborg seminarium 1.8.1808, begravet samme sted, 28 år gammel. Brahetrolleborg kirkebog oplyser, at han er født i Sønderjylland, om hans fødested, familie... ”man har intet bekjendt”. Ved sit ophold på seminariet havde han vist sig som et udmærket, flittigt, ordentlig og rettænkende menneske. Han døde af brystsvaghed (Brahetrolleborg kirkebog 1808, opslag 859).

Brahetrolleborg godsarkiv skifteprotokol 1719-1850 oplyser følgende 8.8.1808, at han, blev gift 18.12.1801 med Marie Hansdatter, separeret i 4 år og at han har solgt sit hus til Anne Margrethe Christiansdatter-

Litt.henv.: Jørgensen, Jørgen (1998): Roager familier, s. 28, 121, 35.

Petersen, Hans Jørgensen, døbt 8.3.1789 i Roager, død 17.4.1830 i Gl. Haderslev. Dimitteret fra Tønder seminarium 1812. Søn af gdr. Peder Pedersen og Bodil Hansdatter i Roager. Gift med Maria Jessen, Haderslev, Dimitteret fra Tønder seminarium 1812. Lærer i St. Marie, Haderslev, 1814-24, degn og førstelærer i Gl. Haderslev 1824-30.

Lauritzen, Anders, døbt 11.10.1789 i Roager, død 6.10.1863 i Hejls. Dimitteret Tønder seminarium 1812. Søn af landmand Lauritz Borre og Karen Nørgaard, (Broder Lampe, 382). Gift 17.6.1815 med Marie Kathrine Sørensdatter Søevig, død 13.4.1841. Privatlærer hos Johannes Petersen i Hejls, sognefoged i at været han har Hejls 1820-48, ejer af gården Stavnsbjerg i Hejls 1815-55.

Hansen, Hans Jørgen, døbt 21.1.1793 i Roager, søn af gårdmand Hans Hansen (1753-1813) og hustru Anna i Kirkeby (Kb 7). Dimitteret fra Tønder Seminarium 1817, lærer i Ravsted 1817...

Smith, Peder, døbt 29.7.1793, konfirmeret 1810. I august 1822 var Peder Jensen Schmidt den første skolelærer ved Stillebæk skole i Veflinge sogn på Nordfyn. Han var søn af fæstebonde i Kirkeby (KB 11) Jens Michelsen Smed (1741-1821) og Anne Pedersdatter. Han var seminarieuddannet, som det krævedes efter 1814, og var kort forinden blevet gift med frøken Margrethe Achen, Rugaard. Fra lærer Schmidts embedstid fra 1822-1841 findes provst Boesens visitatsnotater, og disse tyder på nogen fremgang i standpunkter i perioden. Dog er dette ikke tilfældet i 1840, efter Boesens død, hvor skolekommissionen i et brev fra amtsdirektøren gøres bekendt med, at ”ved visitationen fandtes Stillebæk skoles tilstand så slet, og skolen i alle prøvede fag så langt tilbage, at en forvandling snarest muligt skal og må forestå”. Amtsdirektionen foreslog, at lærer Schmidt straks gav plads for en dygtig hjælpelærer. Seminarist Niels Peder Lund blev ansat og lærer Schmidt forlod skolen i november 1841, idet han byttede embede med Peder Krog i Vindinge i Vejle amt¹⁶⁴.

Lauritzen (Nørgaard), Peter, døbt 4.10.1797 i Roager, død 14.2.1880 i Nordborg. Dimitteret fra Tønder seminarium 1821. Søn af gdr. Lauritz Pedersen Borre og

¹⁶⁴ Frederiksen, Asger (1996): Stillebæk Skole 1822-1963 (i: Årsskrift 1996 Lokalhitorisk Forening for Sønder sø kommune, s.33-37).

Karen Madsdatter Nørgaard (Lampe, 150). Gift i Nordborg 6.7.1833 med Anna Cathrine Schmidt. Kursus i indbyrdes undervisning Ekernefælde 1830, andenlærer i Gråsten 1823-33, degn, organist og lærer i Krusendorf 1833-, lærer i Nordborg.

Brøns, Laurits Hansen, døbt i Roager 20.7.1800. Forældrene var måske den Hans Lauridsen fra Roager¹⁶⁵, som 16.3.1800 blev gift med Johanne Lasdatter. Han kan sandsynligvis være Laurits Vævmands søn, dødt 12.8.1770. Men hun er ikke blandt Roager sogns døpte. Laurits Hansen Brøns dimitterede fra Borris Seminarium 1826. Ved første barns fødsel nævnes han i kirkebogen som seminarist og skolelærer af Hælby¹⁶⁶ i Hee sogn. Han blev gift i Hee i 1831 med Inger Carhrine Andersdatter, født 1802 i Hee. Fra 3.7.1832 var han lærer og kirkesanger i Trans og endelig fra 24.6.1841 lærer og kirkesanger i Ejsing. Ifølge folketællingen 1870 var han da pensioneret lærer og boede stadig i et hus sammen med sin kone Inger Cathrine, født Andersdatter 1802 og en ugift sypige Karen Margrethe Brøns - formentlig en datter. Laurits Hansen Brøns døde i Ejsing 30.12.1871¹⁶⁷. Om Brøns bemærker biskoppen i 1833: ”Lærer Brøns er meget duelig, er gift med en bondepige og han slår sig igennem”¹⁶⁸. Ægteparret fik i hvert fald 6 børn: Nicolai Jacobsen Brøns, født i Hee 31.12.1831, Jensine Mette Kirstine Brøns, født i Trans 27.4.1836, Ane Johanne Brøns, født i Trans o.1838, Karen Margrethe Brøns, født o.1840, Bertram Hansen Brøns, født i Ejsing o.1842 og Kirsten Christine Brøns, født o.1845 i Ejsing.

Nørup, Villads Jessen, døbt 21.7.1805 i Vesterbæk, Roager sogn, død 19.7.1868 i Skærbæk. Dimitteret Tønder seminarium 1829. Søn af Jes Jespersen og Karen Vesterbæk. Ugift. Huslærer i Langmose, Halk sogn, elementarlærer i Haderslev, lærer i Vester Lindet 1842-47, lærer i Gramby 1847-50, degn og lærer i Haderslev 1850-68.

Westergaard, Anders Hansen, født 5.4.1818 i Øster Åbølling, Roager sogn. Han var søn af gårdbruger Hans Lauridsen og dennes 2. hustru Maria Cathrine¹⁶⁹. Han

¹⁶⁵ Jørgensen, s.44.

¹⁶⁶ Hee kirkebog 1831(opslag 51).

¹⁶⁷ Ejsing kirkebog 1872 (opslag 13).

¹⁶⁸ Poulsen, Ejnar (1931): Hardsyssel degnehistorie, bd.1, F.V.Backhausens Boghandel, s.33.

¹⁶⁹ Roager kirkebog 1818* (opslag 8),

var seminarist på Lyngby Seminarium på Djursland 1838-1841 og dimitterede herfra som lærer i 1842 med karakteren ”meget duelig”. Han var først lærer i Pedholt, Malling sogn, siden huslærer på Lykkesholm sydvest for Grenå. Den 26-årige ungkarl, skolelærer Anders Hansen Westergaard af Pedholt, Århus amt, blev 27.7.1844 gift med Margrethe Grotum Secher Achton, enke efter afdøde proprietær Achton til Lykkesholm, der døde i 1835, 33 år gammel. Anders Hansen Westergaard havde gården indtil 1874, hvor en stedsøn overtog den. Westergaard var medlem af sogneforstanderskabet i Lyngby sogn 1845-1871 og dets formand 1856-1864. Han var landvæsenskommissær fra 1857 og tiendekommissær 1856-1864. Westergaard stillede op til folketinget ved valget i 1861 i Grenåkredsen, men blev ikke valgt. Han var medlem af Landstinget valgt i 9. landstingskreds fra 20. juni 1863 til 23. juni 1866. I 1858 blev han udnævnt til kammerråd og til justitsråd i 1877. Anders Hansen Westergaard døde som enkemand, justitsråd og particulier i Grenå 12.4.1889, 71 år gammel¹⁷⁰

Kiholm, Jens Christian Christensen, født 5.12.1843, søn af snedker Chresten Berthelsen Vringelborg og hustru Ane Cathrine, Øster Åbølling¹⁷¹. (Lunde K 1930, opslag 98). I folketællingen 1860 for Spandet sogn optræder han som 17-årig plejesøn hos gårdmand Søren Knudsen Midtgaard og Karen Maria, født From. Kiholm var i sin ungdom ved landbruget, men efter udstået soldatertid fik han sin første vinterlærerplads i Gastho, Starup sogn. Fra 1867 blev han vinterlærer i Lunde-Frøstrup i 3 vintre, dernæst hjælpelærer for Willumsen i Skjedsbøl i 3 år. Om sommeren var Kiholm maler, når han ikke videreuddannede sig som i 1868-69, hvor han var på Janderup Højskole og Hammerum Friseminarium. I 1870 boede Kiholm hos skolelærer i Skjedsbøl Hans Peder Villumsen og hans datter Kristine Marie og søn Jens Vilhelm. Han var da 27 år og ugift. I 1887 blev han gift med Kathrine Margrethe Sørensen fra Skedsbøl, datter af gårdmand Søren Knudsen og Christiane, født Christensen. 1.7.1905 søgte han sin afsked og boede derefter i Lunde. Kathrine Margrethe døde 6.12.1893, 42 år gammel. Deres sidste

¹⁷⁰ Elberling, Emil (1950): Rigsdagens medlemmer gennem hundrede år 1848-1948. København, bd.2, s.263-264.

¹⁷¹ Hedevej 5, Ø. Åbølling, 6760 Ribe.

fælles bopæl var i Frøstrup. Jens Chr. Kiholm døde 31.1.1930, 86 år gammel. Begge blev begravet på Lunde kirkegård¹⁷².

Østergaard, Anders Thomsen Truelsen, født 7.11.1836 i Roager Kirkeby. Dimitteret fra Tønder seminarium 1863 med karakteren ”meget duelig” . næsthøjeste karakter. Søn af gdr. Peder Jessen Østergaard og Esther Wind. Gift i Roager 8.10.1859 med Maren Vestergaard Staal fra Skærbæk. Før seminariet præparand i Jegerup 1853-55, hjælpelærer i Vesterbæk 1855-60, lærer i Spandet 1863-67, lærer og degn i Vodder 1867-70, lærer og degn i Skast 1870-1900. Hausorden von Hohenzollern, Adler der Ritter, Adler der Inhaber 1900.

Lund, Jørgen, født 26.1.1856 i et husmandssted i Roager (sandsynligvis identisk med den Jørgen Nissen (Nielsen) Lund der er indført i kirkebogen som født 27. januar 1854 som søn af kådner Nis Nielsen Lund og hustru Karen i Roager. Lærereksamen fra Gedved Seminarium 1885, redaktionssekretær ved ”Næstved Tidende” 1885-1906. Deltog i politiske møder i Syd- og Sydvestsjælland, folketingsmand for Næstvedkredsen april 1892 – 30. september 1897, opstillet af Femtejunifolkeforeningen, stiftede logen ”Gefion” i Næstved under N.I.O.G.T. og var en af afholdsbevægelsens førende mænd her. Redaktør af ”Nordisk Good Templar” 1900- ca. 1940, boede i København fra 1908 og ”virkede for afholdssagen både i skrift og tale”, chef for Nordisk Good Templar Orden, døde i København 18. april 1943, 87 år.

Litt:

Nielsen, Rasmus (1949): Næstvedkredsens historie 1848-1918. side 105ff. Næstved: A/S Næstved Tidendes Bogtrykkeri.

Tange, Simon Hansen Nielsen, født 3.5.1864 i Øster Åbølling, død 1.10.1941 i Lysabild. Søn af gårdejer Anders Nielsen Tange og hustru Jensine Cathrine Neergaard (se Sandbjergvej 6, Øster Åbølling og Roagervej 384 Kirkeby). Simon Tange blev gift 29.10.1889 i Abild med Ingeline Marie Petersen, født 23.4.1869 i Tandselle, datter af degn og lærer Peter Petersen og hustru Ingeline Duborg. Dimitteret fra Haderslev Seminarium 1888, 2. eksamen 1893 (en betingelse for at

¹⁷² Lunde kirkebog (1930, opslag 98).

Kristensen, H. K.(1923): Lunde sogn i Vester Horne Herred. Konrad Jørgensens Bogtrykkeri, 1923, s.138.

opnå definitiv ansættelse som lærer. Præparand i Oksenvad 1882-83, lærer i Bøjskov, lærer i Abild 1888-89, i Arnum 1889-93, i Mjolden 1893-99, i Oster Hever (Ejdersted) 1900-19, i Lysabild 1919-32.

I Sønderjysk Månedsskrift 1965 (Degn Tange. En sønderjysk lærerskæbne, s.7-11) genfortæller Ejner Diedrichsen bedstefaderens livshistorie:

”I disse år var det, at det prøjsiske styres hårde tryk ret begyndte at føles af den danske befolkning i Sønderjylland, navnlig i skolen, hvor det danske sprog i stigende grad blev fortrængt af det tyske. En udvikling, der fremkaldte harme, sorg og bekymring hos den danske befolkning og æggede til modstand. Skoleforeningen blev oprettet, og dennes første formand Jens Peter Jensen fra Lovrup og med ham en kreds af gode danske mænd havde den opfattelse, at unge mænd af gode danske hjem måtte bevæges til at gå lærervejen for efter evne at modvirke skolens germanisering. Også min fader hørte til denne kreds, og jeg tog – om end tøvende og tvivlende – den beslutning, som jeg selv og med mig flere af mine ligesindede kaldsfæller senere ofte bitterlig har fortrudt.

På ”præparandanstalten” i Åbenrå og derefter på seminariet i Haderslev fik jeg min uddannelse, som varede i fem år, i hvilke de fleste af vore lærere med en ihærdighed, der var en bedre sag værdig, bestræbte sig på at gøre os fremmede for vort eget folk og samtidig i høje toner priste ”Das Grosse Vaterland”, dets herlige kultur, udødelige digtere og store helte. For os unge mænd var disse år i nationalpolitisk henseende en prøvelsens tid (en farlig tid), og det er vel forståeligt og vel også undskyldeligt, når ikke alle bestod denne prøve. 1888, altså samme år som regeringen i Slesvig udstedte den også for rettænkende tyskere uforståelige og af flere skarpt kritiserede anordning, at hele undervisningen i nordslesvigske skoler skulle ske på tysk nogle få religionstimer nær”.

Reggelsen, Laurids Peter, født 28.6.1864 i Kirkeby. Søn af kromand og gårdejer i Kirkeby Lorentz Hansen Reggelsen og hustru Ester Frederikke, født Knudsen (se Roagervej 307 – Kirkeby kro). Laurids Peter Reggelsen var elev på Ribe Katedralskole 1880-81 og togs senere studentereksamen herfra. Ifølge folketælling 1880 boede han hos guldsmed Hans Valdemar Dyreby og fru Elise i Nørreportsgade. Siden var han hjælpelærer i Seem og fik skolelærereksamen. Da han døde som 26-årig 4.6.1890¹⁷³ var han lærer i Tved-Tange øst for Ribe. På det tidspunkt var han forlovet med Marie, født Lassen, Birkegaard. Marie blev siden gift i Høm,

¹⁷³ Roager kirkebog 1890 (opslag 37).

Seem sogn.

Beier, Anders Thomsen: født 3.2.1865 i Roager, død 17.6.1928 i Løgumkloster. Dimitteret Tønder seminarium 1886. Søn af landmand og rebslager Morten Andersen Beier og Dorthea Cathrine Smith. Gift i Roager 6.3.1888 med Bothilde Marie Pedersen, Vodderbro. Hun var født i Løgumkloster 23.5.1865 og datter af parcellist i Vodderbro Poul Lassen Petersen og hustru Ane Marie Lausten (K 1888, opslag 103). II ex. 1890, præparand i Aabenraa 1881-83, andenlærer i Abild 1885-87, lærer i Kløjeng 1887-89, lærer i Lovtrup, Døstrup sogn, 1889-1919. Formand for lærerforeningen for det nordlige Slesvig og for Tønder Lærerforening. Kommuneforstander i Overby i 26 år, hvor han bl.a. stod for oprettelsen af elektricitetsværket i Lovrup (fælles for Lovrup og Overby ligesom skolen, forbedring af vejene, plantning af alleen på Overbyvej, anlæggene i Overby og Lovrup samt tilplantning af Poulskrohøj. Han var endvidere fra 1909 formand for Skovandels-selskabet Overby. Under krigen var han en god støtte for mange af de indkaldte fra kommunen og deres familier. Efter genforeningen flyttede han til Løgumkloster og blev de pensionerede tyske læreres talsmand over for de danske myndigheder. Hans erindringer har været trykt i By og Land. Bothilde Beier døde i februar 1942, 76 år gammel¹⁷⁴.

Christensen, Christen Søren, født 8.8.1867 i Roager, død 3.4.1940 i Berlin, søn af parcellist Niels Christensen og Karen Sørensen i Vesterbæk, Roager sogn. Gift 11.9.1896 i Bevtoft med Ellen Kirstine Nissen, født 1870, død 16.7.1928 i Berlin, datter af gårdejer Niels Hansen Nissen og hustru Marie Christine Nissen. Dimitteret fra Tønder Seminarium 1895, II ex. 1899, hjælpelærer i Roager-Kirkeby 1886-87, hjælpelærere i Øster Gasse 1887-88, præp.lærer i Haderslev 1889-90, lærer i Vesterende Ballum 1891-92, lærer i Strandelhjørn 1895-98, lærer i Havervad 1898-1900, lærer ved Strandskolen i Holtenså-Frederiksort 1900, lærer i Kiel.

Lycke, Peter Nielsen, født 27.5.1883 i Roager, død marts 1970 i Neumünster, søn af lærer Peter Anton Jacobsen Lycke og Johanne Cathrine, født Østergaard, Roager. Gift i Aabenraa 26.5.1908 med Elisabeth Cathrine Speckhahn, født 2.1.1882 i Aabenraa, død omkring 1960, datter af barber Peter Wilhelm Speckhahn og Jo-

¹⁷⁴ Hejmdal 14.2.1942

Sørensen, H.E (2011): Hvem var de? Kendte personer på Skærbækegnen 1500-2010 (i: Fra Skærbækegnens Fortid nr. 25, s.1-48)

hane Cathrine Hansen. Peter Lycke dimtteredede som lærer fra seminariet i Haderslev 1905. 1905-1907 var han lærer i Spandet, 1907 -1920 lærer i Rugbjerg, Øster Løgum sogn, derefter i Neumünster.

Lycke, Nis Jensen, født 17.3.1886 i Roager, død 19.12.1970 i Preetz, søn af lærer Peter Anton Jacobsen Lycke og Johanne Cathrine, født Østergaard, Roager. Gift i Preetz 12.7.1913 med Dorothea Christine Kathinka Voigt, født 8.1.1891 i Preetz, datter af bogbindermester Friedrich Carsten Theodor Voigt og Johanna Helene Engel. Dimitteret Tønder Seminariun 1906, II eksamen 1908, gymnastik- og idrætslærereksamen 1913, præparand i Aabenraa 1901-1903, lærer i Lemkenhafen 1906, enelærer i Huholt 1906, lærer i Holm på Als 1906-1908, militærtjeneste ved 1. søbatl. 1908-1909, lærer i Preetz 1909-1924, rektor samme sted 1925-1948.

Sølbeck, Thomas, født i Øster Åbølling, Roager sogn 19.1.1898. Han var søn af landmand Emil Marius Sølbeck, født 24.5.1876 i Birkelev og Marie Jørine Pedersen, født i Roager 25.6.1869. Moderen døde i Vødderbro 18.11.1933 og faderen døde samme sted 15.1.1948. Thomas havde to søskende. Han deltog i 1. verdenskrig, hvor han i 1917 kom til Itzehoe. Her blev han uddannet ved artilleriet. Efter endt uddannelsen blev han underlagt 4. Garde Divisions 6. Feltartilleri Regiment. Et regiment, hvor der i forvejen var tilknyttet et antal danske nordslesvigere. I slutningen af 1917 var divisionen svækket efter hårde kampe ved Ypres. Fra begyndelsen af 1918 påbegyndtes en genopstilling og længere træningsperiode, som stort set var afsluttet i marts, hvor divisionen atter kom til fronten for at deltage i den planlagte tyske storoffensiv. Divisionen forblev resten af krigen på Vestfronten, hvor både de allieredes efterretningstjenester og tyskerne kategoriserede den som en stærk og erfaren enhed. Under kampene i Frankrig blev han udsat for nervergas. Ti år efter krigen nedskrev han sine erindringer, der sandsynligvis er baseret på dagbogsnotater og breve fra krigen. Disse erindringer udkom i 2010 i bogform.

Efter krigen arbejdede han ved landbruget og i tørvemoser for at tjene til uddannelsen som lærer. Han blev uddannet på Nr. Nissum seminarium og var i 1 år andenlærer i Hygum. Derefter kom han til Højer, hvor han de sidste år var overlærer. Fra 1935 til sin død i 1947 var han også bibliotekar. I 1935 giftede han sig med Katrine. De fik 3 børn sammen. De to døde som små. Den 18.februar 1947 døde han efter kort tids sygdom på Statshospitalet i Sønderborg. Sølbeck var en mand som nød meget stor anseelse i alle kredse. Han havde i en periode været

medlem af Højer byråd. Ved sit stilfærdige og bramfri væsen vandt han sig mange venner. Han var en dygtig skolemand som forstod at gøre sig gældende både indenfor sin skole og udenfor¹⁷⁵.

¹⁷⁵ Hejmdal 19.2.1947.

Madsen, Knud (2009): Højer bibliotek fra 1921 til 2009. Internettet 2011.06.29: www.jv.dk/artikel/695573: Toender-Højer-Bibliotek-fra-1921-til-2009.

Sprogforeningens Almanak 1948, s.91-92.

Sølbeck, Thomas (2010): Artillerist på Vestfronten. Thomas Sølbecks erindringer fra første verdenskrig. Kbh.: Gyldendal.Sølbeck slægten fra Vodder sogn. Om Thomas Laursen Sølbeck og hustru, deres forfædre og efterkommere. Kolding: Sydjysk Slægtsforskning, 1976.

